

VESZPRÉMI SZEMLE

Várostarténeti folyóirat

4. ÉVFOLYAM, 1-2. SZÁM

5.

1996. DECEMBER

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A magyar iskola európai kapcsolatai	3	Kelemen Elemér
Millenniumi ünnepek Veszprémben (1896)	8	Molnár Jánosné
Veszprém önkormányzata működésének első évei (1990-1993)	35	Dióssy László
Veszprém meteorológiai viszonyai 1995-ben	45	Kovács Győző

KISEBB TANULMÁNYOK

A veszprémi vár	58	Veress D. Csaba
Adalékok a XIII. századi veszprémi jogi főiskola történetéhez	62	Tölgyesi József
A mámahegyi vereség	77	Szurmay László
A Veszprém Táncegyüttes története	80	Hamar Imre
Az ötödik Gizella Napok eseményei, 1996	82	Tölgyesi József
Juhász Ferenc, az ősköltészet 20. századi posztmodern lovagja	86	Széki Patka László

MEGEMLÉKEZÉSEK

Hadnagy László (1923-1995) emlékezete	90	Hudi József
Emlékezés dr. Pillitz Benő botanikusra (1925-1910)	92	Kartal Béla

VESZPRÉMI KÖNYVEK 94

VESZPRÉMI SZERZŐK MUNKÁI 106

WÖLLER ISTVÁN
H-8200 VESZPRÉM,
Kádártai u. 9.

VESZPRÉMI SZEMLE

Város történeti folyóirat

IV. évfolyam, 1-2. szám 5.

1996. december

Város történeti folyóirat

Felelős szerkesztő:
Tölgyesi József

Tervezőszerkesztő:
Bordácsné Móroczka Éva

Szerkesztőség:
8200 Veszprém, Óváros tér 9.
Telefon: 88/425-222

Kiadja:
Veszprém Megyei Jogú Város
Polgármesteri Hivatala

Felelős kiadó:
Dióssy László
polgármester

Készítette:
Szedés, tördelés:
Szurmay László

Nyomás:
OOK-Press Nyomda
Veszprém
Felelős vezető:
Szathmáry Attila

ISSN 1217-5358

A folyóirat térítésmentesen kérhető a Megyei Könyvtár információs szolgálatánál, a Polgármesteri Hivatal, a Városi Művelődési Központ és a Helyőrségi Művelődési Otthon portáján, a lakótelepi klubkönyvtárakban és a Szokoly Antikváriumban

E SZÁMUNK SZERZŐI

E. BART MARGIT iskolakönyvtáros, Veszprém; BOTÁR ATTILA tanár, költő, Veszprém; DIÓSSY LÁSZLÓ polgármester, Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, Veszprém; HADNAGY LÁSZLÓ tanár, ny. múzeumigazgató, Gyulafirátót; HAMAR IMRE újságíró, Veszprém; DR. HUDI JÓZSEF főlevéltáros, Megyei Levéltár, Veszprém; DR. KARTAL BÉLA igazgató-főorvos, Veszprém; DR. KELEMEN ELEMÉR főigazgató, Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest; KOVÁCS GYÖZŐ őrnagy, meteorológiai szolgálati főnök, Veszprém; DR. KÖRMENDY JÓZSEF ny. püspöki levéltár-igazgató, Veszprém; MOLNÁR JÁNOSNÉ ny. tanárnő, helytörténeti kutató, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF tanár, Padányi Bíró Márton Gimnázium, Veszprém; SZÉKI PATKA LÁSZLÓ kulturális menedzser, költő, Veszprém Megyei Önkormányzata, Veszprém; SZURMAY LÁSZLÓ helytörténeti kutató, Veszprém; DR. TÓTH DEZSŐ ny. könyvtáros, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF felelős szerkesztő, Veszprém; VERESS D. CSABA hadtörténész, Veszprém.

Fotók:

Héthelyi Gyöngyvér, Molnár Jánosné, Molnárné Solymosi Erzsébet, Nagyvári Ildikó, Oszkó Zsuzsa, Penovác Károly, Radnai Róbert, Rádóczy Csaba, Tölgyesi József, archív felvételek és reprodukciók

Címlapkép:

Gyulaffy László szobra Gyulafirátóton (Merencsics Tibor alkotása)

A belső borítón:

Képeslapok a század első harmadából (Tölgyesi József gyűjteményéből)

A hátsó borítón:

Képek Veszprém belvárosából

TANULMÁNYOK

A magyar iskola európai kapcsolatai

KELEMEN ELEMÉR

EBBEN AZ ÉVBEN ÜNNEPELJÜK az első magyarországi iskola alapításának 1000. évfordulóját, a magyar iskola millenniumát. A Géza nagyfejedelem hívására Pannóniában letelepedő itáliai bencés szerzetesek ugyanis – az egyháztörténeti források tanúsága szerint – 996-ban létesítették első kolostorukat Szent Márton hegyén, a mai Pannonhalmán. Az intézmény falai között a kor szokásainak megfelelően, a rendi utánpótlás nevelésének szolgálatában kolostori iskola is működött.

Az iskola – a nyomába lépő kolostori és székesegyházi iskolákkal együtt – fontos szerepet játszott az átalakuló magyar társadalom, a kialakuló egyházi és állami szervezet életében, működésében. A honfoglalással hazánk földjét vették birtokukba őseink, az első hazai iskola (és társai) révén a korabeli egyetemes – európai és keresztény – műveltséget.

Szent Gellért legendájából tudjuk, hogy hittérítő társai között már voltak itthon tanult, magyarul is prédikáló szerzetesek. A kialakuló egyházi szervezet egyik fontos posztján, a pécsi püspöki székben a 11. század derekán – *Mauritius* püspök személyében – olyan főpapot találunk, aki visszaemlékezése szerint szintén Szent Márton hegyén volt „puer scholasticus”, azaz iskolás fiú.

Alig egy évszázaddal a kolostoralapítás után az 1090-es évekből ránk maradt *I. László* király vagyonszeírása a bencések kolostoráról. A kolostor vagyonát képező könyvek leltára mintegy 80, az egyházi szertartásokhoz és az iskolai oktatáshoz egyaránt használatos művet ölel fel. E katalógus közvetett bizonyítéka annak, hogy a Szent Márton-hegyi iskolában a kor legmagasabb színvonalán álló, három fokozatú oktatást folyt, amely egyaránt megfelelt a rend igényeinek, az egyház- és államigazgatás magasabb követelményeinek és a hazai teológia tudományos szükségleteinek. Ez, természetesen, magától értetődő, hiszen a kolostor nevelési gyakorlatát a rendalapító *Nursiai Szent Benedek* több évszázados regulái határozták meg, a kolostori iskolában folyó oktatást pedig a *Nagy Károly* koráig visszanyúló s – időnként – az egyházi zsinatok által módosított, korszerűsített egyetemes elvek szabályozták.

Hasonlóképpen egységes, az egyetemes egyházi előírásokhoz igazodó volt a következő évtizedekben, évszázadokban kiépülő iskolarendszer más intézményeinek: az újabb szerzetesrendek (ciszterciák, premonstreiek, domonkosok, ferencesek stb.) kolostori iskoláinak, a püspöki székhelyek káptalani iskoláinak és a gyarapodó plébániai iskoláknak a tanítási, nevelési rendje. (Ezen ütött rést a középkor későbbi századaiban a városi plébániai iskolákból kifejlődő ún. városi iskolák gyakorlata: az iskolafenntartó polgárság mind nagyobb beleszólást követelt magának az iskolák szervezetébe, irányításába, sőt, az oktatás tartalmába is.)

A magyarországi iskola tehát a kezdetektől szorosan kötődött az iskolaügy európai fejlődéséhez; folyamatos párbeszédet jelentett az egyetemes emberi kultúrával: elvek és módszerek, tanítók és tanítványok állandó cseréjét. A kor magasabb műveltségre törő (vagy arra kijelölt) tanulóit – megfelelő hazai intézmények híján – a híres nyugat-európai egyetemeken, kezdetben Oxfordban (ahol is az első diákok egyike egy magyarországi

származású klerikus, bizonyos Miklós volt az 1190-es években) és Párizsban, később Itáliában végezték felsőbb tanulmányaikat. A 14. század derekától a környező országok újonnan alapított egyetemei, Prága, Bécs, Krakkó fogadták be nagy számban a „hungarus” (magyarországi) diákokat. Európai mintákat követtek a hazai egyetemalapítási kísérletek – Pécs (1367), Óbuda (1395), Pozsony (1467) – is, bár a fejlett, gazdag polgárság hiányában ezek a próbálkozások meglehetősen rövid életűnek bizonyultak.

A magyar iskola ezen, egész Európára kiterjedő kapcsolatai azonban nemcsak a középkori keresztény egyház tanításainak érvényesülését szolgálták. Közvetítői voltak a kor új szellemi törekvéseinek, egyházújító, majd egyházellenes ideológiai és társadalmi mozgalmainak is. A huszitizmus, a humanizmus, majd a reformáció eszméi a külföldi egyetemeiket járó diákok útján jutottak el Magyarországra, s – nem utolsósorban – a gyarapodó iskolák révén terjedtek el hazánkban is a 15–16. században.

*

A reformáció megváltoztatta a magyar iskola európai kapcsolatainak térképét. A tájékozódó érdeklődés új szellemi források: a német tartományok, Anglia és Németalföld új, protestáns egyetemei – Wittenberg, Jena, Halle, Leyden, Utrecht stb. – felé fordult. A középkori városi iskola előkészítette a talajt az új eszmék és az új pedagógiai elvek számára. A reformáció viharos térhódítása Magyarországon elsősorban az iskolák jellegének változásán mérhető le. A 16. század harmincas éveitől sorra alakulnak át protestáns – evangélikus (Sopron, Brassó, Lőcse, Pozsony stb.), református (Sárospatak, Debrecen, Pápa, Kolozsvár stb.) és unitárius (Kolozsvár) – kollégiumokká az évszázados városi iskolák, és nagy számban jönnek létre az anyanyelvi műveltség terjesztését az új hitelvekhez igazodóan magukra vállaló protestáns népiskolák. Közvetítésük révén terjednek el Magyarországon a 17. századtól a korszak új természet- és társadalomtudományi eredményei és a középkori skolasztikát elutasító új pedagógiai törekvések.

A protestantizmus hazi elterjedésének köszönhetjük a 17. század derekán művelődéstörténetünk kivételes pillanatait, amikor is egyidejűleg működött Magyarországon a modern pedagógiai és köznevelési gondolat két egyetemes érvényű szellemóriása: *J. A. Comenius* és *Apáczai Csere János*.

A protestantizmus befolyásának ellensúlyozására kibontakozó ellenreformáció ugyancsak felismerte az iskolák megnövekedett szerepét. A 16. századi jezsuita iskolareform megeremtette a modern gimnázium iskolaszervezeti és tantervi alapjait. A Ratio Studiorumban lefektetett egységes elvek ugyanakkor módot adtak az egyes népek, országok eltérő sajátosságainak érvényesítésére: a nemzeti nyelv és a nemzeti szokások, a hazai történelem tanítására. A 17. században színre lépő piaristák ezt a hagyományt folytatták; a jezsuiták szigorú, katonás nevelési rendjét azonban humánusabb pedagógiai felfogás váltotta fel. Mindkét rend iskoláiban nagy teret kapott a matematika és a modern természettudományok tanítása, akárcsak a protestáns kollégiumokban, kiváltképpen Patakon, Debrecenben vagy Pozsonyban. Az iskolák közötti szellemi versengést segítette elő az állandó vérfrissítés: a tanárok rendszeres cseréje a katolikus gimnáziumokban, s a külföldi egyetemeken végzett tudós professzorok alkalmazása a protestáns kollégiumokban. A szinte naprakész tájékozottságot segítette a nemzetközileg elterjedt, egyetemes érvényű tankönyvek használata, mind a katolikus, mind a protestáns iskolákban. Hatásuk a könyvnyomtatás hazai elterjedésével már nemcsak az oktatásban, hanem a szélesebb nemzeti-értelmisségi körök közművelődésében is érvényesült.

A hazai iskolafejlődés sajátos vonása az iskolának egyre növekvő szellemi befolyása és kiterjedő társadalmi hatása. A külső támadásoknak kitett, három részre szakadt, politikai belviszályoktól és vallásháborúktól tépázott országban, úgy tűnik, e tekintetben töretlen volt a fejlődés. A 18. század közepén mintegy 4000 alap- és csaknem 100 középfokú iskola működött Magyarországon. E paradox jelenségnek, az iskolák megmaradásának és gyarapodásának magyarázatát bizonyára abban kereshetjük, hogy az iskola maga is megtartó erő: hagyományok és új értékek ösztönzője és átörökítője, amely semmi mással nem pótolható szerepet játszott – a vallásfelekezeti együvértartozás gondolatának ápolásán túl – az összetartozás tágabb értelmezésében, a népi-nemzeti azonosságtudat(ok) kialakulásában és erősítésében. Ezt szolgálta az anyanyelvű népoktatásnak a reformációhoz kapcsolódó, de az ellenreformáció iskolatípusai, elsősorban *Oláh Miklós* által is felkarolt és szorgalmazott kiterjesztése és a nemzeti műveltség elemeit és az egyetemes kultúra eredményeit mind hatékonyabban összekapcsoló középiskolák rendszere. Ez utóbbi mozzanat, hogy ti. az iskola állandó és folyamatos párbeszédet jelentett az európai kultúrával, bizonyára szintén hozzájárult az iskolák fennmaradásához, erősödéséhez.

Az iskola társadalmi „felértékelődése” érthető módon megnövelte az iránta megnyilvánuló politikai érdeklődést. Az iskola a 18. századig az egyházak belügye, elsősorban a vallási nevelés szolgálóleánya volt. Az állami és a nemesi politika a 16–17. században a „*cuis regio, eius religio*” elvéhez igazodóan támogatta, vagy korlátozta az egyes felekezetek vallási és iskolai tevékenységét. A Habsburg birodalmi politika ebben a küzdelemben, a 16. század derekától az ellenreformáció támogatójaként lépett fel, s a legdurvább eszközök alkalmazásától sem riadt vissza a protestantizmussal szemben, amiben a kibontakozó nemzeti ellenállás szellemi és politikai eszközét látta.

A 18. század elejétől azonban új vonásokat figyelhetünk meg az állami iskolapolitikában. Már *III. Károly* kísérletet tett rá, hogy az iskolák és az iskolai alapítványok felügyeletét is magában foglaló királyi felségjogot az iskolák fenntartóitól függetlenül valamennyi intézményre kiterjedő főfelügyeleti jogként értelmezze. *Mária Terézia* felfogásában pedig az iskola „politikum”, azaz közügy, állami ügy, s ennek megfelelően az uralkodó rendeleti úton szabályozhatja minden iskola fenntartását, működését. Az 1777. évi *Ratio Educationis* ennek megfelelően nemcsak az iskolarendszer szervezetét és az iskolai oktatás tartalmát határozta meg, hanem létrehozta a „főfelügyeleti jog” érvényesítését szolgáló tanügyigazgatási, hivatali szervezetet is.

Az iskolaügy birodalmi szempontoknak alárendelt polgári típusú modernizációja a 18. század utolsó harmadában európai mintákhoz igazodott; a felvilágosodás szellemében, de abszolutisztikus eszközökkel végrehajtott francia és porosz iskolareformokra tekintett. A Habsburg birodalmi modernizáció kulcsembere a Poroszországból meghívott *Felbiger* apát volt, akinek pedagógiai és metodikai felfogása közvetlenül érvényesült az osztrák és a cseh iskolareformban, de közvetett hatása a magyarországi iskolarendszer szabályozásában és fejlődésében is kimutatható.

Az iskoláért folyó küzdelemben a 18. század végén új politikai tényezőként jelent meg a magyar nemesség. A vármegyei és az országos fórumokon egyre nagyobb teret kapott a nemzeti művelődés, az iskola ügye. Az 1790/91-es országgyűlés küldöttsége vázolta fel elsőként – 1793-ban – ennek tartalmát és iskolaszervezési konzekvenciáit. A nemesi vallás- és művelődéspolitikai első jelentős eredménye a protestánsok vallási és iskolai autonómiájának törvénybe iktatása volt.

A reformkorban kibontakozó nemesi művelődéspolitikai eltérő hangsúlyai az iskola köré fonódó társadalmi érdekek bonyolultságát, ellentmondásosságát is tükrözik. A konser-

vatív tartalmú, nemesi-nemzeti szempontú iskolapolitikával szemben – amely változatlanul az „állapotbeli kötelességekre” felkészítő intézményes nevelés kiterjesztését szorgalmazza, erősödő nacionalista felhangokkal, a nemzetiségek elmagyarításának szándékával –, ezekben az évtizedekben bontakozik ki a köznevelés nemzeti és polgári szempontokat ötvöző megújításának új szemléletű, átfogó társadalmi és politikai programja.

E programok képviselőinek – legyenek bár politikusok, mint *Széchenyi, Wesselényi, Kosuth*, vagy pedagógiai szakemberek, mint pl. *Váradi Szabó János, Szilasy János, Ney Ferenc* – közös vonása, hogy „vigyázó szemüket” az európai térség fejlettebb országaira: Angliára, Franciaországra, Svájcra, a német tartományokra vetik. Politikusi és nevelői tevékenységüknek köszönhetően fogalmazódtak meg a polgárosodó társadalom modern tömegoktatási igényei, kapott hangot a gyermekre tekintő, demokratikus nevelői felfogás, s körvonalazódott egy szervezetében és tartalmában megújuló közoktatási rendszer és pedagógiai gyakorlat.

A hazai és az európai fejlődés termékeny kölcsönhatását bizonyítja a magyar kisedd-óvás és nőnevelés hazai úttörőjének, *Brunszvik Teréznek* a példája is. Élethivatását kereső, ösztönös filantróp tájékozódása az angol *Wilderspin* műveinek megismerése nyomán vált tudatossá, s a *Pestalozzinál* tett látogatás, a személyes benyomások hatására alakult életre szóló programmá. Az első magyarországi kisedd-óvó, a budai Angyalkert alapítását (1828) követően pedig – számos hazai intézmény életrehívása mellett – a következő években ott bábáskodott az első bajorországi, ausztriai és csehországi óvodák alapításánál.

A magyar népoktatásban élő comeniusi hagyományok a 19. század első felében egyébként új impulzusokat kaptak a rendkívül erős Pestalozzi-hatás, valamint német követői demokratikus népoktatás felfogásának elterjedése, növekvő befolyása révén. Ausztria, Svájc és a német tartományok iskolái, különösen *Diesterweg* berlini és *Dittes* bécsi intézményei – akárcsak korábban Yverdon – az 1840-es években valóságos zarándokhelyévé váltak a magyar közoktatás megújítására készülő nevelési szakembereknek.

*

A hazai hagyományok és a széleskörű nemzetközi tapasztalatok tudatos feldolgozásának, művelődéspolitikai koncepcióvá érlelésének, majd gyakorlati cselekvési programmá alakításának nagyszerű példája a modern, magyarországi közoktatás megteremtőjének, báró *Eötvös Józsefnek* az életműve. Ifjúkori tájékozódása átfogta a korabeli Európa teljes horizontját. Az angol és a francia közgazdaságtan és társadalomtudományok, mindeneke-lőtt a klasszikus liberalizmus filozófiája és politikai elmélete volt állambölcséleti és művelődéspolitikai nézeteinek forrásvidéke. Franciaországi tanulmányútjának tapasztalatai, személyes kapcsolatainak gyakorlati politikai tevékenységének is irányt szabtak. A reformkor politikai harcaiban, első – 1848-as – miniszterségének szükségszerű kudarcaiban, majd a forradalom és szabadságharc bukását követő önmarcangolás éveiben kristályosodott ki az a program, amely „a XIX. század uralkodó eszméinek”, a szabadságnak, az egyenlőségnek és a nemzetiségnek a jegyében született – a népoktatásról szóló – 1868. évi 38. törvényben öltött testet.

A törvény az elsők között mondta ki Európában a tankötelezettséget, amit példászerűen összekapcsolt – ha úgy tetszik: ellenpontozott – az iskolalétesítés és -fenntartás, valamint a tanítás szabadságával. Megteremtette a modern polgári közoktatás intézményrendszerének szilárd alapját és kialakította az elemi népoktatás korszerű szervezeti és tartalmi – tantervi, tankönyvi – kereteit. Az egyének, az egyházi és az állampolgári közösségek, valamint az állam sajátos felelősségükből eredő jogainak és kötelességeinek máig mintaérté-

kü egyensúlyát próbálta megteremteni az állam „főfelügyeleti jogát” érvényesítő új tanügyigazgatási rendszer kiépítésével.

Az eötvösi alapokra épült a 19. és 20. század dinamikusan fejlődő magyar közoktatása: a tanoncoktatás és a középiskola első átfogó reformja az 1880-as években, a kisdedovás törvényes szabályozása az 1890-es évek elején, valamint a szakképzés és a felsőoktatás differenciálódó intézményrendszere a századforduló táján. A magyar iskola a dualizmus évtizedeiben európai színvonalra emelkedett; s nemcsak lépést tartott a gyors ütemű gazdasági és társadalmi fejlődéssel, hanem a fizikai és a szellemi munkaerő minőségének tényekkel bizonyítható javításával – pl. az analfabéták számának gyors ütemű csökkentése, az iskoláztatás kiterjedése a lakosság csaknem egyötödére – e fejlődés hajtóerejévé vált.

Az oktatásügy hiányainak pótlására, antidemokratikus torzulásának korrekciójára, a pedagógiai munka színvonalának emelésére, korszerűsítésére pedig – már a múlt század utolsó évtizedétől – ugyancsak európai mintákra tekintő politikai és pedagógiai mozgalmak szerveződtek. A polgári radikalizmus, a szociáldemokrácia, a kereszténydemokrácia oktatáspolitikai törekvései, *Imre Sándor* és *Nagy László* iskolareform-kísérletei, a gyermeklélektanra alapozott reformpedagógiai próbálkozások térhódítása jelezték a magyar iskolának a 20. századi új kihívásokra kínált, új típusú és sok színű válaszlehetőségeit. A századelő megújulási reményei azonban az első világháború, a forradalmak és Trianon nemzeti tragédiájába veszttek.

*

A magyar iskola szerves, az élő hazai hagyományokra és a gyümölcsöző nemzetközi kapcsolatokra alapozott fejlődését századunk folyamán két ízben is – az 1930-as és az ún. ötvenes években – rossz irányba fordította, olykor deformálta történelmünk torz alakulása, az egyszempontú, kizárólagos ideológiai-politikai céloktól vezérelt, erőszakos állami beavatkozás, a társadalmi intézmény etatista kisajátításának ismételt kísérlete. A korábbi évszázadok egyidejűségét, az együttfejlődés és a kölcsönösség szokott harmóniáját az európai mintáktól és az egyetemes fejlődés fő irányaitól eltérő útvesztések és fáziskésések hosszú évtizedei követték.

Az iskola azonban – vélhetően alapvetően konzervatív természetéből következően – szerencsésen túlélte azokat a nehéz időszakokat. Mi több: mennyiségi szempontból tényekkel, adatokkal bizonyíthatóan gyarapodott; sőt – túlszabályozottsága, központilag kijelölt szellemi korlátai ellenére – számos tekintetben gazdagodott is. Ez a változás azonban sok vonatkozásban elmaradt az egyetemes fejlődés léptékétől: a kor követelményeitől és a hazai igényektől és lehetőségektől.

A magyar iskola 20. századi útkereséseinek, tévútjainak bemutatása és elemzése azonban már szétfeszítené a történeti visszatekintés szűkre szabott kereteit.

Millenniumi ünnepségek Veszprémben (1896)

MOLNÁR JÁNOSNÉ

„EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL”, az Árpád fejedelem vezette honfoglaló őseinkre! – ültette el a később szárba szökkenő gondolatot *Szabó Károly* (1824–1890) neves történész, a kolozsvári egyetem tanára az 1860-as években. A magyarságnak a Kárpát-medencében eltöltött ezer évének jubileumi évfordulója megünneplésének lehetőségére megmozdult a sajtó, s maga mellé állította a közvéleményt.¹

A kormány az 1880-as évek elején kezdett foglalkozni a millennium kérdéssel.² De csak 1892-ben, *Baross Gábor* kereskedelemügyi miniszter által az „országos nemzeti kiállítás” megtartására előterjesztett törvényjavaslatának elfogadásával indult el a készülődés.³ Baross halálát követően, posztjának ideiglenes betöltése után *Lukács Béla* (1892. nov. 19–1895. jan. 15.), majd a miniszteri székben követő *Dániel Ernő* (1895. jan. 15-től) kereskedelemügyi miniszterek,⁴ mint az ezredéves kiállítás országos bizottságának elnökei irányították a munkát kiváló szakember gárdára támaszkodva.⁵

Az 1896. május 2–1896. október 31-ig⁶ Budapesten a Városligetben és környékén rendezett kiállítás kb. 240 épületében ill. pavilonjában⁷ mutatták be a jelen Magyarországnak gazdasági és kulturális eredményei mellett az ezeréves múlt történelmi relikviáit.⁸

A kiállításon kívüli országos jelentőségű jubileumi program kidolgozásának elindítója *Wekerle Sándor* miniszterelnök volt (1893).⁹

Bő három év alatt készültek fel elődeink a nemzet egy helyben maradásának, megmaradásának ünneplésére: maradandó alkotások létrehozásával és számtalan fényes megemlékezés megtartásával. Annak ellenére, hogy a magyar politikai viszonyok nem voltak ideálisak a millennium előkészítésére, az ellenségeskedést felfüggesztve az 1896-os év hat hónapja a békességnek, az együtt gondolkodás, cselekvés, a hazaszeretet kifejezésének időszakává vált. E maroknyi ünneplő népre figyeltek Európa országai.¹⁰

*

A honfoglalás ezredik évfordulójára készülődés ünnepi láza – ha mérsékeltebben is –, Veszprémet sem kerülte el.

Az 1892. évi II. törvénycikk, majd az ezt módosító 1893. évi III. törvénycikk – mely a jubileum legjelentősebb eseményét, a Budapesten tartandó ezredéves országos kiállítás törvénybe iktatását tartalmazza¹¹ –, adta meg a hathatós indítékot a vidék millenniumi ünnepségeinek tervezéséhez. Veszprémben ettől az időponttól kezdve foglalkoznak érdemben a millenáris évfordulóval.

E témában 1893 januárjában jelent meg az első írás a Veszprémi Független Hírlapban. *Brenner Lőrinc* városi képviselő nyílt levélben javasolta, hogy Veszprém az ország többi városához hasonlóan „nagyobb szabású középület vagy intézmény létesítése által ünnepelje meg a honfoglalás ezer éves jubileumát”. Mint gyakorlati foglalkozású ember – építész, cementszállító –, számításokat végzett, hogy mily gyorsan megtérülő befektetés lenne a „városházi nagy fundus” beépítése egy postát és táviradékot is magába foglaló bérházzal.¹²

Bolgár Mihály piarista gimnáziumi tanár is a várost égető szükségleteiből indult ki: polgári iskola, kaszárnya-, vasútépítést javasolt, de legfontosabbnak a város vízellátásának megoldását tartotta.¹³

Az indítványozók a város összslakosságának érdekeit nézték: mindenki számára hasznos legyen a millennium alkalmából elkészítendő beruházás.

A városatyák figyelmét a közelgő millenniumra *dr. Óvári Ferenc* városi képviselőként hívta fel az 1893. június 12-i közgyűlésen. A képviselő-testület a városi tanácsot bízta meg „a millennium méltó megünneplésének módozatai”-nak előkészítésével.¹⁴ A következő, júliusi közgyűlésre a tanács összeállította „a millennium megünneplését előkészítő bizottságot”. A jegyzőkönyv 120 nevet sorol fel. Tagjai részben városi képviselők, de az egyházak jeles személyiségei mellett a helyi újságok főszerkesztői, tanítók, orvosok, ügyvédek, mesteremberek neve olvasható, akikről feltételezték, vagy talán addigi közéleti tevékenységüket biztosítéknak vélték, hogy a bizottság tagjaként dolgozni fognak a városért. Nincs írásbeli nyoma, hogy ki ennek a „mamut” bizottságnak az elnöke, s tettek-e javaslatot a millennium megünneplésére.¹⁵ Sőt, a következő évek képviselő-testületi, tanácsülési jegyzőkönyvei is hallgatnak, nem foglalkoznak a városi ünnepség megszervezésével.¹⁶

Az 1893-as tűzvész okozta károk rákényszerítették a város vezetését, hogy a település vízellátását korszerűen és véglegesen megoldják.¹⁷ A képviselő-testület 1894. szeptember 3-iki közgyűlésén elhatározta, hogy a vízvezeték kivitelezési tervének és költségvetésének elkészítését megsürgeti a földművelésügyi miniszternél (*báró Fejérváry Géza*). Ebben a feliratban kapcsolták össze először a vízvezeték a millenniummal. A siettetés okául inkább csak utaltak rá: „városi közönségünk az ezredéves ünnepély alkalmával már ezen intézmény áldásaiban részeltethessék”.¹⁸ S csak 1895. február 9-én döntött úgy a *Kováts Imre* polgármester vezette városi tanács – *Holles Ferenc, Benkő István, Balogh Károly, Rosenthal Nándor, Fehér Sándor, Huber Károly, Weisz Elek, Suly Ede* tanácsnokok, *Perlaky József* orvos, *Vikár Lajos* főjegyző –, hogy a millenniumot „a vízvezeteki mű létesítése által kívánja emlékeztetessé tenni”. Ezt a határozatot juttatták el a helyi millenniumi bizottsághoz.¹⁹ A munka figyelemmel kísérésében viszont a bizottságnak semmi szerepe nem volt, teendője nem akadt, nem is hallatott magáról.²⁰ A tanácsülési határozat nem került a közgyűlés elé, legalábbis írott nyoma nem maradt fenn. A közvéleményt sem tájékoztatták kellően a döntésről. Határozott kijelentésképpen csak 1896. január 15-én olvashatta a lakosság a Veszprém című lap vezércikkében: „Veszprém város az ő szerény anyagi viszonyaihoz képest első sorban a vízvezeték intézményének megalkotása által ünnepel.”²¹

A város különböző intézményei, egyesületei millenáris ünnepségük előkészítéséhez viszont csak az aktuálissá vált időben, 1896-ban fogtak hozzá.

*

Veszprém az ezredéves országos kiállítás szervezési munkálataiban, előkészítésében a ráeső feladatok szerint tevékenykedett.

Veszprém iparosai és kereskedői a győri kereskedelmi és iparkamara által 1893. május 8-án létrejött „millenáris bizottsághoz” tartoztak, melynek elnöke Győr megye főispánja, *gróf Laszberg Rudolf*. Tagjai között ott találjuk a veszprémi közl. Véghegy Dezső kir. tanácsost, alispánt, *Balogh Károly* szabómestert, *Brenner Lőrinc* cementgyárost, mint kamarai kültagokat és *Ligeti Imre* posztógyárost.²² Mivel négy megye – Esztergom, Győr, Veszprém, Komárom²³ – összefogása, irányítása került hatáskörükbe, a jelentősebb váro-

sokban – Győr, Komárom, Esztergom, Veszprém, Pápa, Tata –, helyi bizottságokat szerveztek.²⁴

Veszprémben a *helyi bizottság* 1894. március 19-én alakult meg.²⁵ Elnöke: Balogh Károly, aki nemcsak az Ipartestület elnöke, hanem helyettes polgármester is; alelnök: Benkő István, pénztáros: Szilágyi Mihály, jegyzők: Hegedüs János és Pfilf Andor. Tagjai: Véghely Dezső, Brenner Lőrinc, Szigeti Imre, Várkonyi Dezső, Czollenstein Ferenc, Fülöp Mihály, Gémesy Dániel, Pósch Endre, Berleg József, Fata Ferenc, ifj. Scholz Antal, Fehér Sándor, ifj. Varga István, Rothauser Mór, Komjáthy László, Lang Ferenc, Fischer Miksa, Krausz József.²⁶

A veszprémi bizottsághoz tartozott a veszprémi, az enyingi, a zirci és a devecseri járás.²⁷

A bizottság feladata: az iparosok részvételre buzdítása, tájékoztatása, a bejelentőlapok kiosztása,²⁸ megrendelők gyűjtése és a segélyalap létrehozása.²⁹ Ez utóbbiak célja az volt, hogy „a sok bajjal küzdő iparos osztálynak segítő kezet” nyújtsanak.³⁰ Balogh Károly a helyi sajtón keresztül közzétett felhívásaival,³¹ a város és a megye előkelőségeihez küldött leveleivel próbálta ösztökélni a tehetősebb polgárokat, intézményeket,³² hogy az általuk nyújtott segítséggel „a kiállítási csarnokba... az iparnak sok jeles képviselője” bejusson Veszprémből is.³³ Az eredmény nagyon csekély volt. A segélyalapra a Veszprémi Takarékpénztár 200 forintot,³⁴ *Devis József* apátkanonok pedig 10 forintot adott.³⁵ A megrendelés lehetőségével pedig csak *báró Hornig Károly* megyés püspök és a vármegye élt. Mindkettő a „Párisból hazaszármazott Kiss Lajos műasztalos”-t kérték fel egy-egy darab elkészítésére.³⁶

A városból elsőként – 1894. december 31-ig – *Keresztes Pál* óras jelezte részvételét a kiállításra.³⁷ 1895 elején, a jelentkezési határidő közeledtére egymást követték a bejelentések: *Lichter József* cementgyáros³⁸, *Kiss Lajos* asztalos, *Ligeti Testvérek*, *Fehér István* posztógyárosok, *Pósch Endre* könyvkötő, *Tormásy Károly* kovács, *Pfilf Andor* kályhagyáros, *Brenner Lőrinc* és *Windisch Ferenc* cementgyáros, *Boór Lajos* bábsütő és viaszöntő, *Schröder József* férfiniszabó.³⁹ A névsor áprilisban kiegészült *Vizi István* megyei hivataloszlaga nevével.⁴⁰ Még ugyanebben a hónapban jelentkeztek *Stern Herman* és *Fia* fakereskedő, *Rothauser Mór* és *Fia* olajgyáros, *özv. Horváth Istvánné* szül. *Árvay Róza*.⁴¹ A helyi újságok csak ennyiről számoltak be.

Az országos kiállítás keretén belül egy hónapig tartó (1896. július 15–augusztus 15.) időleges kiállítás is szerveztek az iparos tanoncok és segédek részére.⁴² Néhány helybéli iparos felkészítette inasát a „megmérettetésre”.⁴³

A kiállítás néprajzi falujában felállított ún. vármegyei ház – a szentgáli *Tamás Imre* nemesi kúriáját alapulvéve⁴⁴ – *Horváth Pál* veszprémi építész tervrajza alapján készült el.⁴⁵ A ház berendezésére *Benkő István* veszprémi tanácsos felügyelt.⁴⁶ A ház viaszalakjainak magyaros ruháit *Lengyel Mór* veszprémi szabó készítette el.⁴⁷

A megyei hódoló bandérium csatlósainak ruhái *Balogh Károly* iparos műhelyéből kerültek ki.⁴⁸

Veszprémi központtal működött a *megye mezőgazdasági helyi bizottsága*. Az 1894. április 9-én megalakult szervezet elnöke *gróf Esterházy Móric* cs. és kir. kamarás, Veszprém vármegye főispánja; alelnökei: *Reé Jenő* gazd. egyesületi alelnök, közigazdasági előadó és *Rainprecht Antal*⁴⁹ veszprémi püspöki jószágkormányzó;⁵⁰ előadó: *Nagy Iván* gazd. egyleti igazgató, biz. tag, ki egyúttal a bizottság jegyzője is.⁵¹ A bizottság óriási gyűjtőmunkát indított el, hogy bemutatásukkal a megye mezőgazdaságának fejlődési vonalát felvázolják az ősi állapotoktól kezdve. A vidék sajátos mezőgazdasági arculatáról szerettek volna hű képet adni.⁵²

Veszprém lakosságának kb. 10%-a élt a mezőgazdaságból.⁵³ Nem bírt olyan jelentőséggel, hogy a kiállításon eredményes részvétellel számíthatott volna. Az élőállatok időleges kiállításán Szénássy és Társa helybéli méhészete⁵⁴ és Kovács Ignác városi aljegyző amatőr méhészként mutatkozott be.⁵⁵ A veszprémi püspökség és káptalan a megye különböző helyein lévő gazdasága állított ki.⁵⁶

A kiállítás történelmi főcsoportjának anyagához is keveset tudott adni a város. Országos gyűjtési akciót végzett dr. Váli Béla, az 1896. évi országos kiállítás zene- és színművészeti előadója. A veszprémiektől újságon keresztül kérte a bejelentéseket.⁵⁷ Dr. Récsey Viktor pannonthalmi „főkönyvtárnok” viszont személyesen kereste fel a várost, hogy művelődéstörténeti dokumentumokat „kiszemeljen”.⁵⁸

A városi ünnepségek

Bár még nem kezdődött meg hivatalosan az ezredéves ünnepségsorozat, egyes helyeken az év első hónapjaiban mozgalmat indítottak: felélesztették az ősi nemzeti, magyar ruha viselését. Ez a kezdeményezés a budapesti egyetemi ifjúságtól indult el, s továbbterjedt a városok polgárai körében.⁵⁹

A magyar viselet ügyét Veszprémben a város főjegyzője, Vikár Lajos karolta fel. 1896. március 3-án értekezletet hívott össze a Korona kávéházban, hogy a megjelenteknek „lelkes beszédben” megtegye indítványát: május 8-ától kezdve nemzeti viseletben járjanak ünnepi alkalmakkor.⁶⁰ Pongrácz Dániel árvaszéki ülnök megtoldotta e javaslatot még azal, hogy a mindennapi életben is kötelező legyen ez a viselet. Ezt azonban a többiek túlzásnak, „teljesülhetetlen”-nek vélték, így nem fogadták el ezt a kiegészítést.⁶¹

A gyűlésen jelenlévő 92 veszprémi polgár aláírta azt az ívet, mellyel kötelezte magát a magyar ruha viselésére. Ötven tagú választmányt hoztak létre. Elnöknek megválasztották Pongrácz Dánielt, volt 1848-as honvédtisztet; alelnökök Cser József tanító és Kaszás Ferenc tanár, jegyző pedig Szeglethy György lett. Felhívást intéztek a megye összes városának, községének elöljáróságához, egyletekhez, tanintézetekhez, hogy csatlakozzanak e szép mozgalomhoz.⁶²

Szórványemlékeink azt mutatják, hogy a helybéli fiatalság követte a felnőttek példáját. A veszprémi piarista főgimnázium március 15-iki ünnepélyén nemcsak a szereplők, de már a hallgatóság körében is többen nemzeti öltözetben voltak.⁶³ Az angolkisasszonyok intézete polgári iskolájának végzős növendékei elhatározták, hogy záróvizsgájukra maguk készítette magyar ruhában jelennek meg. Lukácsy István táncanfolyamának résztvevői nemzeti viseletben gyakorolták a tánc lépéseket.⁶⁴

*

Az ezredéves országos kiállítás május 2-iki megnyitása adta a jelet az ünnepségek megkezdéséhez. A miniszteri rendeletek is ezt vették figyelembe a megemlékezések időpontjának meghatározásánál.

Május első felére írta elő Perczel Dezső belügyminiszter az ország összes törvényhatóság számára „hazánk ezredéves állami léte fentállásának emlékére” tartandó díszközgyűlést.⁶⁵

Veszprém város képviselő-testülete nem tartott ünnepélyes ülést. Az elmaradás okát a korabeli írások nem tárják fel, ezért csak feltételezésekre szorítkozhatunk. Kovács Imre polgármester 1896 tavaszán is hosszan betegeskedett, s az őt helyettesítő Balogh Károly tanácsnoknak a sok közéleti funkciójával járó teendőket vették el energiáját. A város vezető-

sét teljesen lekötötte az 1896-ot megelőző években a település fejlesztése érdekében tett intézkedések kiviteleztetése, a szükséges anyagiak előteremtése. A gondokat szaporították az 1893. április 13-iki és 14-iki tűzvész óriási csapásainak következményei. A legfontosabb beruházásokat – a vasúti szárnyvonal, a kaszárnya, a vízvezeték-hálózat és a polgári iskola épületének megépítését – saját erőből nem tudta finanszírozni a város. Kölcsönfelvételhez folyamodtak, ill. minisztériumok anyagi segítségét járták ki.⁶⁶ A város pénzügyi kondícióját mutatja az 1896-os költségvetési tervezet, mely szerint több a város kiadása, mint a bevétele.⁶⁷ A valós helyzet mérlegelése után a városatyák feleslegesnek vélhették a kiadásokkal járó városi ünnepségek megszervezését.

A megyeházán rendezett *megyebizottsági díszközgyűlés* reprezentálta a városiak előtt a törvényhatósági ünnepélyt. S valóban, az esemény egyes részeiből nem lehetett kizárni a veszprémieket. A készülődésben is részt vettek: az intézményeket, magánházakat fellobogózták, s így fogadta a város május 11-én a több száz bizottsági tagot – közöttük a veszprémieket is –, akik közül többen díszmagyarban jöttek el. A nézelődő városiak nagy része magyar ruháját vette fel erre az alkalomra. Végignézhatték „a székesegyházba vonuló díszes menetet”, majd a báró Hornig Károly megyés püspök által pontifikált hálaadó istentiszteletet befejezése után a visszavonulásukat a megyeház dísztermébe. Veszprém „hölgyvilágának színe-java” nézőként, hallgatóként vett részt az ünnepségen. A banketten *Zsák József* veszprémi vendéglős szolgáltatta az ételt, italt, a zenét pedig a helybéli *Kis Jancsi* cigányzenekara adta. Este az ünnep tiszteletére a lakóházak ablakait kivilágították. A városház udvaráról pedig Kováts Imre polgármester vezetésével „közel ezer fáklya s lámpavívó” indult el a megyeház épülete elé, ahol Vikár Lajos városi főjegyző éltette a díszgyűlés szónokát, Fenyvessy Ferencet és Véghely Dezső alispánt. Innen a menet Veszprém

Emléktáblák a Megyeházban

város országgyűlési képviselőjének háza elé vonult, ahol Szabó Imrét szintén a város főjegyzője köszöntötte.

Az egykori leírás szerint „az utczákon éjfélig is sűrűn hullámozott a nép”.⁶⁸ Sőt, a rá következő héten is „a megye ünnepe uralta a város hangulatát”.⁶⁹

A megyei díszközgyűlés emlékét még ma is hirdeti a megyeház Szent István-termének előcsarnokában a pápai iparos, *Fellner Jakab* készítette márványtábla.⁷⁰

A városi ünnepség elmaradásának oka lehetett az is, hogy a Veszprémi Ipartestület által rendezett millenniumi ünnepélyt a rendezőség néppünnepélynek szánta. Ezért a belépődíjakat alacsony összegben állapította meg (felnötteknek 25 krajcár, diák ill. gyermekjegy 10 krajcár).⁷¹

Május 2-án az Ipartestület elöljárósága úgy döntött, hogy az ünneplésbe bevonja az iparosokat tömörítő két egyesületet, az Iparoskört és az Iparos Ifjak Önképző Egyletét.⁷² A városi tanácstól elkérték az ünnepség helyszínéül a városházi kertet, és megszerezték támogatásukat.⁷³ Május 16-án már közzé is teheték a helyi újságok az egész napos programot, de külön meghívókat is készítetett a rendezőség.⁷⁴

A *Veszprémi Ipartestület a millenniumi ünnepélyét* május 25-én, pünkösdhétfőn tartotta. A városház udvarát átalakították *Horváth Sándor* építómester segítségével,⁷⁵ feldíszítették, sátrakat állítottak fel, lacikonyhát rendeztek be, sörről, borról gondoskodtak.⁷⁶

Május 25-én hajnali 5 órakor ágyúlövésekkel ébresztették Veszprém lakóit. Ugyanekkor az Önkéntes Tűzoltóegylet zenekara végigzenélte a főbb utcákat. Tíz órakor az iparosok ünnepi ruhában – „sokan magyarba öltözve” – zászlójuk alatt vonultak a székesegyházba a hálaadó istentiszteletre.

A délutáni program a városház kertjében zajlott. Az ünnepély előtt, amíg a gyülekezés tartott, Pfilf Andor, a díszmagyarba öltözött ipartestületi jegyző lovagias gesztussal egy-egy virágcsokrot nyújtott át az alispánnénak és az ipartestületi elnök feleségének.

Az ünnep kezdetét fél négykor kürtszó jelezte. Szükség is volt az éles hangra, mert négyezer polgár nyüzsgését kellett túlharsogni. A zsvíaj elcsitulása után „a zöld ágakkal, szőnyegekkel, magyar koronával és nemzeti színű zászlókkal díszített szószék”-ről *Bauer Károly* ipartestületi elnök néhány mondattal megnyitotta az ünnepélyt.

A Veszprémi Zenekedvelők Egyesületének férfikara énekelte el a Himnuszt a műsor első számaként. Ezt követte *Nyilassy Károly* piarista tanár szónoklata, melyben elsősorban a nemzet gazdasági fejlődését, az ipar ezeréves múltját vázolta. Az ünnepi szónokot a pulpituson *Horváth Dezső* evangélikus lelkész váltotta fel. Ábrányi alkalmi költeményét szavalta el, mely hatásos befejezéssel ért véget:

„Népek őre, népek atyja,
Áldva néz le a magyarra!
Ezer év a tanuságunk,
Hogy helyünkön jól megáltunk!
Ez a szentföld a miénk s az is marad
Míg lesz bennünk ész, erő és akarat!
Míg az égen csillag, a mezőn virág lesz,
Míg a világ világ lesz!”

A Nemzeti dal eléneklése után *Demjén Márton* református lelkész a töleg megszokott lelkedéssel beszélt a közművelődés nem mindig zökkenőmentes múltjáról. Ezután megint szavaltat hallgathatott a közönség. *Száz Ferenc* református tanító „az ő ismert hatalmas orgánumával” adta elő Petőfitől A magyarok istene című verset. A záróbeszédet *dr. Rosen-*

berg Lajos ügyvéd tartotta. A Szózat eléneklésével fejeződött be az összejövetel ünnepi része.⁷⁷

Ezután a szórakozás, a multság következett. Magyar ruhába öltözött ötven leány szolgálta fel az ételt, italt. A zenét felváltva a tűzoltózenekar és Kiss Jancsi bandája szolgáltat. Este 9 órakor tűzijátékban gyönyörködhetnek az ünneplők.⁷⁸ Tombolasorsolást is rendeztek.⁷⁹

Bár az idő „folyton alkalmatlankodott”, el-eleredt az eső, majd egy órán át zuhogott, a fiatalág egy része hajnali 3 óráig ropta a táncot.⁸⁰

Az Ipartestület által szervezett ünnep a város ünnepe lett elsősorban a veszprémiek tömeges megjelenése által. De azzá tették a szereplők is: a beszédet tartók, a szavalók a város köztisztelőiben álló személyei. A szervezőknek sikerült megnyerni közreműködésre a város két jelentős zenekarát. A tiszta bevétel (301 forint 98 krajcár) jótékony célra fordításával pedig közvetett módon a város szegényei is részesei lehettek a milleniumi ünnepnek.⁸¹

A veszprémi tanintézetek millenáris ünnepe

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1896. február 27-én a középiskolák, március 1-jén pedig a népiskolák számára kiadott rendeletében május 9-ében állapította meg az ünnepély időpontját.⁸² A magyar katolikus püspöki kar pedig úgy határozott, hogy a fennhatósága alá tartozó iskolák május 17-én tartásuk.⁸³

A miniszter előírta, hogy „az ünnepség három részből álljon: 1. hálaadó isteni tiszteletből, 2. a tulajdonképpeni iskolai ünnepségből s 3. a kirándulásból.”⁸⁴ (Ez utóbbival Veszprémben nem találkoztam.) Az egyházak csatlakoztak e kívánalmakhoz.

A minisztérium és a püspöki kar a rendelkezéséhez kiadott mellékletben műsortervet rögzített – versek, történelmi elbeszélések szerző és cím megjelölésével –, módszertani segítséget nyújtott. Az egyház a tanulók nevében teendő „lelkésítő rövid beszédet”, az ünnepi történelmi felolvasást, valamint a közösen elmondandó imát nyomtatásban megküldte az iskoláknak.⁸⁵ Ezekre az útmutatásokra alapozva készült el jó néhány szöveggyűjtemény, mely verseket, történelmi elbeszéléseket, hazafias énekek kottáit tartalmazta.⁸⁶ Csak így lehetett elegendő a felkészítéshez a szűk másfél hónap.

*

Veszprémben 1896. május 9-én több tanintézet diáksága tartotta ezredéves ünnepélyét. Az „egész város zászlódísszel” köszöntötte az ünneplő ifjúságot, a Veszprémi Független Hírlap pedig „Ifjak, leányok! Ünnepeljete!” című vezércikkével.⁸⁷

A reformátusok reggel 7 órára tették az iskolai ünnepély kezdetét, amire nemcsak a szülőket, hanem „a nevelésügy barátait” is meghívták.⁸⁸ Szombat reggel templomukba vonultak „lengő zászlók alatt, többnyire magyar ruhába öltözve” a 116 diák,⁸⁹ fiúk és leányok, ahol már várta őket a „díszes közönség” és a presbiterium. A műsort a Himnusz eléneklésével kezdték. Ezt követte Demjén Márton lelkész „melegen átértett szép alkalmi beszéd”, majd a gyermekek folytatták a programot „a megkoszorúzott országtérkép előtt”: Magyarország földrajzi helyzetéről, történelméről „magyarozó előadást” tartottak, verseket mondtak. Befejezésül a Szózatot énekelte el az iskola dalárdája.⁹⁰ A hálaadó istentiszteletet másnapra, vasárnap délelőttre tették.⁹¹

Az evangélikus iskola mindössze 19 tanulójának⁹² ünnepségéről szűkszavúbb tudósítás maradt fenn, mely összevontan számolt be a protestáns felekezeti iskolák ünnepélyéről. A tanulók verseket mondtak, „az egyházi előjáróságok pedig az ezredévet méltató hazafias beszédeket tartottak”. A megemlékezés a Himnusz eléneklésével ért véget.⁹³

Az izraelita népiskola 240 tanulója⁹⁴ az 1895/96-os tanévet az új iskolaépületben kezdte, az 1893-as tűzvész által „elhamvasztott” zsidó földszintes épület helyett az ekkorra elkészült „modern felszerelésű kétemeletes gyönyörű iskola palotá”-ban.⁹⁵ Ezért írhatta Szép Lipót tanító könyvében elismerően, hogy „ezt az egészséges, szép helyet hozta nekünk az országos millenniumi év”.⁹⁶

Az iskolai ünnepélyt istentisztelet előzte meg.⁹⁷ Jó idő lévén, a templom előtti udvaron, nagy közönség jelenlétében folytatódott a tanulók megemlékezése. A növendékek „festői szép magyar ruhába öltözöttek” jelentek meg. Közel száz zászlót lengetett a szél. Az ünnepélyt az iskolaszék elnöke, dr. Sándorfi Miksa nyitotta meg „hazafias beszéddel”. A diákok Petőfi megzenésített versével, a Honfidal eléneklésével folytatták. „Szép szavallatok” követték egymást Steiner Zelma, Hirshfeld, Rosenthal Boriska, Bee leány előadásában. Sándorfi Ágnes pedig „átgondolt történelmi vázlatot mondott el, oly elragadó bensőséggel, hogy mindenkit meghatott”. Befejezésül a Moór főkantor vezette dalárda énekelte el a Szózatot.⁹⁸

Az Állami Polgári Fiú- és Felső Kereskedelmi Iskola 200 tanulója⁹⁹ a millenniumi ünnepséget szintén május 9-én délelőtt hálaadó istentisztelettel kezdte a székesegyházban, ahol a városi tisztviselők és a honvéd tisztikar is megjelent. A dr. Rédey Gyula kanonok-plébános tartotta szertartás után az ifjúság ugyanúgy vonult a díszes zászló alatt (mint ahogyan feljött a Várba) az ünnepély helyszínére, a Nemzeti Kaszinóba (a mai Óváros téren állott az épület).¹⁰⁰ A diákság mellett a nagytermet „előkélő és díszes közönség töltötte meg”.¹⁰¹ A város országgyűlési képviselője, Szabó Imre is a hallgatóság körében ült.¹⁰²

Az iskola énekkara által előadott Himnusz és a Rákóczi-induló fogta keretbe a programot. Vargyas Endre megyei kir. tanfelügyelő mondta az elnöki megnyitót.¹⁰³ Az iskola igazgatója, Udvarhelyi Gyula ünnepi beszédében a magyarság ezeréves múltjára pillantott vissza.¹⁰⁴ A közönséget magával ragadó „gyönyörű költőies hasonlati” mellett, oktató-nevelő hangot is megütött. „Kifejté, hogy ezen állam csak addig állhat fenn, míg a polgárok egymást tisztelik, a honfiak között a legnagyobb egyetértés uralkodik”.¹⁰⁵

A négy szavaló fiatalember Manowill Alfréd, Fischer Simon, Vilček Sándor és Sörös Ernő¹⁰⁶ közül ez utóbbi érte el a legnagyobb sikert, „frenetikus hatást”. Díszmagyarban szavalta el az iskola tanárának, Vaszary Bélának erre az alkalomra írt ódáját, az Ezredévet.¹⁰⁷ Az utolsó vers elhangzása előtt Kaszás Ferenc tanár még „buzdító beszédet” tartott. A beszédek, szavallatok között az iskola dalköre a műsorba illő számokat énekelte: magyar népdalokat és a Szózatot.¹⁰⁸ Vargyas tanfelügyelő zárta be az ünnepélyt, aki külön megköszönte a honvédtisztek megjelenését.¹⁰⁹

A piarista főgimnázium 330 tanulójának¹¹⁰ ünnepe is május 9-én templomukban, a Keller János kegyesrendi tanár celebrálta Te Deummal kezdődött. Az ünnepi mise végén az iskola énekkara a Szózatot énekelte el. Innen vonult a diákság a megyeház dísztermébe. Az erre az alkalomra készült nemzeti zászlót Rudda László VIII. osztályos tanuló vitte elől „magyar díszruhás ifjak csapatá”-nak kíséretében. A lelkes ifjúság a Rákóczi-induló dallamára lépkedett.¹¹¹

A közönség nagy része a karzaton, ill. a teremben helyezkedett el. Sok magyar ruhás leány is eljött megnézni, meghallgatni a gimnazisták műsorát.¹¹² A program hét számból állt. A Himnuszt az ünnepi beszéd követte, melye Nyilassy Károly tanár mondott. Alkalmi beszédében hosszan „vázolta az 1000 éves nemzet történelmét, küzdelmeit, diadalait, a történetíró pártatlanságával méltatva a viszonyokat s politikai faktorokat”.¹¹³ *Halassy Andor* VIII. osztályos tanuló *Bartók Lajos* Munkács című versét¹¹⁴ „ihletett hévvel s érczes orgánummal” adta elő. A másik szavaltót, *Rudda Lászlót* is megénekezte a közönség *Kemenes Ferenc* veszprémi kanonok *Ezer év ünnepén* című versének elmondásáért.¹¹⁵ *Friedrich István* szintén végzős diák, az *Ányos-önképzőkör* elnöke tanulmányát olvasta fel.¹¹⁶ Dolgozatában „méltatta a nemzeti múzsa 1000 éves költészetét s annak befolyását magára a nemzetre”.¹¹⁷ Az énekkar által „kitűnően” előadott énekszámok (Himnusz, Szózat, Honfidal¹¹⁸) *Laczkó Dezső* gimn. tanár érdeme. Az ünnepséget a Szózat eléneklése zárta be.¹¹⁹

*

A helybeli katolikus iskolák *május 17-i* millenniumi ünnepélyét a Veszprémi Hírlap *Iskoláink ünnepe* című vezércikkkel üdvözölte.¹²⁰

A *róm. katolikus elemi fiúiskola* 460 tanulója¹²¹ különleges vasárnapra ébredt. Ünnepi ruhába öltöztek, ingükre nemzeti színű szalagot, millenniumi jelvényt tűztek. A Szent Anna Iskola udvarán (ma Ranolder tér, a Szent Anna-kápolna mellett állt) gyülekeztek a temető-hegyi és a jeruzsálemhegyi iskolások, ahonnan osztályonként a tanítójuk vezetésével vonultak a székesegyházba. Valóságos zászlóerdő hullámozott végig az utcákon, amerre mentek. Mindegyik osztály egy nagyobb zászlót vitt, a tanulók kezében pedig kisebbeket lengetett a szél. A hálaadó istentiszteletet a város plébánosa, *dr. Rédey Gyula* kanonok mondta. A mise alatt vallásos énekek csendültek fel a gyermeki ajkáról is.

A Katolikus Kör épületének (Jókai M. u. 14.) feldíszített nagyterme adott otthont az ünnepelőeknek. A hálaadásról idevonuló gyermekereget már sok érdeklődő fogadta. Műsorukba 12 számot vettek fel. Az iskola énekkara a Szózattal kezdte az ünnepélyt. *Rák János* igazgató-tanító alkalmi felolvasásában a magyar történelmi múlt jelentősebb eseményeit elevenítette fel. Ötödik és negyedik osztályos tanulók szavaltak: *Nagyvári Béla*, *Csiszár György*, *Jánni Gyula*, *Próder László*, *Cserny János*, *Bátor József*. Műsor közben az énekkar csak egyszer énekelt: *Mosonyi* Akármerre járok című művét adták elő két szólamban. Társai nevében a „jelkesítő rövid beszédet” *Endrédi György* 5. osztályos tanuló mondta el. A záróbeszédet és a közös imát az iskola egyházi igazgatója, *dr. Rédey Gyula* tartotta. Az ezredéves ünnepség a Himnusz hangjaival ért véget.¹²²

Az *angolkisasszonyok* zárdaépülete kívülről is ünnepi díszet öltött május 17-ére: nemzeti zászlót helyeztek az épületre, a bejáratot is „diszkrétén” feldíszítették.¹²³ Az ünnepség helyszíne, a díszterem árasztotta magából a millenniumi hangulatot: a falakon körben nemzeti zászlók, az ország címere, az intézet zászlaja, Szent István képe, a királyi pár mellszobra, XIII. Leó pápa arcképe – s ezeket zöld ággal vették körül. Magyarország megkoszorúzott térképe is a falon függött. A bejáratokhoz *Kölcseytől*, *Vörösmartytól* vett idézetek felirata kerültek.¹²⁴ A 260 intézeti leány¹²⁵ nemzeti viseletbe öltözött, mellükre millenniumi jelvényt tűztek.¹²⁶

Az *angolkisasszonyok* intézetének ünnepsége iránt igen nagy volt az érdeklődés. A püspökséget és a káptalant az egyház jeles személyiségei képviselték. Jelen volt az egyházmegyei főtanfelügyelő, *dr. Palotay Ferenc* pápai prelátus és a megyei kir. tanfelügyelő,

Vargyas Endre és a „város egyéb kitűnőségei”. A dísztermet zsúfolásig megtöltötték a szülők és a vendégek.¹²⁷

Az ünnep fényét nagyban emelte, hogy a hálaadó misét báró Hornig Károly megyés püspök pontifikálta.¹²⁸ Az intézet énekkara az egyházi művek előadása mellett Mária-énekekkel is elmélyítette az áhitatot.¹²⁹

A műsor 12 számból állt. A szavالاتok, az énekkar mellett megjelent a hangszeres zene és a melodráma. A Himnusz eléneklése után *Udvarhelyi Aranka* tanítóképzős növendék történelmi dolgozatának felolvasása következett ünnepi beszéd gyanánt.¹³⁰ Erkel Ferenc Hunyadi László című operájából egy részletet adtak elő *Németi Laura*, *Keller Elvira* és *Leidl Irén* növendékek hatkézre zongorán. Az egyházmegye költőjének, Kemenes Ferencnek Ezer év ünnepén című versét *Mild Irén* szavalta el. Szerepeltek még *Balassa Róza*, *Jánosi Ida*, *Leidl Izabella*, *Vargha Valéria* egy-egy vers elmondásával, *Rusitska Mária* pedig zongorakisérőként. A jövőre vonatkozó ígéretet *Parragh Ilona* írta meg és *Tallián Virgília* mondta el.¹³¹ A megyés püspök záróbeszédében buzdította a leányokat, hogy „vallásos és hazafias nők legyenek mindig”. A Szózat eléneklése zárta a színvonalas ünnepélyt.¹³²

Az ünnep valóban a diákságé volt: a terem ékesítésében aktívan részt vettek, s a szereplők közülük kerültek ki. Csak az énekkart dirigálta felnőtt, *Rák János*, az elemi fiúiskola igazgatója.¹³³

A tanulók nemcsak gazdag emléket, érzelmekkel telített lelküket vihették haza, hanem maradandó tárgyi emléket is. A megyés püspöktől „millenniumi történeti emlék-könyvecskét” kaptak ajándékul.¹³⁴

Az *irgalmas nővérek intézetének* ezredéves ünnepélye is május 17-én reggel 8 órakor kezdődött a zárda kápolnájában hálaadó istentisztelettel, melyet *Pribék István* felszentelt püspök celebrálta. Az iskola énekkarát *Mátrai László*, a székesegyház karnagya vezényelte. Többek között az általa szerzett Király-himnuszt is előadták.¹³⁵

Az iskolai ünnepélyt a szépen feldíszített nagyteremben tartották. Itt sem hiányzott a falról a zöld ágakkal körbevett Magyarország térképe. A Mária-szobrot is fölékesítették.¹³⁶ Az 584 diák¹³⁷ nagy része magyar öltözetét vette fel erre az alkalomra.¹³⁸

A 16 számból álló programot a korabeli tudósító „lélekelmelő”-nek jellemezte.¹³⁹ A Himnusz és a Szózat dallama fogta keretbe a sok alkalmi szavالاتot – köztük Kemenes Ferenc versét is –, és a zenei betéteket. A tanulók bemutatták zenei képzettségüket. A zongorán kívül megszólaltatták a hegedűt és a cimbalmot. Elhangzott a Rákóczi-induló, de Brahms-művet is előadtak.¹⁴⁰ Melodrámban hangzott el a „Petőfi a Hortobágyon” című alkotás. *Balassa Róza* szavالاتát zongora, hegedű és cimbalom kísérte.¹⁴¹ Az ígéretet egy diáklány fogalmazta meg társai nevében.¹⁴² A katolikus egyház jelenlévő képviselője, *Pribék István* mondta el a jó tanácsokkal teli záróbeszédet.¹⁴³ (A részletes műsort lásd a mellékletben!)

Veszprém millenniumi „emlékműve”: a vízmű

A város vízvezeték-hálózatának tervezése és megépítése időben egybeesik az ezredéves évforduló országos készülődésével.

Az 1893. április 13-iki és 14-iki tűzkatasztrófa óriási pusztításai világossá tették a város vezetősége számára, hogy elodázhatatlan Veszprém vízellátásának megoldása. A gondolkodásmód megváltoztatásához hozzájárultak *Bolgár Mihály* (1863–1895) piarista tanár írásai is, aki a Veszprémi Független Hírlap hasábjain egyértelműen leírta, hogy „Veszprém

város vízkérdése nem a 20–30 méter mélységű, drága és sovány víztartalmú kutak, hanem a rendszeres vízvezeték által oldható meg”.¹⁴⁴

1893 nyarán már a földművelésügyi miniszter (gr. Bethlen András) által kiküldött oklevéles mérnök, Kossalka János végzi a tervezéshez szükséges „előmunkálatokat”.¹⁴⁵ Bolgár Mihály is tevékeny résztvevője a város kútjainak, forrásainak vizsgálatában: geológiai és vízminőségi elemzéseket végzett. Eredményeit tanulmányban is közzétette.¹⁴⁶

Az 1894-es év a konkrétabb tervezés időszaka. Farkas Kálmán, az Országos Vízépítészeti és Talajjavító Hivatal egyik főmérnöke elkészítette a „veszprémi vízvezetéknek és a város vízügyi viszonyainak műszaki leírását” térképvázlattal egyetemben.¹⁴⁷ A Fejes-völgy hat forrásának és a Kiskúti csárda közelében lévő „sok fakadéknak” vize kerül majd a vízvezeteki csőhálózatba.¹⁴⁸ A városi közgyűlés az előtervet szeptember 3-án elfogadta, de mindjárt sürgető feliratot is megfogalmaztak, melyet küldöttség vitt fel Budapestre a miniszterhez. A Kováts Imre polgármester vezette küldöttség – tagjai: Szabó Imre országgyűlési képviselő és Csolnoki László tiszti főügyész¹⁴⁹ – sikerrel járt. Gróf Festetics Andor földművelésügyi miniszter hivatalból készítette el a kivitelezési és költségvetési tervet.¹⁵⁰

1895 tavaszán a város megkapta a kész terveket és a költségvetést a kultúrmérnökségtől.¹⁵¹ Mivel a városnak nem volt 150 ezer forintja a vízvezeték kiépítéséhez, ezért kölcsönt vesznek fel. A munkát pedig „árlejtés” útján adják ki.¹⁵² A polgármester a pályázatot 1895. július végén írta ki augusztus 31-i határidővel.¹⁵³ Az öt benyújtott pályázatot szakmailag Farkas Kálmán vizsgálta felül.¹⁵⁴ A Hunnia Részvénytársaság és a Rumpel és Niklas Vízműépítő Vállalat tette a legkedvezőbb ajánlatot. E kettő között választott a vízvezeteki bizottság – melynek elnöke a polgármester – szeptember 23-án késő estebe nyúló tárgyaláson. A nagy gyakorlattal rendelkező Rumpel és Niklas cég mellett döntött a bizottság, mert a legolcsóbban (118 397 forint 65 krajcár) és a legrövidebb határidővel (8 hónap) vállalta. A szerződést másnap, szeptember 24-én meg is fogalmazták.¹⁵⁵

A ma is üzemelő százéves szivattyútelep

Míg a szerződés jóváhagyására vártak, addig elindította a város a Kiskút forrásvidékének megvételeét,¹⁵⁶ valamint tájékoztottak az ajkai szénbányáknál a vízmű üzemeltetéséhez szükséges szén biztosításáról.¹⁵⁷ A kivitelező vállalat mérnökei a tervezőasztalnál a csőhálózat kiépítésének utómunkálatain dolgoztak.¹⁵⁸ Irodát rendeztek be a Kossuth Lajos utca egyik házában.¹⁵⁹

A városi vízmű megépítésének munkálatai 1896. január 20-án kezdődtek el a vízvezeték-hálózat egyik csomópontjánál, az akkori Szabadi út végén lévő víztartály, szolgálati medence helyének kiásásával.¹⁶⁰ Száz ember végezte a földmunkákat azon a dombon, ahol hajdanában az akasztásokat hajtották végre. Az újságírók szerint 21 csontvázra bukkantak.¹⁶¹

A hálózat kiépítésekor a város pereméről haladtak a városközpont felé. Februárban a hideg tél ellenére a Kiskúti-forrásnál és a Séd partján, a Sinterdomb sziklájának tövében, a gépháznál is erőteljesen folyt a munka.¹⁶² A szivattyútelep épületeit (gépház, 24 m magas kémény, a gépész és a fűtő számára egy-egy lakás¹⁶³) Horváth Pál helybeli építész szakmunkásai készítették.¹⁶⁴ Május 8-án már bokrétaünnepet rendeztek,¹⁶⁵ júniusban pedig teljesen elkészült az épületegyüttes.¹⁶⁶

Az első vízvezetéki csövet március végén fektették le a szolgálati medencétől az akkori postáig (kb. a mai Vörösmarty tér mögötti területig).¹⁶⁷ Áprilisban, májusban a Pápai úton, a Csatár, Völgykút, Kerekeskút, Szabadi utcában és a Temetőhegy (ma Dózsaváros) legnagyobb részén az árkokat már kiásták, és folyamatosan fektették le a csöveket.¹⁶⁸ Viszont a Cserháton és a Jeruzsálem-hegyen alig haladtak előre,¹⁶⁹ s hátra volt még az egész belváros. Párhuzamosan folyt a szolgálati medence építése. Júliusban a boltozásánál tartottak.¹⁷⁰

A két kamrájú medence betonból készült. A pillérekkel megtámasztott boltozata felett vastag földtöltés látható.¹⁷¹

A kivitelezők nem számoltak Veszprém sziklás talajával. Sok helyütt robbantaniok kellett, de a szűk utcák is hátráltatták a munkavégzést.¹⁷² Júniusban már látták, hogy nem lesz kész a vízvezeték a megígért határidőre,¹⁷³ júliusra 27-ére.¹⁷⁴

A városi vízvezeték-hálózat fővonalainak megépítésével egyidejűleg folyamatos volt a vízvezeték bevezetése a magánházakba is. A Rumpel és Niklas cég engedélyt is adott megrendelőinek.¹⁷⁵ Hamarosan megjelent a konkurencia. Berdenich Győző mérnök már áprilisban hirdette a helyi újságban szolgáltatásait.¹⁷⁶ Júniusban pedig Horváth Pál okleveles építészhez is fordulhattak a magánházak tulajdonosai a vízvezeték bevezetése végett.¹⁷⁷

A két nyári hónapban felgyorsultak a munkák. A város külkerületeiben elkészültek a vezetékek lerakásával. A főpiac után a Várban folytatták a vízvezetéki munkákat.¹⁷⁸ Július közepén már csak néhány heti munka volt vissza.¹⁷⁹

A vízvezeték próbáját a király születésnapjára, augusztus 18-ára tették.¹⁸⁰ Ekkor „vizsgáztak” a szivattyúk és a vízvezeték főgerince. A víz föld alatti útja a gépházról indult el, s a Fürdő, Hosszú, Takarékpénztár utcán, a piacon és a Szabadi utcán keresztül a szolgálati medencéig jutott.¹⁸¹

A gépház kazánjait augusztus 17-én fűtötték be próbaképpen. „Másnap aztán kipróbálták azt, hogy a kazánok nyomása elégséges lesz-e a vizet a szükséges erővel és kellő magasságra felnyomni. A nemzeti kaszinó előtti tűzcsap (a mai Óváros téren – a szerző) volt az a nevezetes csap, amelyiken először ömlött elő Veszprém vízvezetékének a vize. Benkő városi tanácsos, Bathó városi mérnök és az építkezési vállalkozó egy kiküldöttjének jelenlétében nyitották meg a csapot, melyre egy tűzoltóömlőt alkalmaztak. Hatalmas vízszög ömlött elő a csőből, erőteljesen törve fölfelé, három emeletnyi magasságra. A víz ugyan még egy kissé iszapos volt – ami természetes, mert a lerakott csövek még tele vannak porral és homokkal –, de bőven ömlött és jéghideg volt.”¹⁸²

A vízvezetéki tűzcsapot a Hosszú utcában és a Szabadi utca végén is kinyitották. „Mindennütt nagy erővel tört elő a föld alól a hatalmas vízošzlop.”¹⁸³ „Az első víz arról győzte meg a szakértőket, hogy a vízvezeték úgy a nyomás erejére, mint a víz kitűnőségére nézve teljesen beválik.”¹⁸⁴

Az üzembe helyezésre még várniuk kellett a veszprémieknek. Csak 1896. október 1-jétől vehették használatba.¹⁸⁵ Amilyen csöndben határoztak a Városházán a város millenniumi „emlékművéről”, ugyanolyan csöndben kezdte el működését a vízmű. Ünnepestes átadására nem kerítettek sort. Hivatalosan csak 1897. június 10-én vette át a város a kivitelezőtől.¹⁸⁶

A városi tanács 1897. április 29-én elismerően nyilatkozott a kivitelező vállalat munkájáról, és elégedett volt, mert „a költségelszámolást is... szolidan eszközölte”.¹⁸⁷ A vízmű építése 141 570 forint 68 krajcárba került.¹⁸⁸ Ez az összeg tartalmazta a járulékos kiadásokat is.¹⁸⁹

*

A város vízvezetéki bizottsága még a július 20-i ülésén elhatározta, hogy a szolgálati medence fölé egy díszes portálét fog készíttetni, s arany betűkkel véseti rá: „Veszprém város az ezredév emlékére”.¹⁹⁰ A portálét elkészült, csak a felirat vesztette el fényét, hivalkodását.

Ezen római számok láthatók: MDCCCLXXXVI. Ez mutatja csupán, hogy a kb. 13 000 lakosú¹⁹¹ Veszprém ezzel állított emléket a honfoglalás ezredik évfordulójának.

Veszprém részvétele az országos rendezvényeken

Az ezredéves országos kiállítás

A millenáris év egész egész országot megmozgató eseményének, az ezredéves országos kiállításnak 1896. november 3-iki hivatalos bezárása után kerülhetett nyilvánosságra a ki-tüntetettek névsora.¹⁹² A szakavatott zsűrik javaslata alapján az alábbi veszprémi kiállítók érdemeltek elismerést.¹⁹³

Millenniumi nagy érem

- Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület (mezőgazdaság – „sikeres közhasznú tevékenységéért”)
- Kovács Ignác (állati termékek – „méhtenyésztés, méz”)
- Kiss Lajos (faipar – „ipar-művészeti haladásért”)
- Veszprém vármegye közönsége (második lókiállítás „kitűnő, egyöntetű, szép, nemes és jó anyag gyűjteményes kiállításáért”)
- Hornig Károly báró (hízott juhok kiállítása)

Kiállítási érem

- Veszprémi Püspöki Papnevelő Intézet (közoktatásügy – „kiváló ügybuzgalmáért”)
- Szénássy Ferenc és Társa (állati termékek)
- Harczi Mihály csutora-esztergályos (erdészet – „jó munkáért”)
- Schröder József szabó (ruházati ipar – „jeles munkáért”)
- Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület (néprajz és háziipar „jó és versenyképes munkáért”)
- Veszprémi püspökség (br. Hornig Károly) (tenyészjuhok kiállítása)

Közreműködők érme

- Pápay Viktor tanár (közoktatásügy – „ügybuzgalmaért”)
- Nagy Iván (mezőgazdaság – „sikeres működésért”)
- Benkő István városi tanácsnok (néprajz és háziipar – „a Veszprém megyei ház berendezésért”)
- Rainprecht Antal (húzott juhok kiállítása)

Elismerő oklevél

- Veszprémi róm. kat. székesegyház (történelmi főcsoport)
- Reif Ignác (történelmi főcsoport)
- Veszprémi Kegyesrendi Társasház (történelmi főcsoport)
- Veszprémi róm. kat. főgimnázium (közoktatásügy – „szép eredményért”)
- Keresztes Pál órás (gépipar – „jó munkáért”)
- Lichter József (építési ipar – „jó munkáért”)
- Fehér István (fonó- és szövőipar – „jó munkáért”)
- Ligeti Testvérek (fonó- és szövőipar – „jó munkáért”)
- Rothausner Mór és Fia (vegyészeti ipar – „versenyképességért”)
- Stern Herman és Fia (néprajz és háziipar – „házi iparcikkek forgalomba hozataláért”)
- Özv. Horváth Istvánné (műkedvelők – „női kézimunkáért”)

Az időleges kiállításon részt vevő veszprémi iparos tanoncok eredményei:

II. díj (1 arany)¹⁹⁴

- Paár Elek (az újságban elírták a nevét Pap Elekre) balatonhenyei születésű, 16 éves, utolsó éves csizmadiatanonc, mestere: Postási József csizmadiamester¹⁹⁵
- Takáts Márton ajkarendeki születésű, 17 éves, utolsó éves csizmadiatanonc, mestere: Fix Gábor csizmadiamester¹⁹⁶

III. díj

- Ernhoffers Gyula veszprémi születésű, 17 éves, utolsó éves esztergályostanonc, mestere: Ernhoffer József esztergályosmester (a tanítvány édesapja)¹⁹⁷
 - Huszár János veszprémi születésű, 18 éves, utolsó éves lakatostanonc, mestere: Kiss István lakatosmester¹⁹⁸
 - Szabó Gyula szentantalfai születésű, 18 éves, utolsó éves lakatostanonc, mestere: Kiss István lakatosmester¹⁹⁹
 - Schaffhauser Gyula zirci születésű, 16 éves, harmadéves lakatostanonc, mestere: Kiss István lakatosmester²⁰⁰
- (A díjazottak a jutalmat, az oklevelet és a könyvet 1897 januárjában vehették át.)²⁰¹

A kiállításban közreműködők értékelésének utómunkái áthúzódtak az 1897-es évre. A „legfőbb elismerés”-t kapta Rainprecht Antal a tenyészjuh- és az árpakiállításán végzett zsűrizéséért.²⁰² Ugyancsak „királyi kitüntetés” (értsd: szóbeli elismerés írásban rögzített formája) kapott Balogh Károly és Brenner Lőrinc „az ezredéves kiállítás sikeres előzműdítésére kifejtett tevékenységükért”.²⁰³

A mai Veszprém megye területéről 98-an kapták meg a kitüntetések valamelyik fokozatát. A megyeszékhely ebből 26-ot szerzett meg (a tanoncok díjait nem számolva), a megyei elismerések több mint a negyedét.

Országos kongresszusok

Az ezredéves kiállítás időtartama alatt számos nemzetközi és országos kongresszust, nagygyűlést szerveztek a fővárosban.

Veszprém különböző társadalmi rétegei képviseltették magukat a szakmailag érintő kérdések megvitatására szervezett tanácskozásokon. Nagyobb számban három rendezvényen voltak jelen.

Az 1896. július 7-től 9-ig tartott *katolikus tanítók millenáris kongresszusának* előkészítő munkálataira a püspöki konferencia báró Hornig Károly veszprémi megyés püspököt kérte fel.²⁰⁴ Az általa létrehozott „százas bizottság”-nak alelnöke az egyházmegye főtanfelügyelője, dr. Palotay Ferenc apátkanonok. A harminctagú rendezőbizottság egyik tagja a veszprémi Rák János, az elemi fiúiskola igazgatótanítója. Előadásra is kértek fel tanítót ebből az iskolából.²⁰⁵ A kongresszus második napján Androvits István az iskolai és a népkönyvtár témában mondta el gondolatait. „Fejtegette ezeknek, mint az iskolai oktatást és nevelést továbbképző és fejlesztő intézmények hasznát, szükségességét.”²⁰⁶

Az *országos tűzoltó kongresszus* előkészítésében dr. Óvári Ferenc, mint az országos tűzoltószövetség választmányának tagja, aktívan vett részt.²⁰⁷ Megválasztották a tűzoltóverseny rendezésére és bírálatára alakított bizottság elnökének.²⁰⁸

A Veszprémi Önkéntes Tűzoltóegylet kb. 102 tagjából²⁰⁹ 35-en jutottak el az augusztus 15–17. között rendezett kongresszusra.²¹⁰ A tűzoltóverseny kilenc számából hármat oldottak meg Veszprém tűzoltói. S ezek közül az egyik elvégzése – „a kétkerekű billenő rendszerű, szívónyomó szerkezetű mozdony-fecskendő iskolaszerezése” – oly jól sikerült, hogy első díjat kaptak érte, egy ezüst serleget hozhattak haza.²¹¹

Az augusztus 16-iki díszfelvonuláson is részt vettek a veszprémi tűzoltók. „A veszprémmegyei tűzoltó-szövetség” táblája mögött lépkedett dr. Óvári Ferenc, mint a megyei tűzoltószövetség elnöke, majd a veszprémi és pápai önkéntes tűzoltóegyletek zászlói mögött menetelt 156, a megye különböző településeinek tűzoltója²¹² teljes felszereléssel és sisakkal a fejükön.²¹³

Ezen a kongresszuson választották meg dr. Óvári Ferencet az országos szövetség alelnökének.²¹⁴

Az 1896. szeptember 6–8. között rendezett *IV. országos ipartestületi nagygyűlésen* a Veszprémi Ipartestületet és 513 tagját²¹⁵ öten képviselték: Bauer Károly ipartestületi elnök, Balogh Károly, Szemerey József, Szilágyi Mihály és Pfilf Andor.²¹⁶ Az ipartörvény módosításáról és a kisiparosok helyzetének javításáról tanácskoztak. A jelenlévő miniszternek csak az ígéretét hozhatták haza.²¹⁷

Országos millenniumi tornaverseny

A középiskolások részére június 1-jétől 3-áig rendezett ezredévi tornaversenyre a piarista főgimnázium 27 tanulója Szeiberling Mátyás tornatanár készítette fel.²¹⁸ Elutazásuk előtti napon vették át „a remek, arannyal himzett nemzeti zászlót” készítőjétől, Mezriczky Károlynétól.²¹⁹

A versenyen Kecskeméthy Győző VI. osztályos tanuló I. díjat,²²⁰ ezüstérmét nyert futásban,²²¹ a június 3-i tömeges versenyen való szereplésért pedig az intézet elismerő oklevelet kapott.²²²

„Különös dicséretet nyertek tanulóink – a szegediekkel és a nagykanizsaiakkal – katonaság magatartásukért. Mikor másodikán Ő felsége előtt elvonultak, a veszprémiek és szegediek tisztelgését Ő felsége különös szívélyességgel fogadta” – legalábbis így látta az új-

ságíró.²²³ A „festői öltözetű” ifjak²²⁴ zászlójukkal is magukra vonták előkelő személyiségek figyelmét. „Vlassics miniszterné és Berzeviczy államtitkárné töviről-hegyire megnézték a zászlót és a dárdán levő feliratot elolvasták”.²²⁵ A felkészítő tanár munkáját „elismérrő okmány”-nyal köszönte meg a rendezőbizottság titkára.²²⁶

*

A veszprémiek a három helyi újságból folyamatosan figyelemmel kísérhették a főváros és a vidék millenniumi eseményeit. A kiállítás színes leírásaiból megismerhették az érdekességeket, különleges látnivalókat.

Többen személyesen is részesei lehettek az ünnepi rendezvényeknek. A kiállítás megnyitására dr. Óvári Ferenc és Szabó Imre országgyűlési képviselők utaztak Budapestre a megye négytagú küldöttségének tagjaként. Balogh Károly h. polgármester a Veszprémi Független Hírlap képviselőjeként csatlakozhatott a küldöttséghez.²²⁷ A veszprémi székeskáptalan részéről dr. Palotay Ferenc pápai prelátus, egyházmegyei főtanfelügyelő és dr. Fejérváry József apátkanonok jelentek meg.²²⁸ A városból kb. 140 személy utazott a nevezetes május 2-i ünnepi megnyitóra.²²⁹

Az 1896. június 8-iki díszfelvonulásra Veszprémből is sokan – „mintegy 450-en” – utaztak a fővárosba, hogy „az ezredéves hódoló felvonulás tanúi legyenek”.²³⁰

A kiállítást több veszprémi csoport is meglátogatta. A millenniumi tornaversenyen szereplő 27 gimnazista tanuló a kiállítást is megtekintette.²³¹ A Veszprémi Állami Polgári Fiú- és Felső Kereskedelmi Iskola 37 tanulója Blázy Imre és Burger György tanárok vezetésével ment a fővárosba.²³² Augusztus 2-ától 5-éig 60 veszprémi iparos tartózkodott Budapesten, hogy a kiállítást és a főváros nevezetességeit megnézzék.²³³ A költségek fedezésére a Veszprémi Takarékpénztár 500 forintos adományát használták fel.²³⁴

*

A város különböző felekezetű egyházai május 10-ikén az országos program szerint²³⁵ hálaadó istentiszteletet tartottak.²³⁶ A világi ünnepekhez – a kor szokásainak megfelelően – szertartásaikkal csatlakoztak.

A veszprémi izraelita hitközség a millennium évében minden szombaton külön imában fejezte ki afeletti örömét, hogy a zsidó vallás recepciójáról szóló törvény jogerőre emelkedett.²³⁷ A katolikus egyház pedig az ország védasszonyának tiszteletére a millennium évétől a Magyarország Nagyasszonya című ünnepet vezette be országgszerte október második vasárnapján. Nagy fénnel ülték meg a veszprémi katolikus templomokban a ma is élő ünnepet.²³⁸

Testületek, áldozatkész egyének ajándékozással, alapítvány létesítésével, könyvek megjelentetésével írták be nevüket a város 1896-os történetébe. Tettükkel az ünnepélyek adta múltó, halványuló emlékeit tették maradandóvá a városlakók szívében, s a mai veszprémiekre is örökséget hagytak.

*Emléklap az ergalmas nővérek intézetében tartott
millenniumi ünnepségről.*

Edes húzánk szívórua fennállóának emlékére intézetünk is önni
ünneprét tartott az 1896. évi május hó 17-én.

Az intézet bel- és külföldi nővérei ünnepi díszben, legnagyobbról
nőrel magyar díszben jelentek meg az ünnepségre hallgatni
szent misére, melyet emléktárgya Rubik István főnököntől
püspök tartott. Az estelel misze végével a nővéreket az
nagyra önni kézséggel együtt a nemzeti eszélelökkel is
az élel ünnepet gőzöngőn díszelt nagy szobrák között,
melyek díszel magyban emeli Magyarország meglátárára
völ kértje a hazánk Népművelőjének felkeltését szob-
ra, melyet a nővéreket nagy csoportja fogott körül.
Az ünnepély a korábbi: misztózat szentint most végbe

Misze:

1. Hymus Edecsje az önni tanulóit imétkéna.
2. Énni ünnepére: Jóna Károcsa János Karácsa Nagy Karcs.
3. Magyar társas nagy kére. Péter Karcsitól. Edecsje Balázs
Hatali is Péter.
4. Rócsay imélt. Péter. szobolom. Edecsje Magyar
Péter is A. K.
5. Péter a Körtelágyon. Melócsa: Koltócsje imé a
de Karács Antal, nagyit szent. Kón Karcs. Károcsa,
szobolom is kérecs kére. melélt szobol Péter. Péter.
6. Magyar társas. Imétkélt. Károcsa. Edecsje. Kóna.
7. A nemzeti fogalom: Jóna István Péter Karácsa Edecsje.
8. Misztózat. Jóna. Magyar társas. Edecsje az imétkéna.
9. Vöröcsaly. imélt. Magyar társas. Képf. Antalól.
10. Kóna. Edecsje Balázs Péter.
11. Kóna. Edecsje. Magyar társas. Károcsa. Péter. Péter.
12. Péter. Magyar társas. Károcsa. Péter. Péter.
13. Magyar társas. Péter. Péter. Péter. Péter.
14. Magyar társas. Péter. Péter. Péter. Péter.
15. Péter. Péter. Péter. Péter. Péter.
16. Péter. Péter. Péter. Péter. Péter.

Végül egy nagyolt nővéreket dononosi kérecsre szentna az
millenniumi ünnepséget tartatónak 10. pontjában fogott kélt
kérecs kére. melyen felhárs kére. hogy Károcsa Péter.
nagyit kére. minévt kérecsre. minévt kére. Péter.
szobolom, hogy je. Károcsa Péter. Péter. Péter.
Az ünnepséget emléktárgya Rubik István püspök az kére.
szobolom.

Károcsa, 1897. július 29. énni

Az ergalmas nővérek intézete.

Az 1896-ik évi május hó 17-én tartott iskolai millenniumi ünnepségről készült EMLÉKLAP

Veszprém millenniumi naptára

– időrendi táblázat –

1896.

március

3. Elhatározta a veszprémi polgárság Vikár Lajos főjegyző vezetésével a magyar viselet felújítását

május

- 1–2. A kiállítás megnyitására Veszprémből 140 személy (magán és hivatalos küldöttség tagja) utazott Budapestre
2. Zászlódíszszel köszöntötte Veszprém városa a budapesti országos ezredéves kiállítás megnyitását
8. Az Állami Polgári Fiúiskola növendékeinek ünnep előesti „szerenádja” a Tűztorony erkélyéről
9. Az iskolák millenniumi ünnepélye (református, evangélikus, izraelita elemi iskolák; Állami Polgári és Felső Kereskedelmi Iskola, Veszprémi Róm. Kat. Főgimnázium) A börtön lakói számára tartott megemlékezés
10. Hálaadó istentisztelet (székesegyház, református-, evangélikus templom, zsinagóga)
11. Veszprém vármegye millenárius díszközgyűlése
16. A felsővárosi Barátságkör millenniumi összejövedele
17. A katolikus iskolák millenniumi ünnepélye (róm. kat. elemi népiskola, angolkisasszonyok, irgalmas nővérek intézete)
20. A Veszprémi Zenekedvelők Egyesületének millenárius hangversenye
22. Bauer Károly ipartestületi elnök alapítványa az elaggott iparosok megsegítésére
25. A Veszprémi Ipartestület, az Iparosok és az Iparos Ifjak Önképző Egyesületének közös millenniumi ünnepélye
28. A Veszprém Vidéki Róm. Kat. Tanítóegylet millenárius megemlékezése szakmai értekezlettel összekapcsolva
30. A Veszprémi Takarékpénztár részvényeseinek jubileumi ülése (részben millenárius)
31. A Papnevelő Intézet Pázmány-körének ezredévi ünnepélye

június

- 1–5. 27 veszprémi gimnazista részvétele a Budapesten rendezett millenniumi tornaversenyen, a kiállítás megtekintése
8. Veszprémből kb. 450-en utaztak Budapestre a díszfelvonulás megtekintésére
14. A római katolikus hitközség iskolaügyi nagygyűlése (részben millenárius)
- 18–21. Az Állami Polgári és Felső Kereskedelmi Iskola 37 növendékének látogatása az ezredéves kiállításon

július

- 7–9. Veszprémi tanítók részvétele a katolikus tanítók millenárius kongresszusán
20. A vízvezetéki bizottság elhatározta, hogy a vízmű szolgálati medencéjének díszes portáléjára felvéseti: „Veszprém város az ezredév emlékére” – ezzel jelezve, hogy a vízmű a város millenniumi emlékműve

augusztus

- 2–5. 60 veszprémi iparos a kiállítás megtekintése céljából Budapesten tartózkodott

- 15– A XII. Országos Tűzoltó Kongresszuson 35 veszprémi önkéntes tűzoltó részvétele
 17. dr. Óvári Ferenc főparancsnok vezetésével
 18. A millenniumi „emlékmű” próbája: az első víz

szeptember

6. Veszprémi küldöttség a pápai honvédszobor felavatásán
 6–8. A Veszprémi Ipartestület küldöttségének részvétele a VI. Országos Ipartestületi Nagygyűlésen

október

11. Magyarok Nagyszombatjának ünnepe a város összes katolikus templomában és kápolnájában
 A Veszprémi Katolikus Legényegylet millenniumi záróünnepélye

Veszprém rendezett tanácsú város tisztikara

– 1896 –

<i>Polgármester:</i>	Kováts Imre (tisztséget betölti: 1883. márc. 27.*–1899. febr. 23.**)
<i>Helyettes polgármester:</i>	Balogh Károly
<i>Főjegyző:</i>	Vikár Lajos
<i>Aljegyző:</i>	Kovács Ignác
<i>Árvaszéki előadó:</i>	Sándorfy Ignác
<i>Tiszti főügyész:</i>	Csolnoky László
<i>Tiszteletbeli ügyészek:</i>	dr. Csete Antal, dr. Kőszeghy József, dr. Óvári Ferenc, dr. Rosenthal Sándor
<i>Pénztárnok:</i>	Fáró Ede
<i>Számvevő:</i>	Perlaky József
<i>Ellenőr:</i>	Havas Lajos
<i>Számtiszt:</i>	Gerencsér József***
<i>Közgyám és gyámi nyilvántartó:</i>	Hegedüs János
<i>Orvos:</i>	dr. Perlaky József
<i>Állatorvos:</i>	Szücs Albert (1896. nov. 14-től: Pillitz Ármin)
<i>Városi mérnök:</i>	Bató Aladár***
<i>Katona nyilvántartó:</i>	Némethy Elek
<i>Rendőrkapitány:</i>	Fejes Antal
<i>Rendőrbiztos:</i>	Dóczy Gábor***

Városi tanács

I. tanácsnok helyettes polgármesteri címmel: Balogh Károly

II. tanácsnok – gazdasági tanácsnok: Benkő István

* Vvjkv 1883. márc. 27. (20. p.)

** Vvjkv 1899. febr. 23. (13. p.)

*** Veszprém vármegyei naptár az 1897-ik évre: Közigazgatási, törvényhatósági és társadalmi útmutató. Veszprém, 1897. 126. p.

III. tanácsnok – adóügyi tanácsnok: Rosenthal Nándor

Tiszteletbeli tanácsnokok:

- I. Holles Ferenc
- II. Weisz Elek
- III. id. Fehér Sándor
- IV. Suly Ede
- V. Kubai Hubert
- VI. Huber Károly

(Tagjai még: a polgármester, a rendőrkapitány, főjegyző, aljegyző, ügyész, számvevő, pénztárnok, ellenőr, közgyám és orvos).*

Képviselő-testület

Balogh Károly, Bauer Károly, Benkő István, Berleg József, Bruck Sámuel, Betét- és Kölcsonközvetítő Egylet (megbízottja: Suly Ede), Bezerédj Viktor, dr. Cseresnyés József, Cseresnyés Nándor, dr. Csete Antal, dr. Csolnok Ferenc, Csolnok László, Csomai Imre, Csomai Lőrinc, Czollenstein Ferenc, Demjén Márton, Dukovits Sámuel, Esterhay Ignác, **Fehér István**, id. Fehér Sándor, Fejérváry József, Fekete Károly, Ferenczy Károly, Fischer Manó, dr. Fodor Mihály, Gémesy Dániel, Gerencsér József, dr. Halassy Vilmos, Hirschfeld Béla, Hoffmann Sámuel, Holles Ferenc, br. Hornig Károly, Horváth Kálmán, Horváth Pál, Huber Antal, Huber Károly, Jánosi Ágoston, dr. Jánosi Sándor, Kadelburger Emilné (megbízottja: Fodor Mihály), Kelemen Imre, Kenessey Móric, dr. Kenessey Pongrácz, dr. Kerényi Károly, Kletzár Ferenc, Koller Sándor, Kolossváry József, Komjáthy Lajos, Kopácsy Árpád, Kovács Gyula, Kovács Ignác aljegyző, Kovács Ignác gazd. felügyelő, Kovács Imre, dr. Köves Jenő, Köves Sándor, Kreutzer Ferenc, Krizmanits Antal, Kubai Hubert, Link József, Magyar János, Meitzner Lipót, Meszlényi János, Mozgay Antal, Nagy Károlyné (megbízottja: Kenessey Pongrácz), Nagy Károly, Nay Jakab, Orbán Imre, dr. Óvári Ferenc, Paál Dénes, Paczt Jenő, dr. Palotay Ferenc, Pap Ferenc, Perényi Antal, Perlaky József, Pfeifer Miklós, dr. Pillitz Benő, Pillitz Dávid, Plosszer István, Policzer Áron, Pongrácz Dániel, **Pocsgay Miklós**, Pribék István, Próder József, dr. Purgly Sándor, Rainprecht Antal, Rápoch Sándor, dr. Rédey Gyula, dr. Réthi Ede, Reviczky Ambróné (megbízottja: Reviczky Ambró), Rikóthy Ede, Rosenthal Nándor, Rosos Gyula, dr. Rothauser Izidor, Rothauser Mór, Rothauser M. Sámuel, Ruttner Sándor, dr. Sándorffy Miksa, Sáner János, Sholtz Antal, Sörös Zoltán, dr. Spitzer Mór, Steiner Jónás, Steiner Mór, Suly Ede, Suly László, Szabó Imre, Szikvizgyár Részvénytársaság (megbízottja: Szalatkay István), Szücs Pál, Takács Ádám, Takács József, Tallián Lázár, Tuszka Majerné (megbízottja: Tuszka Valdemár), Udvardi Gyula, Véghely Dezső, Verner Károly, Veszprém Megyei Takarékpénztár (megbízottja: Fodor Gyula), Veszprémi Káptalan (megbízottja: Hankóczy József), Veszprémi Takarékpénztár (megbízottja: Ruttner Sándor), Vinkelman Márton, Vogronics Antal, Weisz Elek

Összeállítás a Vv jkv 1893. febr. 27. (7–19. p.) és Vv jkv 1896. febr. 24. (1–4. p.) alapján.

* Véghely Dezső: Emléklapok rendezett-tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből. Veszprém, 1886. I. melléklet (Veszprém rendezett-tanácsú város közigazgatási szervezete, 12. § – IV. p.)

JEGYZETEK

A forrásokat eredeti helyesírással közlöm.

RÖVIDÍTÉSEK

Emléklapok	= Az 1896-ik évi május hó 17-én tartott iskolai milleniumi ünnepélyekről készült EMLÉKLAPOK Veszprémmegye (VÉL)
gimn. ért.	= A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgymnasium értesítője, Veszprém
Mo. eé.	= Magyarország ezredik éve 1896. Az ezredik évi ünnepségek története. Szerk. Szmollény Nándor, Liptai Károly. – Szeged, 1897. I. köt.
V	= Veszprém (hírlap)
VÉL	= Veszprémi Érseki Levéltár, Veszprém
VeML	= Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém
VFH	= Veszprémi Független Hírlap
VH	= Veszprémi Hírlap
VIjkv	= Veszprémi Ipartestület jegyzőkönyve, iratai (VeML IX. 206.)
Vvjkv	= Veszprém város közgyűlési és tanácsülési jegyzőkönyve (VeML.)

1. Mo. eé. XXIII–XXIV. p.
2. Mo. eé. 3. p.
3. Az 1892-dik évi törvények gyűjteménye. Bp., 1892. 2. p.
4. Magyarország történeti kronológiája 1848–1944. Főszerk. Benda Kálmán. – Bp., 1982. III. köt. 786–790. p.
5. Mo. eé. 146. p.
6. Mo. eé. 109–110. p.
7. Mo. eé. 147–148. p.
8. Mo. eé. 145–146. p.
9. Mo. eé. 104. p.
10. Magyarország története 1890–1918. Bp., 1978. I. köt. 73–100., 124–137., 158–160. p.
11. Az 1892-dik évi törvények gyűjteménye. Bp., 1892. 2. p.
Az 1893-dik évi törvények gyűjteménye. Bp. 1893. 6. p.
12. VHF 1893. jan. 21. 1. p.
13. VFH 1894. márc. 31. 2. p.
14. Vvjkv 1893. jún. 12. 160–161. p.
15. Vvjkv 1893. júl. 17. 188–190. p.
16. Vvjkv 1894., 1895., 1896.
17. Vvjkv 1893. máj. 8. 119. p.
18. Vvjkv 1894. szept. 3. 101. p.
19. Vvjkv 1895. febr. 9. tanácsülés 43. p.
20. VH 1895. szept. 22. 4. p.
21. V 1896. jan. 15. 1. p.
22. VFH 1893. okt. 7. 2. p.
23. Magyarországi tisztí cím- és névtára 1896. Bp., 1896. 280. p.
24. VFH 1893. máj. 13. 2. p.
25. VH 1894. máj. 26. 4. p.
26. V 1894. jún. 2. 3. p.
27. VFH 1894. szept. 15. 4. p.
28. VFH 1894. szept. 15. 1. p.
29. VH 1894. okt. 6. 5. p.
30. VFH 1894. jún. 30. 1. p.
31. VFH 1895. jan. 26. 2. p.
32. VFH 1894. szept. 1. 2. p.
33. VFH 1894. jún. 30. 1. p.

34. V 1895. febr. 16. 2. p.
35. VH 1895. máj. 19. 5. p.
36. V 1896. nov. 21. 3. p.
37. VFH 1895. jan. 12. 2. p.
38. VH 1895. febr. 3. 6. p.
39. VFH 1895. febr. 16. 3. p.
VFH 1896. ápr. 11. 3. p.
40. VH 1895. ápr. 14. 6. p.
41. VFH 1895. ápr. 11. 3. p.
42. VFH 1895. ápr. 27. 1. p.
43. VH 1896. nov. 22. 6. p.
44. VFH 1895. máj. 25. 2. p.
45. VFH 1895. okt. 19. 3. p.
46. V 1896. nov. 21. 2. p.
47. VFH 1896. márc. 7. 3. p.
48. V 1896. máj. 2. 2. p.
49. VH 1894. ápr. 21. 5. p.
50. VH 1894. okt. 27. 5. p.
51. VFH 1894. ápr. 21. 5. p.
52. VFH 1894. máj. 5. 1. p.
53. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. 2. rész. A népesség foglalkozása községenként. Bp., 1904. 314. p.
54. VH 1896. márc. 29. 5. p.
55. VFH 1896. ápr. 18. 2. p.
V 1896. nov. 21. 3. p.
56. V 1896. márc. 28. 2. p.
57. VFH 1894. máj. 19. 3. p.
VFH 1895. szept. 7. 3. p.
58. VH 1895. okt. 20. 4. p.
59. V 1896. márc. 7. 3. p.
60. VFH 1896. márc. 7. 3. p.
61. V 1896. márc. 7. 3. p.
62. VFH 1896. márc. 7. 1., 3. p.
63. VFH 1896. márc. 21. 2. p.
64. VFH 1896. márc. 7. 3. p.
65. Veszprém vármegye törvényhatósági (megyebizottsági) jegyzőkönyve (VeML) 1896. márc. 14. 15. p.
66. Vv jkv 1893–1896. tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek
67. Vv jkv 1895. szept. 16. 98–99. p.
68. VFH 1896. máj. 16. 1. p.
69. VFH 1896. máj. 16. 3. p.
70. Pápai Lapok 1896. máj. 10. 5. p.
71. VFH 1896. máj. 16. 3. p.
72. VI jkv 1896. máj. 2. 1. köt. 175. p.
73. Vv jkv 1896. máj. 2. tanácsülés 175. p.
74. VFH 1896. máj. 16. 3. p.
75. VFH 1896. máj. 30. 2. p.
76. VFH 1896. máj. 23. 2. p.
77. VFH 1896. máj. 30. 2. p.
78. VH 1896. máj. 31. 3. p.
79. VFH 1896. máj. 30. 2. p.
80. VH 1896. máj. 31. 3. p.
81. VI jkv 1897. márc. 28. 1. köt. 202. p.

82. Hivatalos Közlöny 1896. márc. 16. 6/85–90. p.
83. Litterae Circulares... V. körlevél 1896. árp. 12. 43. p.
84. Néptanítók Lapja 1896. 12/6. p.
85. Hivatalos Közlöny 1896. márc. 16. 6/87–89. p.
VÉL Tanügy 324–330/1896.
86. VFH 1896. ápr. 11. 3. p.
Ezeréves Magyarország / szerk. Ujvári Béla. Bp., 1896.
VH 1896. ápr. 26. 3. p.
87. VH 1896. máj. 10. 4. p.
VFH 1896. máj. 9. 1. p.
88. VFH 1896. máj. 2. 1. p.
89. VH 1895. okt. 20. 5. p.
90. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
91. VFH 1896. máj. 2. 1. p.
92. VH 1895. okt. 20. 5. p.
93. V 1896. máj. 9. 2. p.
94. VH 1895. okt. 20. 5. p.
95. Kun Lajos: A veszprémi zsidóság múltja és jelene. Veszprém, 1932. 77–78. p.
96. Szép Lipót: A veszprémi izraelita hitközség iskolájának története 1805–1905. Veszprém, 1905. 39. p.
97. V 1896. máj. 9. 2. p.
98. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
99. VH 1895. okt. 20. 5. p.
100. VH 1896. máj. 10. 5. p.
101. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
102. V 1896. máj. 9. 2. p.
103. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
104. VH 1896. máj. 3. 3. p.
105. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
106. uo.
107. VH 1896. máj. 10. 5. p.
108. VH 1896. máj. 3. 3. p.
109. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
110. Gimn. ért. 1895/96. 58. p.
111. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
112. VH 1896. máj. 10. 4. p.
113. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
114. VH 1896. máj. 3. 3. p.
115. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
116. Gimn. ért. 1895/96. 65. p.
117. VFH 1896. máj. 9. 1. p.
118. VH 1896. máj. 3. 1. p.
119. VH 1896. máj. 10. 4. p.
120. VH 1896. máj. 17. 1. p.
121. A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolának értesítője az 1895–96. tanévről. Veszprém, 1896. 20. p.
122. Emléklapok
123. V 1896. máj. 23. 3. p.
124. Emléklapok
125. VH 1895. okt. 20. 5. p.
126. Emléklapok
127. uo.
128. uo.

129. VFH 1896. máj. 23. 1. p.
130. Emléklapok
131. Emléklapok
132. VH 1896. máj. 24. 3. p.
133. VFH 1896. máj. 23. 1. p.
134. Emléklapok
135. VH 1896. máj. 24. 3. p.
136. Emléklapok
137. VH 1895. okt. 20. 5. p.
138. Emléklapok
139. VH 1896. máj. 24. 3. p.
140. Emléklapok
141. VH 1896. máj. 24. 3. p.
142. Emléklapok
143. V 1896. máj. 23. 3. p.
144. VFH 1893. máj. 6. 1. p.
145. Vv jkv 1893. szept. 4. 201. p.
146. Gimn. ért. 1892/93. 1–54. p.
147. VH 1894. szept. 1. 1–2. p. (folytatása a 36., 37. és a 38. számban)
V 1894. szept. 1. 1. p.
148. VH 1895. máj. 5. 6. p.
149. Vv jkv 1894. szept. 3. 101. p.
150. Vv jkv 1894. okt. 2. 120. p.
151. VH 1895. márc. 24. 6. p.
152. Vv jkv 1895. ápr. 22. 68. p.
153. VH 1895. júl. 28. 6. p.
154. VH 1895. szept. 8. 6. p.
155. VH 1895. szept. 29. 6. p.
156. Vv jkv 1895. dec. 9. 148. p.
157. Vv jkv 1895. szept. 30. 122. p.
Vv jkv 1895. nov. 18. tanácsülés 582. p.
158. VFH 1896. jan. 4. 3. p.
159. VFH 1896. febr. 29. 2. p.
160. VFH 1896. jan. 25. 2. p.
161. VFH 1896. febr. 15. 3. p.
162. VFH 1896. febr. 22. 2. p.
163. VH 1895. máj. 5. 6. p.
164. VFH 1896. márc. 28. 2. p.
165. VFH 1896. máj. 9. 3. p.
166. V 1896. jún. 13. 1. p.
167. VFH 1896. márc. 28. 2. p.
168. VFH 1896. ápr. 11. 1. p.
V 1896. ápr. 18. 1. p.
V 1896. jún. 13. 1. p.
169. VFH 1896. máj. 23. 3. p.
170. V 1896. jún. 13. 1. p.
171. VH 1895. márc. 24. 6. p.
172. V 1896. ápr. 18. 2. p.
173. V 1896. jún. 13. 1. p.
174. V 1896. febr. 15. 2. p.
175. V 1896. márc. 7. 2. p.
176. VFH 1896. ápr. 4. 2. p.
177. VFH 1896. jún. 13. 3. p.

178. VFH 1896. jún. 20. 3. p.
 179. VFH 1896. júl. 18. 3. p.
 180. VFH 1896. aug. 22. 2. p.
 181. VH 1895. máj. 5. 6. p.
 182. VH 1896. aug. 23. 5. p.
 183. V 1896. aug. 22. 3. p.
 184. VH 1896. aug. 23. 5. p.
 185. V 1897. jan. 16. 3. p.
 Vv jkv 1897. jún. 24. 70. p.
 186. Lakó István: Veszprém város vízműve és csatornahálózata 1896–1960. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok V. Veszprém, 1978. 129–130. p.
 187. Vv jkv 1897. ápr. 29. tanácsülés 183. p.
 188. Vv jkv 1897. szept. 7. 95. p.
 189. Vv jkv 1897. márc. 27. tanácsülés 129. p.
 190. VH 1896. júl. 26. 5. p.
 191. Veszprém vármegyei naptár az 1897-ik évre. Közigazgatási, törvényhatósági és társadalmi útmutató. Veszprém, 1897. 125. p.
 192. Mo. éé. 220. p.
 193. V 1896. nov. 21. 2. p.
 VFH 1896. nov. 21. 2–3. p.
 VH 1896. nov. 22. 6. p. – alapján állítottam össze. Mindegyik kitüntetett neve után az a csoport áll, ahol kiállított; az idézőjelbe tett kifejezések az indoklást rögzítik, melyet a Veszprém című lapból vettem. A fentiekén túl vett forrásokat külön jegyzettel láttam el a fejezeten belül.
 194. VH 1896. nov. 22. 6. p.
 VFH 1896. nov. 21. 3. p.
 195. VI jkv Tanonclajstromok 1886–1897. (67/892)
 196. VI jkv " (14/894)
 197. VI jkv " (72/893)
 198. VI jkv " (30/894)
 199. VI jkv " (30/893)
 200. VI jkv " (91/893)
 201. VI jkv 1897. jan. 2. 1. köt. 189. p.
 202. VH 1897. ápr. 4. 4. p.
 203. VFH 1897. ápr. 17. 2. p.
 204. VH 1896. márc. 1. 8. p.
 205. VH 1896. márc. 22. 5. p.
 206. V 1896. júl. 11. 3. p.
 207. VFH 1896. jan. 11. 2. p.
 208. VFH 1896. ápr. 4. 1. p.
 209. VFH 1897. júl. 10. 1. p.
 210. V 1896. aug. 22. 2. p.
 211. VFH 1896. aug. 22. 1. p.
 212. uo.
 213. VFH 1896. aug. 8. 1. p.
 214. V 1896. aug. 22. 2. p.
 215. VI jkv 1897. márc. 28. 1. köt. 203. p.
 216. VI jkv 1896. júl. 25. 1. köt. 180. p.
 VI jkv 1896. szept. 5. 1. köt. 182. p.
 217. VI jkv 1896. okt. 3. 1. köt. 184. p.
 218. Gimn. ért. 1895/96. 58. p.
 219. VH 1896. máj. 31. 4. p.
 220. Gimn. ért. 1895/96. 58. p.
 221. V 1896. jún. 6. 3. p.

222. Gimn. ért. 1895/96. 58. p.
 223. V 1896. jún. 6. 3. p.
 224. Gimn. ért. 1895/96. 58. p.
 225. V 1896. jún. 6. 3. p.
 226. Gimn. ért. 1896/97. 48. p.
 227. VFH 1896. máj. 2. 2. p.
 228. VÉL. Káptalani határozatok jegyzőkönyve. 1896. máj. 10.
 V 1896. máj. 9. 3. p.
 229. VFH 1896. máj. 2. 2. p.
 230. VFH 1896. jún. 6. 2. p.
 231. Gimn. ért. 1895/96. 58. p.
 232. VFH 1896. jún. 20. 3. p.
 233. VI jkv 1896. júl. 25. 1. köt 180. p. – Az 1897. márc. 28-i közgyűlésen az ipartestületi jegyző 66 fő-
 ről beszél – 1. köt. 203. p.
 234. VI jkv 1896. jún. 6. 1. köt. 177. p.
 235. VH 1896. márc. 1. 8. p.
 236. V 1896. máj. 16. 1. p.
 237. Kun i.m. 79–80. p.
 238. VH 1896. okt. 11. 6. p.

IRODALOM

- Hivatalos Közlöny. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Ministerium, Budapest. 1896.
 Iskolai értesítők
 Kun Lajos: A veszprémi zsidóság múltja és jelene. Veszprém, 1932.
 Litterae Circulares ad Venerabilem Clerum Diocesis. Veszprém, 1896.
 Magyarország ezredik éve 1896. Az ezredik évi ünnepségek története / Szerk. Szmollény Nándor,
 Liptai Károly – Szeged, 1897. I. köt.
 Magyarország története 1890–1918. Bp., 1978.
 Magyarország történeti kronológiája 1848–1944. (Főszerk. Benda Kálmán. – Bp., 1982. III. köt.
 Magyarországi tiszt- és névtára 1896. Bp., 1896.
 Néptanítók Lapja 1896.
 Pápai Lapok 1896.
 Szép Lipót: A veszprémi izraelita hitközség iskolájának története 1805–1905. Veszprém, 1905.
 Veszprém (hírlap) 1893–1896.
 Veszprémi Független Hírlap 1893–1896.
 Veszprémi Hírlap 1893–1896.
 Veszprém vármegyei naptár az 1897-ik évre. Közigazgatási, törvényhatósági és társadalmi útmutató.
 Veszprém, 1897.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Rövidítések:

VÉL = Veszprémi Érseki Levéltár, Veszprém

VeML = Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém

Az 1896-ik évi május hó 17-én tartott iskolai millenniumi ünnepélyekről készült EMLÉKLAPOK
 Veszprémvármegye (VÉL)

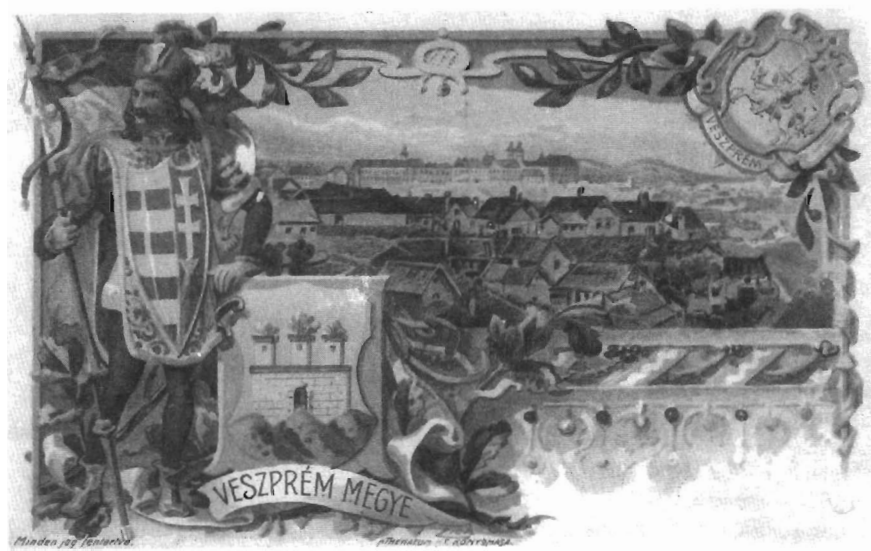
Káptalani határozatok jegyzőkönyve 1896. (VÉL)

Tanügy – egyházi iratanyag (VÉL)

Veszprémi Ipartestület jegyzőkönyve, iratai (VeML IX. 206.) 1896–97.

Veszprém vármegye törvényhatósági (megyebizottsági) jegyzőkönyve, 1896. (VeML)

Veszprém város közgyűlési és tanácsülési jegyzőkönyve 1893–1897. (VeML)

Képeslap a századelőről

Veszprém önkormányzata működésének első évei (1990–1993)

DIÓSSY LÁSZLÓ

1990 ŐSZÉN MAGYARORSZÁGON megválasztottuk azokat a polgármestereket és önkormányzati képviselőket, akik a tanácsrendszerrel felváltó önkormányzatok működtetéséért felelősséggel tartoznak a választópolgároknak.

Bátorság kellett ahhoz, hogy a polgármester- és képviselő-jelöltek vállalják a számukra teljesen ismeretlen körülmények között a megmérettetést. A bátrak vállalták.

Nagy reményt fűztünk a működéshez. Azt vártuk, hogy a bürokratikus felülről vezérelt tanácsi működést felváltva egy emberbarát, a helyi érdekeket figyelembe vevő, az állampolgárok érdekeit szem előtt tartó, a helyi igényeket kielégítő szervezetet építsünk ki.

Munkánkhoz kevés segítséget kaptunk. Eleinte a törvények hiányoztak. Később a törvények és rendeletek értelmezése jelentett problémát.

Az 1990. évi őszi önkormányzati választások eredményeképpen az országban 3093 települési önkormányzat jött létre, közülük 219 Veszprém megyében. Ezzel a történelmi jelentőségű közjogi aktussal pont került a több, mint negyven esztendő óta tanácsrendszer működésének végére. A közös tanácsok rendszere is megszűnt. Szerinte az országban 632 közös tanácsban ez 2116, Veszprém megyében 67 tanácsban 211 települést érintett, s ahol helyi döntés alapján az önkormányzatiság jegyében arra az elhatározásra jutottak a települések, hogy problémáikat nem tudják (vagy nem akarják) egyedül kezelni, ott új típusú társulások jöttek létre. A magyar közigazgatás történetében nem példa nélküli a körjegyzőségek rendszere. A tanácsrendszerrel megelőzően 2060 község ügyeit 662 körjegyzőség intézte. Számuk most valamelyest kevesebb (országosan 1526, a megyében 128 község, 529, illetve 49 körjegyzőség).

Az országos elemzések egyértelművé tették, hogy az új önkormányzati rendszer működőképes és folyamatos fejlődésre való képességéről tett tanúbizonyságot. Az indulás nehézségein túljutva 1992-től a tények által igazoltan az önkormányzati rendszer előnyei és eredményei egyre nyilvánvalóbbá váltak. A kormányzó és az ellenzéki pártok vezetői, képviselői hasonló álláspontra jutottak abban, hogy a helyi igazgatást demokratizáló és modernizáló önkormányzati törvény valóban történelmi változásokat hozott. A rendszerváltoztatás után a jogállam kiépítésében a helyi önkormányzatokról szóló törvényt – a be nem vált rendelkezések ellenére – az egyik legfontosabb modernizációs vívmányként tartják számon és fontosnak tekintik az alapvető értékeink, intézményeinek megőrzését.

Az 1990 és 1994 közötti négy év minden bizonnyal úgy kerül majd be hazánk történelmébe, mint a nagy átalakulások időszaka. Csak a legfontosabbakat említve: Megszűnt a politikai és katonai helyzetünket alapvetően meghatározó Varsói Szerződés, a gazdasági kapcsolatrendszerünket behatároló KGST, elhagyták hazánk területét a szovjet katonák, lezárult a tanácsok működésének időszaka, megindult a privatizáció. Ezzel egyidejűleg szerződésben rögzítettük társult viszonyunkat az Európai Közösséggel, és Magyarország határai mentén új államok alakultak.

Veszprém népességnyilvántartási adatai

Az állandó lakosok száma:

1991	63 800 fő
1992	63 840 fő
1993. nov. 25.	63 854 fő

Tartózkodási hellyel (korábban: ideiglenes lakással) rendelkező lakosok:

1991	7170 fő
1992	7735 fő
1993. nov. 25.	8317 fő

1993-ban november 15-ig	
Születések száma:	1293
Házasságkötések száma:	341
Halálos esetek száma:	789

Az első demokratikus választások eredményeként, négy évre szóló mandátummal, 1990. október 19-én megalakult Veszprém város önkormányzata. A megváltozott társadalmi, gazdasági és közigazgatási rendszerben nem tűnik haszontalannak, ha „mérleget” vonunk az önkormányzat tevékenységéről.

Az önkormányzat megalakítása és az első döntések

1990 nyár végén, őszén – túl az országgyűlési választások, egyéb szavazások megpróbáltatásain –, a helyhatósági választások szerencsésen alakultak, Veszprém nem szolgáltatott szenzációt, a kétfordulós választás rendben lezajlott. A választási folyamat első fázisában a 16 egyéni választókerületben összesen 75 jelölt szerezte meg a szükséges számú ajánlást, összesen 5003 jelölőcédulát.

A választás első fordulójában 1990. szeptember 30-án a listás szavazásnál a szavazásra jogosultak száma 44 845 fő volt, s a törvény szerint leszavazott 15 332 fő. Az eredmény 34,19%, vagyis az első forduló érvénytelennek bizonyult, az előírt minimum 40%-ot nem érte el.

Az egyéni választókerületek közül 3-ban kedvezően alakult a helyzet. Érvényes és eredményes volt a szavazás a 2. kerületben (*Sipos János* 31,6%), a 13. kerületben (*dr. Borián Árpád* 49,7%), és a 14. kerületben (*Bors József* 41,2%).

1990. október 14-én a második fordulóban a szavazásra jogosultak száma 45 254 fő volt, és a törvény szerint leszavazott 13 553 fő, vagyis a választók 29,95%-a. A bizottság jegyzőkönyvben rögzítette az eredményeket, annak a 13 képviselőnek a nevét, akik a második fordulóban az egyéni választókerületben mandátumhoz jutottak.

Rögzítették a listás szavazás eredményét is, mely szerint a következő pártok jutottak mandátumhoz:

Magyar Demokrata Fórum	(MDF)	4 mandátum
Magyar Szocialista Párt	(MSZP)	2 mandátum
Fiatalkorú Demokraták Szövetsége	(Fidesz)	5 mandátum
Kereszténydemokrata Néppárt	(KDNP)	2 mandátum
Szabad Demokraták Szövetsége	(SZDSZ)	2 mandátum

A további részletes adatot az Ügyrendi Bizottság jelentése örökítette meg. Eszerint Veszprém város önkormányzatának képviselő-testülete megállapította, hogy a képviselők mandátuma törvényes.

Az egyes választókerületekben az érvényes szavazatokból a megválasztott képviselőre leadott szavazatok százalékos aránya a következő:

1. számú választókerület	<i>Forró Pál István</i> (KDNP)	41,75%
2. számú választókerület	<i>Sipos János</i> (Kisgazda, majd független)	31,60%
3. számú választókerület	<i>Kukucska Katalin</i> (SZDSZ)	54,55%
4. számú választókerület	<i>Flórich József</i> (SZDSZ)	48,76%
5. számú választókerület	<i>Marossy András</i> (Fidesz)	50,25%
6. számú választókerület	<i>Arató Tamás</i> (SZDSZ)	58,59%
7. számú választókerület	<i>Móninger László</i> (SZDSZ)	61,31%
8. számú választókerület	<i>Simon Sándor</i> (független)	46,04%
9. számú választókerület	<i>Dióssy László</i> (SZDSZ)	59,64%
10. számú választókerület	<i>Kórosi Tibor</i> (SZDSZ)	29,97%
11. számú választókerület	<i>Porkoláb Éva</i> (Fidesz)	54,91%
12. számú választókerület	<i>Bálint Bánk</i> (MDF)	31,25%
13. számú választókerület	<i>dr. Borján Árpád</i> (MDF)	49,66%
14. számú választókerület	<i>Bors József</i> (MDF)	41,19%
15. számú választókerület	<i>Kovács József</i> (SZDSZ, majd Köztársaság Párt)	47,08%
16. számú választókerület	<i>Csunyi János</i> (független)	42,60%

A pártok által megszerzett mandátumok alapján (zárójelben azon képviselők neve, akik a későbbiek során felváltották az eredetileg listán bekerülteket)

MDF-képviselők:

- *Marton Ferenc*
- *dr. Hegedűs Tamás* (helyette később: *Nagy Károly*)
- *dr. Insperger Antal*
- *Sándor György*

Fidesz-képviselők:

- *dr. Harsányi Gábor*
- *dr. Bősze László* (helyette később: *dr. Kígyósi Zsuzsanna*)
- *dr. Magyarády Péter*
- *Gózon Imre*
- *Vándor András*

KDNP-képviselők:

- *dr. Besnyő János* (helyette később: *dr. Somogyi István*)
- *dr. Farkas Sándor*

SZDSZ-képviselők:

- *Scheffer Mihályné*
- *Streit Róbert*

MSZP-képviselők:

- *Mazák György*
- *dr. Raffay István*

A pártok közötti konszenzus eredményeképpen született meg a 3/1990. (X. 19.) sz. képviselő-testületi határozat, mely szerint Veszprém város önkormányzatának képviselő-testülete a polgármester, alpolgármesterek választása, a jegyző kinevezése, a rendeletek alkotása során kétharmados többség szükségességét határozta el. Ez a döntés – mely az önkormányzati törvénynél szigorúbb feltételt tartalmaz –, megteremtette a lehetőségét annak a konszenzusnak, melynek köszönhetően a későbbiekben egy kiegyenlített és kiegyensúlyozott, politikai behatásoktól kevésbé függő munka jellemezhetette a veszprémi önkormányzatot.

Az alakuló ülés megválasztotta tisztségviselőit,
 a polgármestert, Dióssy Lászlót (30 szavazattal)
 az alpolgármestereket: Bors Józsefet (29 szavazattal)
 és dr. Harsányi Gábort (26 szavazattal)

Az elvégzendő feladatokhoz fontos szempontokat tartalmazott a polgármesteri „székfoglaló”:

„A polgármester-választás szavazataránya arról tanúskodik, hogy már most a kezdet kezdetén személyi kérdésekben kialakult egyfajta politikai konszenzus a testület tagjai között. Ez biztató és azért tartom fontosnak megjegyezni, mert megítélesem szerint mindenek alapja az együttműködés, csak összefogva és együtt munkálkodva tehetünk bármit is városunkért.

Fontos feladatunk, hogy a helyhatóság szintjén történő rendszerváltás ne okozzon zavart a közellátásban, a közszolgáltatásban és a közigazgatási munka folyamatosságát biztosítsuk.

A polgármesteri hivatalban dolgozó köztisztviselői kar számára hosszú bizonytalanság után eljött az az idő, mikor mindenki mindenféle identitásavar nélkül bizonyíthatja pályázatain vagy mindennapos tisztességes munkáján keresztül szakmai rátermettségét és a város szolgálata iránti elkötelezettségét.

Köztudott, hogy városi önkormányzatunk jövőbeli működését alapvetően meghatározzák majd azok az önkormányzati gazdálkodást szabályozó törvények, melyeket még nem alkotott meg a parlament. A dekoncentrált hivatalok kialakítása, hatáskörük és kapcsolatuk az önkormányzatokhoz nem tisztázott.

Hangot kell adni annak, hogy a költségvetés réseit ne a város adófizető polgárainak üresedő zsebeiből akarják betölteni, ehhez akadnak más lehetőségek is. Legyünk alakítói az önkormányzatokat érintő jogalkotásnak és az önkormányzati gazdálkodás feltételei meghatározásának. Ehhez az önkormányzatoknak is össze kell fogni. Addig is célszerű feltárni helyi lehetőségeinket, vagyonunkat, mozgásterünket, ki kell alakítani szervezetünket és működési rendünket és létrehozni szakmai bizottságokat. Mindezt lendületesen, de szakmailag megalapozottan.

Az elmúlt és meghaladott rendszer önmaga torz struktúrájánál fogva alkalmatlan volt arra, hogy a közösségek valós szándékait, érdekeit kövesse. Nem lehet eléggé hangsúlyozni – már most a kezdet kezdetén –, hogy ennek az alakuló, formálódó városi önkormányzatnak csak akkor lesz jövője, akkor nem válik a gyökér törzsnélkülivé, ha szabad teret biztosít az önszerveződő közösségek létrejöttének. Hiszen demokratikus társadalom nem létezhet az autonóm, valós állampolgári érdeken alapuló szervezetek nélkül.

Minket, akár egyéni választókerületben, akár pártlistán megválasztott veszprémi képviselőket a jövőben egyetlen cél vezérelhet, ez pedig a város és polgárainak szolgálata. Bár úgy gondoltam, hogy ma ebben a rövid köszöntőben nem lesz szó politikáról, most mégis azt mondom, hogy a „MI LESZ ITT”-re megszületett a válasz: „GONDOLKODÓ, GONDOSKODÓ ÖNKORMÁNYZAT”. Ahhoz, hogy ez ne jelszó maradjon, tartalmat kell adni neki, de ez csak közös munkával le-

hetséges. Csakis egy független, szabad önkormányzat lehet záloga a város fejlődésének, a polgárok boldogulásának.”

Fontos volt, hogy a Szervezeti és Működési Szabályzat megalkotásáig is legyen zsinór-mértéke a működésnek. Ennek jegyében fogalmazódott meg az a képviselő-testületi határozat, mely a testület zavartalan működése érdekében munkaprogram készítéséről, a testület működésének rendjéről szólt.

Az Ügyrendi Bizottság létrehozása után a testületi döntéselőkészítés, azok végrehajtásának ellenőrzésére garanciális jelentőségű volt a bizottsági szervezet létrehozása, amely az elmúlt időszakban a feladatok, tapasztalatok alapján tényleges változásokon ment keresztül.

A közgyűlés 8 állandó bizottságot hozott létre:

- a) Pénzügyi Ellenőrző Bizottság
- b) Egészségügyi Bizottság
- c) Szociális és Foglalkoztatási Bizottság
- d) Településfejlesztési és Környezetvédelmi Bizottság
- e) Oktatási és Kulturális Bizottság
- f) Gazdasági Bizottság
- g) Sportbizottság
- h) Ügyrendi és Igazgatási Bizottság

Megválasztásra kerültek a szakmai bizottságok képviselőtagjai és a pártok által ajánlott külső szakértők.

A polgármesteri hivatal tisztviselőinek jelentett biztonságot már az alakuló ülésen megfogalmazottak konkretizálása, az elvárások pontosabb megfogalmazása. A 75/1990. (XII. 7.) sz. határozatban Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának közgyűlése deklarálta, hogy a polgármesteri hivatal tisztségviselőivel szemben a tanácsrendszerben elkövetett hibákért – a büntetőjog hatálya alá eső eseteket kivéve – fegyelmi felelősségrevonást nem alkalmaz. A közgyűlés felhívta a hivatal tisztségviselőinek figyelmét, hogy munkájukat az eddigieknél magasabb szakmai színvonalon, humánusabban lássák el, ellenkező esetben az elkövetett vétségekért való felelősségrevonásra a korábinál szigorúbb elbírálás alapján kerül sor.

A hivatali szervezetet erősítette, hogy a közgyűlés a 117/1990. (XII. 21.) Kh. sz. határozatával kinevezte a jegyzőt *dr. Czaun Ferenc* személyében.

Az országgyűlés 1990. december 1-jével Veszprémet megyei jogú városnak nyilvánította, bár ez a cím különösebb előnyt a város számára nem jelentett, illetve vita forrásául szolgálhatott például a megyei önkormányzattal való kapcsolatban.

A közgyűlés a polgármesteri hivatal szervezetének kialakítása első ütemeként 1991. március 1-jétől a következő szervezeti egységeket hozta létre, s az időközben történt változások alapján a szervezet felépítése:

Titkárság

- Városigazgatóság
- Közigazgatási és Népjóléti Igazgatóság
- Művelődési és Sport Igazgatóság
- Adóhivatal
- Illeték hivatal
- Főépítész

A (képviselő-testület) közgyűlés működéséről néhány adat:

	1990	1991	1992	1993
Ülések száma:	7	15	13	11
Megjelenési arány:	96,7%	91,6%	87,3%	93,5%
Határozat:	117	307	292	352
Rendelet:	1	47	30	45

Az önkormányzat választott testületében a 12 fős „Pro Urbe” csoport 1992. április 30-i megalakulásával egy időre változást idézett elő a képviselő-testület működését és politikai tagolódását illetően.

A polgármesteri hivatal szervezeti felépítésének kialakítása

Veszprém város önkormányzatának közgyűlése 1990. október 19-én tartotta alakuló ülését. Az önkormányzat hivatala szervezetének felépítése ebben az időpontban önálló szakigazgatási tagozódású volt, amely megegyező a jogelőd Városi Tanács hivatali szervezetével.

Az önkormányzat vezetése fontos feladatának tekintette az új követelményeknek megfelelően a hivatali szervezet átalakítását személyi, szervezeti vonatkozásban egyaránt. A Városi Tanácstól örökölt osztályvezetők közül a pénzügyi, a műszaki és a főépítési osztályvezetőtől közös megegyezéssel megvált az önkormányzat vezetése 1991 elején, a Termelés-, Ellátás-felügyeleti Osztályt pedig 1991. december 3-i hatállyal megszüntette. Vezetőjét és néhány dolgozóját más szervezeti egységbe csoportosította.

Az új típusú hivatali szervezet 1991. március 1-jétől működik. Az igazgatóságok többirányú szakmai feladatot látnak el. E szervezetek rugalmasan alkalmazkodnak a folyamatosan változó gazdasági, társadalmi élethez. Szakmai összetételüknel fogva alkalmasak arra, hogy belső felépítésük változzon a szükségleteknek megfelelően.

Az önkormányzat vezetése az apparátusa stabilizálása érdekében fontos feladatának tekintette a korszerű munkakörülmények biztosítását, az alacsony bérek emelését.

A képviselő-testületi tevékenység

A testület működésére 1993-ban a törvényesség volt a jellemző. Az év során mindössze két határozat [165/1993. (VII. 2.) Kh. sz. határozat a bérlőkijelölési jog átadásáról, a 272/1993. (X. 29.) Kh. sz. határozat a pótűtési idényről] egyes pontjai, illetve az állatok tartásáról szóló 27/1993. [X. 1.] Kr. sz. rendelet egyes rendelkezéseinek visszavonásáról, hatályon kívül helyezéséről volt szó. Meg kell jegyezni viszont azt is, hogy ezekre az aktusokra nem „hivatalos” törvényességi észrevétel, hanem belső, hivatali tényfeltárás alapján került sor.

A közgyűlési előterjesztések előkészítésére jellemző, hogy csak néhány esetben került sor az elutasításra, illetve újabb tárgyalás előkészítésre. Az elutasításra az autóbusz-hálózat módosítása, a díjtételek megállapítása a példa, az újabb tárgyalásra, utasításra pedig az állattartási és a köztisztasági rendelet. A személytaxisok korlátozását ugyan a közgyűlés elvetette, de ebben az esetben alternatívák közötti döntésről volt szó. A jelzett eseteken kívül elutasító döntésről gyakorlatilag nem beszélhetünk, kivéve egyes ügyrendi javaslatot, illetve módosító indítványt (8-10 eset).

A fontosabb témák, amelyekben a közgyűlés döntött:

- Rendeletek: — szociális témák (személyes gondoskodás, segélyezés stb.)
 — helyi közlekedés díjai
 — sporttámogatás rendszere
 — állattartás
 — költségvetés
 — köztisztaság
 — önkormányzati vagyon hasznosítása
 — a város általános rendezési terve
 — népszavazás, népi kezdeményezés
 — a temetők rendje
 — lakásfenntartási támogatás
 — távhőszolgáltatási díjak
 — adórendeletek módosítása
 — zaj- és levegőtisztaság-védelem
 — lakásrendelet

Fontosabb napirendek:

- lakáskonceptió
- nevelési, oktatási intézmények szakmai, műszaki átvilágítása (=vizsgálata)
- távhőszolgáltatás
- gáz- és szennyvízcsatorna-építés Gyulafirátóton, Kádártán
- oktatási és kulturális koncepció
- bizottságok beszámolója
- egészségügyi alapellátás reformja, átalakítása, háziorvosi, illetve új intézményrendszer
- volt szovjet laktanya helyzete
- az állatkert tevékenysége, rekonstrukció

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata megalakulásakor a jogelőd Városi Tanácstól jelentős adósságállományt örökölt. A hitelállomány mértéke 1991. január 1-jén 285 millió 332 ezer forint volt. E hitelállomány több mint háromnegyed része, azaz 217 millió 732 ezer forint hosszútávú hitel. A hosszútávú hitelek 37%-a a lakásépítés helyi támogatásához felvett hitel volt. E hitelek felvételi időpontja 1986 februártól 1990 márciusáig terjedt, lejáratú idejük 1997 és 2000 közötti. Felvételi kamatuk 3 és 7,35% közötti szinten alakult. A hosszútávú hitelek döntő része, 63%-a, a fejlesztési célkitűzések megvalósítását segítő beruházási hitel. Ezen belül legjelentősebb tétel a Vetési gimnázium építése, mely 65 millió Ft hitel felvételét igényelte, s az ehhez kapcsolódó fejlesztési vízelvezető rendszer és szennyvízcsatorna-hálózat építése további 30 milliót. Az egyéb fejlesztési hitelek túlnyomórészt különféle közműhálózat-fejlesztési célokra kerültek felvételre, de említésre méltó a gyulafirátóti általános iskola és orvosi rendelő építése, illetve a várrekonstrukció hiteligénye is.

Városunk területén az állami vállalatok jelentős részére 1991. évben, 1992. I. félévben átalakult, illetve átalakulása folyamatban volt, így az 1991. évi XIII. tv. rendelkezéseinek megfelelően jutott önkormányzatunk belterületi föld értéke után üzletrészhez.

A jóváhagyott átalakulás, illetve ingatlan gazdasági társaságba történő bevitelének során önkormányzatunkat megillető tulajdoni hányad 271 millió 629 ezer forint.

Az 1993. évben önkormányzatunk az alábbi gazdasági társaságban szerzett tulajdont:

— Bakony Művek Alaktrészgyártó Rt.-nél	46 620 000
— Grácia Kereskedelmi Rt.-nél	7 600 000
— Bakony Fűszért Rt.-nél	3 912 000
— ÉPFU Rt.-nél	11 980 000
— Magyar Befektetési és Fejlesztési Rt.-nél forint értékű részvényt, illetve a	10 000 000
— Veszprémi Tervező Kft.-nél	700 000
— Dunántúli Cipőkereskedelmi Kft.-nél	3 250 000
— Pannon Sütő Kft.-nél	2 600 000
— Vállalkozói és Vizszonteladói Kft.-nél forint névértékű üzletrészt.	46 600 000

Az esetek egy részében az átalakulás elhúzódása miatt a részvények, üzletrészek kiadására nem került sor, bár az átalakulás időközben megtörtént.

Önkormányzatunk 1993. évben két alkalommal részesült privatizációs bevételből, a Balaton Bútorgyár privatizációja során 15 242 473 Ft-ot, az Észak-dunántúli PIÉRT Vállalatnál pedig 3 350 000 Ft-ot utalt át az Állami Vagyonügynökség önkormányzatunk számlájára. Önkormányzatunk a Dunántúli Vízügyi Építők Vállalat átalakulása során a részese-dés formájára vonatkozóan a konkrét vagyontárgyban, a József A. u. 38. szám alatti irodaház tulajdonának a 63/100 tulajdoni hányadának átadásában állapodott meg.

A megszerzett részvények és üzletrészek nem hoztak önkormányzatunk számára olyan jelentős gazdasági eredményt, amelyre belterületi földek után – annak értékét tekintve – számíthatott. A tapasztalat sajnos az volt, hogy a részese-dések olyan kis hányadot képviseltek az adott társaságban, hogy a társaság ügyeiben lényeges befolyással nem bírhattak önkormányzatunk. Továbbá az átalakult vállalatok egy része az elmúlt időszakban veszteségesen gazdálkodott.

Az önkormányzat az átalakulások során a tulajdoni hányadot szerző gazdasági társaságok közül elidegenítette:

- az Autóház Kft.-ben lévő 8 920 00 Ft névértékű üzletrészt 3 130 920 Ft vételárért,
- a Rádió, Televízió, Antenna Szolgáltató Kft.-ben lévő 300 000 Ft névértékű üzletrészt névértéken, továbbá
- a közüzemi vállalatok vagyonának tulajdonába került Ingatlanforgalmi Részvénytársaságban lévő 55 980 000 Ft névértékű nem elsőbbségi részvényt 24 millió Ft vételárért elidegenítésre kijelölte.

Az önálló ingatlanok elidegenítését továbbra is pályázat útján folytattuk le. A nagyértékű ingatlanok elidegenítése elhúzódott és sok esetben vételár-kedvezményt is kellett adni a fizetőképes kereslet alakulása miatt.

Körütekintő és részletes munkát igényelt a volt szovjet laktanya opciós szerződésének előkészítő munkái.

1993-ban elsősorban a közműépítési beruházások kerültek előtérbe.

Az 1992. évi előkészítés és munkakezdés után 1993-ban folytatódott a tehermentesítő főgyűjtő szennyvízcsatorna építése és a szennyvíztisztító telep bővítése. A szennyvízcsatornának elkészült a Fenyves utcai külső szakasza, valamint a Buhim utcai szakasza. Sajnos, a beruházás előre nem látható akadályok, valamint kivitelezői hiányosságok miatt elcsúszott, így a Fenyves utcai belső szakasz építése csak 1994-ben folytatódhatott.

Szintén céltámogatással épült a belvárosi általános iskola tornaterme.

A beruházások közül az egyik legjelentősebb a belső körút Almádi út és Mártírok út közötti szakaszának építése volt.

1993-ra a belső körút másik – a Hold utca–Budapest út közötti – szakaszának előkészületei is befejeződtek. A tervekészítésre és az út nyomvonalában lévő ingatlanok megvásárlására is sikerült a megállapodásokat megkötönnünk.

A Szilvádi utca Aranyoskút utcától délre lévő szakaszán 1993-ban út- és támfalépítésre, valamint csapadékvíz-elvezetésre került sor az 1992-ben elkezdődött dózsavárosi útépités folytatásaként. Az út hossza 210 méter.

Jutas-pusztán mintegy 1,2 km hosszban járda épült, a Házgyári úttól kezdődően a Jutasi út mentén, keresztezve három vasúti átjárót. Az aszfaltburkolatú járda felülete 1800 m².

Új, induló beruházás volt 1993-ban a gyulafirátóti és a kádártai szennyvízcsatorna, valamint a gázvezeték építése.

A Vámosi úti temető területi bővítésére a német háborús halottak maradványainak elhelyezése céljából került sor, az eredeti elképzeléseinknél nagyobb ráfordítással. Ez a pénzügyi tervezés óta a tulajdonviszonyokban bekövetkezett változások következménye. A megvásárolt terület 9333 m².

A köztisztaság vonatkozásában az útmosások, a gépi úttisztítások mértékét kellett évről évre csökkenteni, de más közterületi takarítási tevékenység pénzügyi lehetőségei is mélyen az igék alatt maradtak.

Különösen jelentkeztek a fenti problémák 1993-ban, mikor is a „Virágos város”-pályázat keretében a város zöldterületeinek, közterületeinek állapota, minősége jobban a közvélemény és a szakemberek érdeklődésének, tevékenységének, figyelésének központjába került.

A város általános rendezési terve egy rugalmas, viszonylag könnyen kezelhető vázat és keretet adott a távlati és napi területfejlesztési elképzeléseinek megvalósításához.

Szükség volt további előremutató területrendezési tervek (tervpályázatok, részletes rendezési tervek, beépítési tervek) készítésére, amelyek gyakran nemcsak városi tulajdonú területeket érintettek. Ezekre azért is szükség volt, mert a városi területek iránt nagy volt az érdeklődés, különösen lakásépítésre, szálloda, motel, bevásárlóközpont építésére alkalmas helyeket kerestek a befektetők.

A belvárosi rekonstrukció folyamatos volt és úgy tűnt, hogy nem is állt le, sőt egyre nagyobb körben terjeszkedett.

Nemzetközi és testvérvárosi kapcsolatainkról elmondható, hogy továbbra is élők és gyümölcsözőek voltak. A kapcsolattartás gyakoriságát példázza a látogatások egész sora 1993-ban:

- Február: — a Petőfi Színház vezetőivel látogatás Franciaországban,
 — látogatás Bottropban a „Rosenmontag” rendezvényein,
 — látogatás a Veszprém Táncegyüttes vezetőjével Németországban, Franciaországban, Belgiumban.
- Április: — sepsiszentgyörgyi látogatás,
 — delegáció érkezett Bottropból Ernst Löchelt városigazgató vezetésével,
 — részvétel a Veszprém Táncegyüttes turnéján.

- Május: — városi utánpótlás labdarúgócsapattal dániai látogatás.
- Augusztus: — részvétel a Svájci Városok Szövetsége ünnepi ülésén Zug városában.
- Szeptember: — részvétel az UNITED GAMES szlovéniai rendezvényein,
— látogatás a dániai és finnországi testvérvárosokban.
- Október: — részvétel az önkormányzati képviselők tanulmányútján a németországi Feudenstadt-Lauterladban,
— látogatás az észtországi testvérvárosban, Tartuban,
— részvétel a poznani önkormányzati konferencia szervező bizottsági ülésén a szlovákiai Liptószentmiklóson.
- November: — látogatás Sepsiszentgyörgyön,
— részvétel az ausztriai Eisenstadtban a Corvinus Kör évadzáró ülésén,
— a sepsiszentgyörgyi informatikai szakemberek látogatása.

Nemzetközi kapcsolatok

A rendszerváltást követő első demokratikus helyi választások után a város vezetésének első teendői közé tartozott a meglévő testvérvárosokat tájékoztatni a bekövetkezett fordulatról. Megfogalmazódott az a szándék, hogy Veszprém a jövőben fenn kívánja tartani a kialakult kapcsolatokat, sőt a lehetőségekhez mérten azokat fejleszteni szeretné.

Testvérvárosaink: Tartu (Észtország)
Rovaniemi (Finnország)
Gladsaxe (Dánia)
Sepsiszentgyörgy (Románia)
Bottrop (Németország)
Ottignies-Louvain-la-Neuve (Belgium)

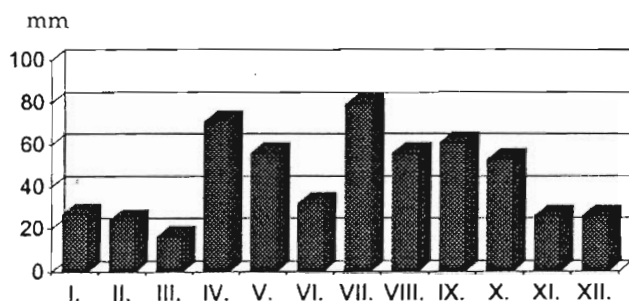
Veszprém meteorológiai viszonyai 1994-ben

KOVÁCS GYŐZŐ

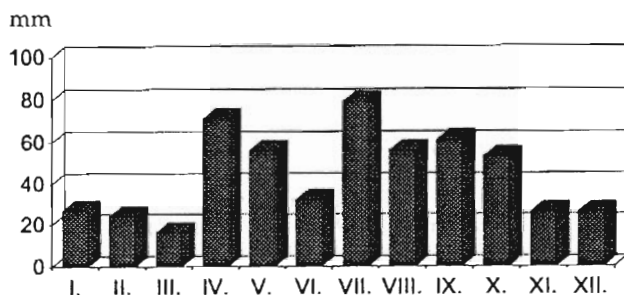
AZ ELMÚLT ÉVTIZEDEK egyik legmelegebb éve volt az 1994-es. Az évi középhőmérséklet: 11,0 °C, ami 1,3 °C-kal magasabb az 1931–1960-as évek átlagánál és 0,1 °C-kal túlta felül a nagyon meleg 1992-es évet. Feltűnő, hogy az egyes hónapok – az október kivételével – középhőmérséklete a sokévi átlagnak megfelelően, vagy jóval afölött alakult. Kiemelkedik a sorból a január 4,5 °C-os hőtöbblete, de a március is legalább 3,5 °C-kal, a július pedig 2,5 °C-kal volt magasabb, mint az évszaknak megfelelő érték. Az ég legmagasabb hőmérsékletét a nyár elején, június 27-én jegyeztük fel, a délutáni órákban 33,3 °C-ot mutatott a hőmérő. Ezekben a napokban kezdődött az a kánikulai meleg, amelyik kis megszakításokkal eltartott szeptember első napjain. A csúcshőmérsékletek júliusban 13, augusztusban 9 alkalommal haladták meg a 30 °C-ot. Hiába dőlt meg több hőmérsékleti rekord, nem az 1994-es volt a legmelegebb nyár, mivel az 1992-es, valamint az 1952-es után „csak” a harmadik helyet foglalja el a XX. század második felének legmelegebb nyarai sorában. Különösen meleg volt június 18. és augusztus 12. között, és valamennyi nyári hónap középhőmérséklete meghaladta a sokévi átlagot. A leghűvösebb téli hónapnak a február bizonyult, és ekkor mértük az évi abszolút minimum hőmérsékletet is: -13,9 °C-ot. Az enyhe téli hónapokat jellemzi, hogy mindössze 13 esetben maradt a csúcshőmérséklet fagypont alatt, és két alkalommal mértünk -10 °C alatti minimum hőmérsékletet.

HÓNAPOK	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Év	
HAVI KÖZÉPHÖM. °C	3.1	1.0	7.8	10.2	14.6	18.4	22.8	21.4	17.7	8.4	5.8	1.3	11.0	
ABSZOLÚT MAX.	°C	14.0	16.0	20.8	22.2	27.0	33.3	33.0	33.0	30.2	22.0	18.8	14.0	33.3
	dátum	7.	27.	31.	30.	18.	27.	31.	1.	2.	3.	1.	12.	VI.27.
ABSZOLÚT MIN.	°C	-5.6	-13.9	-2.1	-0.8	3.2	8.5	13.8	11.6	8.0	-3.2	-1.8	-7.8	-13.9
	dátum	20.	16.	28.	8.	8.	6.	10.	19.	19.	19.	14.	16.	II.16.
NYÁRI NAPOK SZÁMA /max.>= 25 °C/	-	-	-	-	5	12	29	18	10	-	-	-	74	
HŐSÉG NAPOK SZÁMA /max.>= 30 °C/	-	-	-	-	-	4	13	9	1	-	-	-	27	
FAGYOS NAPOK SZÁMA /min.<= 0,0 °C/	13	16	3	2	-	-	-	-	-	3	3	23	63	
TÉLI NAPOK SZÁMA /max.<= 0,0 °C/	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	13	
ZORD NAPOK SZÁMA /min.<= -10 °C/	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	

A hőmérsékleti adatok összesítése – veszprémi főállomás, 1994

Havi csapadékösszegek – Veszprém, Kinizsi út 1. 1994.

Havi csapadékösszegek – veszprémi főállomás, 1994.

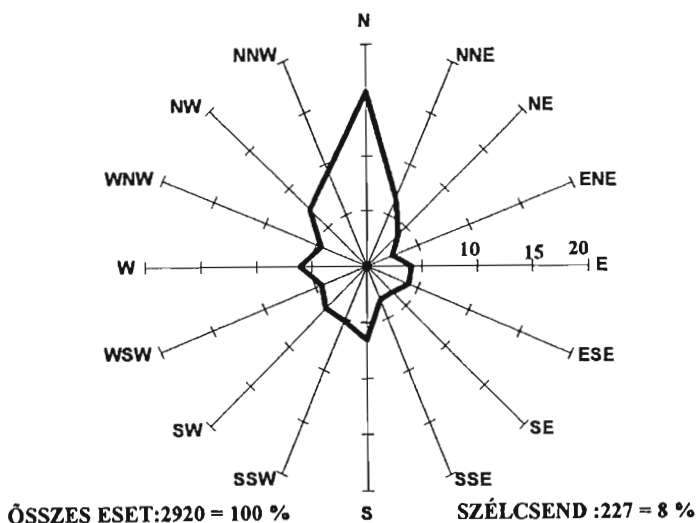
1994-ben a csapadékkellátottság sem volt kedvezőtlen, hiszen az évi csapadékösszeg a városban megközelítette a 600, a repülőtéri megfigyelő állomáson az 530 millimétert, ezek mintegy 30–50 mm-rel kevesebbek a sokévi átlagnál, a nyári hónapokban mégis aszályról szóltak a híradások. Az aszály oka voltaképpen a hőmérsékleti viszonyokban keresendő. A gyakran szubtrópusi eredetű meleg levegő napi 8–12 mm víz elpárolgását tette volna lehetővé, de a növények képtelenek voltak ekkora mennyiségű vizet kivonni a talajból, annak ellenére, hogy eleinte megfelelő mennyiségű víz állt rendelkezésre. A száraz és forró levegő hatására kezdetben légköri aszály alakult ki. A talajok maximális kiszáradása agasztus elejére következett be, és ekkor a légköri aszály összekapcsolódott a talajaszálylyal. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy az éjszakák sem hoztak felüdülést, mivel a hőmérséklet igen sokszor 18 °C fölött maradt.

1994-ben tehát nem a csapadék hiánya, hanem a rossz időbeli eloszlása és a tartósan magas hőmérséklet volt az aszály okozója. A forrósággal párosulva igen hosszú, csapadékszegény időszakok alakultak ki. Ezek folyamán a lehullott csapadék mennyisége egyszer sem érte el az 5 mm-t, márpedig az ez érték alatti csapadék nem képes a talaj vízkészletében hasznosulni, még aznap elpárolog. Az augusztus második felében érkezett csapadék és lehűlés mérsékelte ugyan a szárazság további kártételeit, de ahhoz már túl későn érkezett, hogy a szántóföldi kultúrák megfelelően regenerálódjanak. Ez az év – és főként a nyár – is jól beilleszthető az aszályos évek 1983 óta tartó, alig-alig megszakadó sorába.

A legalább 1,0 mm-t elérő, illetve meghaladó csapadékos napok száma 86–89; a 20 mm-t

Hónap	Napok száma													
	Összeg	24 órai max.		≥0.1	≥1.0	≥5.0	≥10.0	≥20.0	≥40.0	Hava- zás	Zivatar	Jég	Hóta- karó	Kód
		mm	dátum	mm csapadék										
I.	27	13,3	1.	8	5	2	1	-	-	2	1	-	2	12
II.	24	12,9	12.	8	4	2	1	-	-	-	-	-	13	8
III.	16	5,3	21.	9	5	1	-	-	-	1	1	1	-	2
IV.	71	22,3	11.	14	9	4	3	1	-	3	1	1	-	1
V.	56	12,2	29.	17	12	5	1	-	-	9	8	1	-	1
VI.	32	11,1	12.	8	5	3	1	-	-	3	2	-	-	-
VII.	79	45,9	19.	11	8	4	2	1	1	10	8	-	-	-
VIII.	56	10,2	13.	13	10	5	1	-	-	9	4	-	-	1
IX.	61	17,2	3.	8	7	5	3	-	-	5	4	-	-	2
X.	53	17,0	28.	11	9	4	1	-	-	1	1	-	-	5
XI.	26	16,7	11.	10	5	1	1	-	-	1	-	-	-	11
XII.	26	7,5	9.	12	7	1	-	-	-	-	-	-	7	9
Év	527	45,9	VII.19	129	86	37	15	4	1	18	30	3	22	52

A csapadékadatok összesítése – veszprémi főállomás, 1994

A szélirányok gyakorisága (%) – veszprémi főállomás, 1994

meghaladóké 1–4, és egy napon (július 19-én) a rövid idő alatt lezúduló csapadékmennyiség meghaladta a 40 mm-t. Összefüggő, mérhető hótakaró 22 napon át borította a talajfelszínt. A maximális szélökés két alkalommal érte el a 25 m/sec-ot, január 29-én és június 5-én. Zivartart – a reptülőtéri állomáson – 44 napon figyeltünk meg, ebből kettő téli zivatar volt. Három alkalommal jégeső hullott, és 52 napon csökkent a látótávolság 1,0 km alá.

Határozottan meleg, napfényes és az átlagtól kevesebb csapadék jellemezte 1994 JANUÁRját. Az első néhány napot követően szokatlan enyhesség köszöntött be és ez egészen a

hónap közepéig eltartott. Ezt az időszakot napközben 7–10 °C közötti, esetenként ezt meghaladó felmelegedések jellemezték. Negyedike és tizenötödike között az éjszakák is fagymentesek voltak. A legmelegebb napont (7-én) a reggeli minimumhőmérséklet 7,2 °C volt, a napi középérték 10,1 °C, míg a délutáni órákban 14,0 °C-ra emelkedett a hőmérő higanyszála. Január 16-ával hidegebbre fordult az idő, a nappali felmelegedések mindössze +1, +4 °C-ot értek el, éjszaka pedig –2, –5 °C-ig hűlt le a levegő. A hónap legalacsonyabb értékét 20-án mértük, hajnalban –5,6 °C-ra hűlt le a levegő. Ugyanezen a napon a talaj mentén (radiációs minimum) –7,9 °C-ot mutatott a hőmérő. 25-e után ismét enyhült az idő, de az éjszakai talajmenti fagyok még tartották magukat, és a délutáni maximumok is +10 °C alatt maradtak. Ritkaságszámba megy, sőt rekord, hogy a hónap 18 napján hajnalra sem csökkent fagypontra a hőmérséklet. Beszédesebb az a tény is, hogy mindössze egy téli napot regisztráltunk, mégpedig 20-án (ilyenkor a hőmérséklet egész nap fagypontra marad). Így tehát nem csoda, hogy a hónap középhőmérséklete: +3,1 °C, ami 4,5 °C-kal magasabb, mint a sokévi átlag.

Csapadék szempontjából kissé mostoha hónap volt térségünkben a január, ellentétben az ország középső területeivel, ahol az átlagosnál 10–60%-kal nagyobb mennyiségű csapadék hullott. A havi csapadékösszeg fele, több mint 13 mm elsején hullott, és nagyban segítette a helyenként még több, mint 20 cm-es hótakaró gyors olvadását. Számoztató csapadék még 4-én éjszaka, valamint 25-én és 26-án fordult elő. A csapadékos napok száma nyolc, ebből két alkalommal havazott, de újabb mérhető hótakaró a hónap folyamán nem alakult ki. Érdekes időjárás jelenségnek lehettünk a tanú 26-án és 28-án. Mennydörgés és villámlás kíséretében zivataros eső esett, a város egyes körzeteiben kisebb jégeső is előfordult. A januári csapadékösszeg a város belső területein 29 mm, a repülőtéri megfigyelő állomáson 27 mm, mintegy 5–7 mm-rel kevesebb a sokévi átlagnál. Az átlagos borultság mértéke 66%, a napsütéses órák száma 99. Kettő derült, nyolc borult és hét napsütés nélküli napot jegyeztünk fel, a ködös napok száma 12. A hónap folyamán többször fújt viharos (15 m/sec-ot meghaladó) szél. 6-án éjszaka a D–DNY-i irányú 20–22 m/sec-os széllekeések megszerzte sok fát csavartak ki tövestül, vagy tört le ágakat és döntötte őket úttestre, járdára. A kidőlt fák sokfelé villamos vezetékeket is megrongáltak. A legerősebb széllekeés 29-én 9 óra 40 perckor volt 340 fokos irányból: 25,0 m/sec. A viharos napok száma: 8.

Az 1994. évi FEBRUÁR voltaképpen egy enyhébb februárnak megfelelő téli hónap volt. A havi középhőmérséklet +1,0 °C, csaknem 1 °C-kal volt magasabb, mint a sokévi átlag. Csapadék szempontjából azonban némi kívánnivalót hagyott maga után, a sokévi átlag mintegy 2/3-a hullott térségünkre. A hónap első dekádjában tovább folytatódott a többnyire enyhe, szinte tavaszias idő, +10, +12 °C-os nappali felmelegedésekkel és fagymentes éjszakákkal. Február második dekádjában azonban télire fordult az idő. Térségünk időjárása egyre inkább a keleti hideg légáramlás hatása alá került, 11-én az eső havazásba ment át és 12-én reggelre mintegy 2–3 cm-es összefüggő hótakaró alakult ki. A délkelet felől beszivárgó egyre hidegebb léghullámok hatására fokozatosan gyengül a nappali felmelegedés és 13-án a csúshőmérséklet már fagypontra maradt. Ezekben a napokban kitartóan havazott, a lehullott csapadék mennyisége három nap alatt meghaladta a 20 mm-t, a hótakaró vastagsága 14-én a 15–17 cm-t. 13-án (vasárnap) egész nap dolgoztak a veszprémi Közüti Igazgatóság munkagépei a megye fő- és mellékútjain. Járhatatlan útszakasz nem volt, de az erős hóátfúvások több helyen nehezítették a közlekedést. A havas, csúszós utak miatt rengeteg apró koccanás, árokba csúszás történt.

Február közepétől térségünkben is megszűnt a csapadéktevékenység, a derült éjszakai órák után hajnalra –10 °C alá csökkent a hőmérséklet és a nappali órákban is csak –1, –5 °C közötti értékeket mértünk. A havi minimumot 16-án reggel jegyeztük fel –13,9 °C-os

értékkel, de a talaj mentén, a friss hófelszín fölött $-17,0^{\circ}\text{C}$ -ig süllyedt a hőmérő higanyszála. A hideg időt okozó légköri képződmény (anticiklon) azonban lassanként meggyengült és a Földközi-tenger felől áramló egyre enyhébb léghullámok hatására ismét csapadékosá vált az idő. Gyengén havazott, de február 18-ig jelentős mennyiségű csapadék nem hullott. Február 20-át követően lassú enyhülés haladt végig a térségünk fölött, a hótakaró gyorsan elolvadt. 24-étől erősödött a nappali fölmelegedés, megszűntek az éjszakai fagyok. A hónap utolsó napjaiban aztán kitört a tavasz, a csúcshőmérsékletek megközelítettek, sőt még is haladták a 15°C -ot. A havi maximum 27-én volt $16,0^{\circ}\text{C}$ -os értékkel. Ezekben a napokban a minimum hőmérsékletek is 0°C fölött maradtak, sőt, a talaj mentén sem csökkent a hőmérséklet fagypontra.

Mint említettük, csapadékban nemigen bővelkedett a február. A város belső területein 22,3 mm-t, a repülőtéren megfigyelő állomáson 24,3 mm-t mértünk. Ezek a mennyiségek mintegy 14–16 mm-rel kevesebbek a sokévi átlagnál. A csapadékos napok száma: 8, ebből öt alkalommal havazott. Összefüggő mérhető hótakaró 13 napon át borította a talajfelszínt, a maximális hóvastagság 14-én elérte a 17 cm-t. A napsütés főként a hónap első időszakában, középső napjaiban és az utolsó napokban volt jelentős. A napsütéses órák száma 83, az átlagos borultság mértéke 68 százalék. Kettő derült, 11 borult és hét napsütés nélküli napot jegyeztünk fel, a ködös napok száma 8. Februárt a gyenge légmozgások jellemezték, a maximális széllokések általában nem érték el a $10\text{--}12\text{ m/sec}$ -ot. Egy viharos nap fordult elő, 28-a, amikor 6 óra 38 perckor 230 fokos irányból $19,3\text{ m/sec}$ -os széllokést mértünk.

Rendkívül változékony volt a MÁRCIUS időjárása. Az április „bolondos” jelzője most erre a hónapra illett. Öt alkalommal váltogatták egymást az enyhébb és hűvösebb periódusok és a nappali csúcshőmérsékletek több esetben meghaladták a 15°C -ot. A hűvösebb periódusok csak azt jelképezték, hogy még nagyon elején vagyunk a tavasznak, az éjszakai minimum csak háromszor csökkent fagypontra alá, de a talaj mentén is mindössze kilenc esetben mértünk 0°C alatti hőmérsékletet. A leghűvösebb napokon sem csökkent a csúcshőmérséklet $5\text{--}7^{\circ}\text{C}$ alá. A hónap elején folytatódott a február végén kezdődött enyhe, tavaszi idő, fagymentes éjszakákkal. 4-ével hűvösebb idő köszöntött be kisebb esővel, de 10-ét követően ismét melegebbre fordult. 4-e és 6-a között kisebb talajmenti fagyok alakultak ki $-2, -4^{\circ}\text{C}$ -os lehűlésekkel. A hónap közepéig újabb fagyok már nem voltak. A következő rövid lehülés 15-én kezdődött erős felhősödéssel, majd záporosókkal, zivatarokkal. 19-én ismét meleg volt, 20-ától a nappali fölmelegedések többnyire 10°C alatt maradtak és az éjszakai lehülés megközelítette a 0°C -ot. Csapadék is hullott, rövid ideig havazott is és 21–22-én vékony hólepel borította térségünket. 25–27-én, mintha mi sem történt volna, 15°C -os maximum-hőmérsékletek alakultak ki, de 27–28-ra ismét 10°C alá csökkent a felmelegedés. Ekkor ismét előfordult gyenge havazás, de mennyisége nem volt számottevő. Végül a hónap utolsó napjára $20,8^{\circ}\text{C}$ -ra emelkedett a hőmérő higanyszála, és ez az érték lett a havi csúcshőmérséklet. A legalacsonyabb értéket 28-án mértük, ekkor $-2,1^{\circ}\text{C}$ -ig csökkent a hőmérséklet, de a talaj mentén $-5,4^{\circ}\text{C}$ -ot mutatott a hőmérő. A rendkívül változékony időjárás ellenére a hónap középhőmérséklete $7,8^{\circ}\text{C}$ volt, ami legalább három és fél fokkal magasabb a sokévi átlagnál.

Márciusban kevés volt a csapadék, a sokévi átlagnak alig több, mint fele hullott térségünkben. A város belső területein 25,8 mm, a repülőtéren megfigyelő állomáson csak 16,2 mm volt a havi összeg. A legalább 1 mm-t meghaladó csapadékos napok száma 6, illetve 8. A csapadékhullást 17-én zivatar kísérte, 21-én pedig, a tavasz első napján havazott és másnap reggelre vékony hólepel borította térségünket. A kevés és ráadásul rossz területi eloszlású csapadék, nemkülönben a túlsúlyban lévő enyhe, napfényes idő, valamint a gya-

kori élénk szél hatására a termőtalajok felső rétege erősen kiszáradt és a felső 15 cm-es mélységben már csak igen szűkös vízkészlet állt rendelkezésre a kelő növényeknek. A hónap folyamán kapott napfény jelentősen meghaladta az átlagot, a napsütéses órák száma 150, az átlagos borultság mértéke 62 százalék. A derült napok száma egy, a borult napoké 9, a napsütés nélkülieké 7, a ködös napok száma 2. 17-én a zivatar időszakában rövid ideig jégeső is hullott. Márciusra az erős légmozgások voltak a jellemzőek. A viharos napok száma 10, és nagy napon haladta meg a szellőkések erőssége a 20 m/sec-ot. A legerősebb szelet 4-én 10 óra 18 perckor mértük 340 fokos irányból, 23,6 m/sec-ot.

Nagy megkönnyebbülést hozott az ÁPRILIS időjárása, főként a mezőgazdaságban dolgozóknak. A talajok felső, vetési rétege – a január óta tartó meleg idő, nemkülönben a szegényebb csapadékkellátottság miatt –, vízkészletének majdnem háromnegyed részét elvesztette, megkérdőjelezve a tavaszi vetések sikeres kelését. Áprilissal azonban beköszöntött a csapadékos idő, és mindjárt a hónap első felében lehullott bőséges eső ismét visszaadta a mezőgazdák bizalmát, hogy az elmúlt „szűk esztendő” után megfelelő termést remélhetünk. A hónap első dekádjának időjárása hűvös, az átlagosnál kissé borultabb, csapadékban gazdag volt. Elsején a maximum hőmérséklet még meghaladta a 20 °C-ot, de ezután már csak 11–16 °C-os csúcshőmérsékleteket mértünk. A hűvösebb periódusban voltak olyan napok is, amikor a nappali felmelegedés nem érte el a 10 °C-ot. (Hatodikán 6,2 °C, hetedikén 9,8 °C volt a napi maximum.) A legalacsonyabb hőmérsékletek eleinte 4–7 °C között, később 3 °C alatt alakultak. 8-án –0,8 °C-ig süllyedt a hőmérséklet, de a talaj mentén többször alakultak ki –2, –3 °C-os fagyok. Sok volt a csapadék, a hónap első 10 napján meghaladta a 30 mm-t.

Április középső dekádja az átlagosnál alig melegebb, lényegesen csapadékosabb és napfényben szegény volt. A középhőmérsékletek általában 8 és 12 °C között alakultak. A nappali maximumok kevésszer haladták meg a 15 °C-ot, de 19-én mindössze 8,8 °C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Ugyanezen a napon a minimum-hőmérséklet 0,0 °C volt és a talaj mentén –3,5 °C-os fagyot mértünk. Csapadékban gazdag volt ez az időszak is, a mennyisége megközelítette a 40 mm-t. 14-én délelőtt 10 óra körül a városban rövid ideig aprószemű jég hullott, 17-én pedig a repülőtéri állomáson hullott jégeső dörgés, villámlás, tehát zivatar kíséretében. A hónap harmadik dekádja az átlagosnál melegebb, napfényben gazdag és csapadékszegény volt. A napi legmagasabb hőmérsékletek kevés kivételtől eltekintve elérték, vagy meghaladták a 20 °C-ot. A hónap utolsó napján nyáriasan meleg volt az idő 22,2 °C-os csúcshőmérséklettel, és a minimum is 10 °C fölött maradt. A napi középhőmérsékletek átlagosan 13–15 °C között alakultak, ami 2–3 fokkal magasabb, melegebb az ilyenkor szokásosnál. Ebben az időszakban kevés volt a csapadék, mennyisége nem érte el a 4 mm-t. Sok volt a napsütés, a dekád elején naponta 5–8, a végén több mint 11 órát sütött a nap.

Összességében elmondhatjuk, hogy április átlagos hónap volt, középhőmérséklete 10,2 °C, gyakorlatilag a sokévi átlaggal megegyező érték. A lehullott csapadék mennyisége a városban 76,6 mm, a repülőtéri megfigyelő állomáson 70,7 mm, közel 30 mm-el több, mint az ilyenkor szokásos. A csapadékos napok száma 14, a legcsapadékosabb napon, 11-én a lehullott mennyiség meghaladta a 22 mm-t, a zivataros napok száma 3. Három derült, tíz borult és öt napsütés nélküli nap volt, a napos órák száma 175, a ködös napok száma egy, az átlagos borultság mértéke 64 százalék. A hónap első fele volt a szelesebb, a szellőkések hét napon haladták meg a viharos (15 m/sec-os) fokozatot. A legerősebb szellőkést, 22,5 m/sec-ot 6-án 20 óra 5 perckor mértük 340 fokos irányból. Ezen a napon és éjszaka közel 20 órán át tombolt a vihar és erősségére jellemző a NAPLÓ 1994. április 8-án megjelent rövid cikke: „A minapi szélvihar okozott szerencsés kimenetelű balesetet az Alsóörs és Káp-

talanfűred közötti úton. Egy Audi típusú gépkocsira rázuhant egy fatörzs, ám az utasoknak olyan szerencséjük volt, hogy megúszták sérülés nélkül. A rönköt a tűzoltók emelték le az autóról.”

Igen változékony, mondhatjuk, hogy „áprilisi” volt a MÁJUS időjárása. A havi középhőmérséklet $14,6\text{ }^{\circ}\text{C}$, gyakorlatilag a sokévi átlagnak megfelelően alakult, ám ez az érték az esetenként $25\text{--}27\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot, máskor csupán $13\text{--}16\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot elérő napi maximumok és $3\text{--}16\text{ }^{\circ}\text{C}$ között változó minimumok hatására állt elő. Gyakran volt részünk hűvös – és szerencsére esős – időkben is, annak ellenére, hogy a csapadékösszeg kevéssel elmaradt a sokévi átlagtól. A gyakori, főként zivatarok kíséretében hulló záporosók hatásaként a városban $61,4\text{ mm}$, a repülőtéri megfigyelő állomáson 56 mm eső esett. A hónap első harmada az átlagnál hűvösebb, szárazabb és napfényben szegényebb volt. Pedig nem úgy indult, hogy így alakuljon, mert elsején még nyáriasan meleg volt az idő $21,4\text{ }^{\circ}\text{C}$ -os csúcshőmérséklettel. A következő napokban betörő hideg levegő hőmérséklete mintegy $5\text{--}7\text{ }^{\circ}\text{C}$ -kal volt alacsonyabb az ittlévőnél, így a maximumok is csak $15\text{ }^{\circ}\text{C}$ közelében maradtak, sőt 6-án mindössze $11,4\text{ }^{\circ}\text{C}$ volt a nappali felmelegedés. A hideg időszakban erőteljesek voltak az éjszakai lehűlések, 4-én $4,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra, 8-án $3,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra csökkent a hőmérséklet, de a talaj mentén $1,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot mértünk. A dekád végére ismét emelkedett a hőmérséklet és a maximum meghaladta a $17\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. A négy napon lehullott csapadék mennyisége kevéssel 10 mm alatt maradt.

Úgy tűnik, ez a hónap eleji hűvösebb idő képviselte 1994-ben a „Fagyosszenteket”, mert 10-ét követően felmelegedés kezdődött, és hatására a hónap közepén a nappali csúcstértékek meghaladták a $25\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. A havi maximum $27,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ volt, amit 18-án mértünk. A meleg időnek egy bőséges csapadékot hozó hidegfront vetett véget. A zivatarral kísért záporosóból több, mint 6 mm eső esett. A néhány napos esős időszak elmúltával a nappali fölmelegedések ismét meghaladták a $25\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot.

Május utolsó harmadára az időjárás változékonysága volt a jellemző. A hőmérséklet csúcstértékei széles határok között ingadoztak, hiszen 26-án $26,2\text{ }^{\circ}\text{C}$, 30-án $16,9\text{ }^{\circ}\text{C}$ volt a napi maximum. A legerősebb éjszakai lehűlések $5\text{--}9\text{ }^{\circ}\text{C}$ között alakultak, fagy már nem volt, de a hónap utolsó napján a talaj mentén $3,7\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot mértünk. A csapadék mennyisége és területi eloszlása szeszélyesen alakult. Hét csapadékos napon a városban közel 35 mm , a repülőtéren 32 mm eső esett, többnyire zivatar kíséretében. 27-én délután 17 óra 23 és 30 perc között közepes intenzitású és nagyságú jégesőt figyeltünk meg. A hónap folyamán a csapadékos napok száma 17, ebből kilenc volt zivataros. A legtöbb csapadékot 29-én mértük, mennyisége $12,2\text{ mm}$. Derült nap nem volt, a borult napok száma hat, a napsütés nélküli napoké kettő, az átlagos borultság mértéke 61 százalék, a napsütéses órák száma 210. Ködös nap egy volt, a viharos napok száma 5, a legerősebb szellőkést 23-án 12 óra 47 percor mértük 250 fokos irányból, erőssége $18,9\text{ m/sec}$.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy szerencsés májusunk volt. Az időjárásnak nem voltak jelentősebb „kilengései”, nem voltak igazi májusi fagyok (térsgünkben még talajmentiek sem), sem hirtelen „berobbant” kánikula; a májusi eső pedig aranyat ért. Szent Orbán (május 25.) is kegyes volt hozzánk, mert a legjelentősebb éjszakai lehűlések $5\text{--}7\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ig terjedtek, meglétét csupán a zivatarok és a jégeső jelezte. A végre nem csapadékszegény tavasz után a növényzet szépen fejlődött, az 50 cm alatti rétegekben pedig a téli félév folyamán felhalmozódott vízkészlet szinte háborítatlanul rendelkezésre állt a nyár kezdetén.

Kétarcú volt a JÚNIUS időjárása. A hónap első kétharmada változékony, gyakran kellemtlenül hűvös idővel telt el. Gyakran hullott csapadék, de mennyiségük egy-egy viszonylag kisebb területre szorító záporosó kivételével nem volt jelentős. Ezekben a napokban úgy tűnt, hogy jellegzetes Medárd-időszak van folyamatban. Külön kiemelhetjük

12-ét, amikor a csapadék mennyisége meghaladta a 10 mm-et. A hónap utolsó harmadában viszont számottevő eső nem volt, csupán 28-án fordult elő kisebb zivatar 1 mm alatti csapadékhozammal. A csapadékos napok száma 8, a lehullott mennyiség a városban 40, a repülőtéri megfigyelő állomáson 32 mm, alig érik el, vagy haladják meg az időszaknak megfelelő ötven százalékot. A nappali fölmelegedés 2-a és 3-a (25–27 °C) kivételével gyakran a 20 °C-ot sem érte el, és 11-én mindössze 13,6 °C volt a csúcshőmérséklet. Az éjszakai lehűlések általában 10–14 °C között alakultak, de 6-án 8,5 °C-ig csökkent a hőmérő higanyszála.

Június 18-át követően fokozatosan abbamaradtak az esőzések, és a nappali felmelegedések meghaladták a 25 °C-ot. A hónap utolsó dekádja meleg, nyári napokkal kezdődött, és forró kánikulai napokkal fejeződött be. A hőmérsékleti csúcsértékek a kezdeti 25–28 °C-ról az időszak végére 30–33 °C-ig emelkedtek, a maximum 33,3 °C volt, amit 27-én mértünk. Az éjszakák során a leghűvösebb napon, 24-én sem csökkent a hőmérséklet 12 °C alá, de a legjellemzőbb értékek 17–20 °C között alakultak, sőt 30-án mindössze 21,3 °C-ig süllyedt a hőmérő higanyszála. A hőségnapok száma (amikor a csúcshőmérséklet eléri, vagy meghaladja a 30 °C-ot) 4, magasabb, mint a sokévi átlag. A csapadékhiány (a hónap utolsó 14 napjában mindössze 0,7 mm csapadék hullott), és a nagy meleg miatt a termőtalajok felső 20 cm-es rétege szinte teljesen, a 0–50 cm-es rétege pedig 20–30 százalékgig kiszáradt, a víz-igényes, sekély gyökérzetű kertészeti kultúrákat csak öntözéssel lehetett életben tartani. A hónapvégi magas hőmérsékletek hatására a levegő párologtatóképessége napi 8–12 mm vízmennyiség elpárolgását tette lehetővé. Hogy nem többet, az egy másik kellemetlen lég-állapotnak, a magas páratartalomnak tudható be, ami fokozott fülledtségérzetet eredményezett. Tovább fokozta a hőségérzetet az éjszakai enyheség. A hőmérséklet még a hajnali órákra is csak rövid ideig szállt 20 °C alá. Ez az állapot akadályozta az emberek felfrissülését, de a növényekét is, tovább rontva az életfeltételeiket azzal, hogy harmatképződés sem jöhetett létre a csekély hőmérsékletcsökkenés miatt. A hónap utolsó napjaira tehát jellegzetesen beállt a légköri aszály, a növények nem győzték a nagyfokú párologtatást, így életfunkcióik visszaszorításával védekeztek a kiszáradás ellen.

Annak ellenére, hogy a hónap utolsó napjaiban a középhőmérsékletek meghaladták a 25 °C-ot, a havi középhőmérséklet gyakorlatilag a sokév átlagnak megfelelően (18,4 °) alakult. Köszönhető ez annak, hogy az első és második dekád középhőmérsékletei jóval alatta maradtak az ilyenkor szokásos értéknek. A hónap első felében gyakran fújt erős, időnként viharos szél. A viharos napok száma 7, de az 5-én és 6-án tomboló viharban a szellőkések erőssége elérte a 23–25 m/sec-ot. *„Az országon átvonuló viharban Sopron környékén mérték a legerősebb, a már orkánszerűnek minősülő óránkénti 116 kilométeres sebességű szellőkést.”* – tudjuk meg a NAPLÓ 1994. június 7-i, keddi számából. *„Veszprém környékén általában 90–100 kilométeres sebességű szellőkések okoztak károkat. Veszprémben a Jutasi úton a Margit-templom harangjai hétfőre virradóra éjszaka, éjfél után 47 perccel váratlanul megkondultak. A harangszó tíz percen keresztül szállt az éjszakában, majd áramtalanították az automata vezérlőberendezést és csend lett a környéken... A vasárnap kora estétől tomboló szél Veszprémben, Badacsonytomaj és Nemesgulács között, Ajkán és Takácsiban fákat döntött az utakra... Farkasgyepűnél, a 83-as főúton vasárnap éjjel fa zuhant egy Ladára. A személygépkocsi három utasa közül az egyik súlyosan megsérült.”*

A hónap végén a kánikulai időjárás, a magas páratartalom erősebb próbára tette az embereket is. Rengeteg hirtelen rosszuléthez hívták ki a mentőket, főleg az idősebbek és a szívbetegségei körében voltak gyakoriak a rosszullétek. Az emberi felelőtlenség, gondatlanság, valamint a csapadékmentes időjárás következtében több helyen keletkezett tűz az erdőkben, elsősorban a fiatal fenyőket károsítva. Június 30-ától az illetékesek tűzgyújtási tilalmat rendeltek el. Júniusban 227 órát süttött a nap, az átlagos borultság mértéke 52 száza-

lék; három derült, öt borult és kettő napsütés nélküli napot jegyeztünk fel. Ködös nap nem volt, a csapadékhullást három esetben kísérte zivatar.

JÚLIUS első dekádjában is folytatódott a meleg, száraz, napsütéses időjárás. A kánikulai meleg napokban a délutáni felmelegedés elérte a 27–31 °C-ot, csak nyolcadika és tizenegyedike között maradtak a maximumok 25 °C alatt. Ezeken a hűvösebb napokon hullott némi csapadék, de mennyisége nem érte el az 5 mm-t. A minimumhőmérsékletek általában 15–20 °C között alakultak, de 5-én csak 20,5 °C-ra, 10-én pedig 13,8 °C-ra csökkent a hőmérséklet. A napi középhőmérsékletek 2–3 fokkal haladták meg az ilyenkor szokásos értéket. A hónap középső dekádjában változékonyabbra fordult térségünk időjárása, de a meleg idő tovább folytatódott. A napi középhőmérsékletek általában 21–24 °C között alakultak és a csúcshőmérsékletek is elérték a 27–30 °C-ot. Gyakorlatilag minden nap hullott csapadék, legtöbbször záporosó, dörgés-villámlás – tehát zivatar – kíséretében. Rég nem tapasztalt felhőszakadásban volt részünk július 19-én, amikor a napi csapadékösszeg a városban megközelítette, a repülőtérén meghaladta a 45 mm-t. A csapadék zöme – 35,5 mm – 14 és 15 óra között esett.

A kedd délutáni vihar egyébként csak a megyeszékhelyet és közvetlen környékét látogatta meg. „Villámcsapás Felsőörsön” címmel tudósít a NAPLÓ 1994. július 20-ai, szerdai száma az előző napi eseményekről: „Az ajtónál álltam és néztem a vihart. Öklömnyi nagyságú jegek estek. Egyszer csak óriási csattanást hallottam, majd valamilyen erő nekivágott a falnak. A feleségem, aki egy kicsit odébb állt, elkezdett sikogatni... A lakásban pedig mint valami ívfény, kékes vonalékként cikázott végig a villám, aztán eltűnt a fürdőszobában – meséli zaklatottan, az élmény hatása alatt a felsőörsi Szilágyi János, akinek a Táncsics utcai háza viseli a villámcsapás nyomait.” A hatalmas esőzés miatt a tűzoltóknak is rengeteg munkája akadt. „Nem kevesebb mint 1000 köbméter vizet szivattyúztak ki a megyei pincékből, úszott egyebek között a füredi Malom, Noszlopon a Szabadság utcában egy lakóház, Somlószlószőlőn az Aszú-dűlőben szintén egy lakóház pincéje szaladt tele vízzel. Veszprémben főleg a Jutasi úti pincébe hívták a tűzoltókat 300 köbméter víz eltávolítására. Tizenkét helyről kaptak bejelentést, melynek nyomán bérházak pincéit, alacsonyban fekvő lakásokat kellett vízteleníteniük. Két villámcsapáshoz is riasztották őket.” – tudjuk meg a híradásokból.

Július 21-én véget ért az időjárás változékonysága és folytatódott az igen meleg idő. A délutáni csúcshőmérsékletek minden nap meghaladták a 30 °C-ot, de a hónap utolsó napján 33,0 °C-ra melegedett fel a levegő. Fülledtek voltak az éjszakák is, hiszen a reggeli minimum hőmérsékletek csak kevéssel csökkentek 20 °C alá. Viszonylag kevés volt a felhő, így egyes napokon a napfénytartam meghaladta a 13 órát. Csapadék csak egy napon – 27-én fordult elő zivatar kíséretében, de nagyon kicsi kiterjedésű volt. Mennyisége a repülőtérén 11 mm, de a városban csak 1 mm volt. Országos átlagban a csapadék mennyisége nem érte el az 50 százalékot, ugyanakkor Veszprém közvetlen környezetében mintegy 10 mm-rel haladta meg a sokévi átlagot. Szépséghibája a viszonylag bőséges csapadéknak, hogy nem lassú, csendes esőként hullott, a talaj alsóbb rétegei nem tudtak nedvességgel feltöltődni, a felsőbb rétegek pedig a magas hőmérséklet hatására rövid idő alatt kiszáradtak. A hónap utolsó napjaira ismét aszályhelyzet alakult ki. Meleg volt a július, a havi középhőmérséklet: 22,8 °C, mintegy kettő és fél fokkal magasabb a sokévi átlagnál. Hasonlóan meleg július Veszprémben 1950-ben és 1952-ben fordult elő. A hőségnapok száma: 13, duplája az ilyenkor szokásos értéknek. Az átlagos borultság mértéke 44 százalék, nyolc derült, három borult napot jegyeztünk fel, napsütés nélküli nap nem volt, a napsütéses órák száma 268. A hónap érdekessége, hogy nagyon gyengék voltak a légmozgások. Viha-

ros nap nem volt, a legerősebb szellőkést 19-én 13 óra 20 perckor jegyeztük fel 360 fokos irányból, 14,7 m/sec-ot.

Nem enyhült a meleg egészen AUGUSZTUS 11-ig. 30 °C fölötti, nem ritkán 33 °C körüli hőmérsékleti maximumok jellemezték ezt az időszakot. A minimum hőmérsékletek is általában 19–21 °C között alakultak, de 11-én reggelre mindössze 23,2 °C-ig csökkent a hőmérő higanyszála; a napi középhőmérsékletek 25–27 °C között alakultak. Ebben az időszakban viszonylag kevés volt a csapadék. A városban 3-án 7,4 mm, 8-án 15,8 mm eső esett, ugyanakkor a repülőtéri megfigyelő állomáson 3-án csapadék nem volt (csak a zivatarfelhő dörgését lehetett hallani), 8-án pedig 7,7 mm eső esett. „A rekordokat döntő kánikula és a tartós szárazság is kedvez a tűzesetek elszaporodásának.” – tudjuk meg a NAPLÓ 1994. augusztus 2-ai, keddi számából: „Tegnap a tűzoltóknak – az esti órákig – nyolc vonulásuk volt, amelyeknek mindegyikében a tűzkakas játszotta a főszerepet... Legtöbb erőfeszítést azonban a 8-as főútnál – a hajmáskéri elágazó közelében – kigyulladt fenyves igényelte. A fák nagy része koronaéggel lángolt, meg a két szomszédos megye, Fejér és Somogy is küldött segítséget. Tizenhét jármű és 96 személy vett részt az oltásban, köztük katonák is. Veszprémből a Városgazdálkodási Rt. és a Veszprémetje Rt. vízszállító kocsival segített... A mentősök ügyeletének vezetője elmondta, a hőségben gyakori a funkcionális rosszullét. Az idősebbek helyesen teszik, ha csak korán reggel vagy az esti órákban hagyják el az otthonukat.”

A téma, ami mindenkit érintett, amiről mindenki beszélt, amiről nap mint nap olvasni lehetett az újságokban: a kánikula. A júliusi rekordhőség és országos szárazság után augusztus első dekádjában is folytatódott az átlagosnál jóval melegebb idő. „Kánikula Európában; Furulyázik a kukorica a földeken; Itatják a vadakat a szárazságban; Nincs ivóvíz-korlátozás; A rendkívüli hőségtől szenvednek Európa-szerte, még Skandináviában is 30 fok van; Hiába a tűzgyújtási tilalom; Jeges zápor a Mecsekben; A tavaszi víztartalékból él a természetett növényzet; Naponta mázsák veszhetnek; Az öntözés enyhíti az aszálykárokat; Sivatosodás az Alföldön; Pancsoló medvék; Az állatok se bírják a meleget; Vízet a vadaknak; Óvakodj a hőségtől; Vetődő vasúti sínek; Félmilliárdos aszálykár.” – ilyen, és ehhez hasonló címekkel, alcímekkel jelentek meg a napilapok híradásai ezekben a napokban. „Csapadék nincs, károk vannak” – írja a NAPLÓ 1994. augusztus 11-én: „Június óta alig esett eső, amennyi hullott, az is egyenlőtlenül oszlott meg térségünkben, egyes vidékek teljes szárazságban szenvednek. A rekordmeleg hatására rendkívüli módon megnőtt a talaj párolgása, az alsó rétegekben 30 százalék alá csökkent a nedvességtartalom. A növények párolgatóképességük határán vannak, maradék talajvízkészleteiket is felélték. Legveszélyeztetettebbek a napraforgók, a kukorica, a cukorrépa, a burgonya, a takarmánynövények. Öntözéssel életben tarthatók a kertészeti növények, az uborka, a dinnye, a zöldség- és káposztafélék... ha ezek a növények fejlődésüknek ebben a szakaszában nem jutnak a számukra megfelelő – napi 7–9 milliméter – vízhez, visszafordíthatatlan károsodást szenvednek.”

Augusztus 11-én még kánikulai meleg volt, de a hőségnek gyorsan végeszakadt. Az esti órákban beérkező hideg levegő hatására a következő napokban már az átlagos nyárra emlékeztettek a hőmérsékletek. A maximumok általában 22–26 °C között alakultak, a minimumok pedig legtöbbször 15 °C alá csökkentek. A többször átvonuló légtömegek nedvességtartalma jelentős volt, számos esetben hullott csapadék. Ezek közül is kiemelkedik 13-a, amikor a városban 18,7 mm, a repülőtéren 10,2 mm eső esett zivatar kíséretében. Számtottevő csapadék hullott még 18-án is, mennyisége meghaladta a 9 mm-t. „Balesetek az esőben” – címmel az alábbiakat írja a NAPLÓ 1994. augusztus 19-i, pénteki száma: „A tegnap délelőtti esős időben, amely időnként heves széllel párosult, több koccanásos baleset történt meggyénk útjain. A délelőtti órákban, 10 óra után a veszprémi Séd Filmszínháznál három gépkocsi ütközött. Ennek következtében lelassult, sőt időnként megállt a forgalom... A tegnapi koccanásos bal-

*esetek szinte kivétel nélkül a váratlanul megváltozott időjárás, esőzés és nem utolsó sorban a féktá-
volság be nem tartása miatt következtek be."*

A hónap utolsó dekádjában a hőmérsékletek a sokévi átlagnak megfelelően alakultak. Előfordultak ugyan 25°C fölötti értékek is, de 26-án csak $18,7^{\circ}\text{C}$ -ig emelkedett a hőmér-
séklet. A reggeli minimumok általában 15°C körül alakultak. Gyakran volt borult az ég és
szeszélyes eloszlásban szinte minden nap hullott több-kevesebb csapadék. Összességében
elmondhatjuk, hogy az augusztus nem döntött rekordokat, a havi középhőmérséklet $21,4^{\circ}\text{C}$
volt, $1,5^{\circ}\text{C}$ -kal magasabb, mint a sokévi átlag. A csapadék a város belső területein elérte
a 90 mm -t, ez több mint 50 százalékkal meghaladta az ilyenkor szokásosat, ugyanakkor
a városról DK-re csak 56 mm hullott, ami megegyezik a sokévi átlaggal. Az átlagos borult-
ság mértéke 47 százalék, a derült napok száma 7 , a borult napoké 2 , a napsütés nélkülieké
 3 ; a napsütéses órák száma 243 . Többször fújt erős szél, de a viharos fokozatot csak két na-
pon lépte túl. A legerősebb szellőkést 26-án 16 óra 15 perckor mértük 340 fokos irányból,
 $18,0\text{ m/sec}$ -ot. Egy ködös napról szólnak a feljegyzések, és 7 alkalommal nem csökkent az
éjszakai minimum hőmérséklet 20°C alá.

Meleg SZEPTEMBERünk volt, legutóbb 1982-ben, régebben 1949-ben volt hasonlóan
magas a hőmérséklet. Legjellemzőbb talán a 30°C -hoz közeli csúcshőmérsékletek nagy
száma, nyári nap (amikor a hőmérséklet csúcserőke eléri, vagy meghaladja a 25°C -ot) 10
esetben fordult elő. 2-án $30,2^{\circ}\text{C}$ -ig emelkedett a hőmérséklet. A havi közép $17,7^{\circ}\text{C}$, kettő
fokkal haladta meg a sokévi átlagot. Nem csak a nappalok voltak melegek, gyengék vol-
tak az éjszakai lehülések is. Négy alkalommal csökkent a hőmérséklet 10°C alá, ezzel
szemben a 18°C alá nem hűlő, úgynevezett enyhe éjszaka is csak egy alkalommal fordult
elő, de a kellemesnek nevezhető 15°C -nál alacsonyabbra 11 esetben nem süllyedt a hőmér-
séklet higanyszála. Sajátságos volt továbbá az is, hogy a talajközeli rétegek minimum hőmér-
séklete alig $1-2^{\circ}\text{C}$ -kal volt alacsonyabb, mint a légtérben (a kettő méteres magasságon).
Az igazán meleg idő a hónap első felében volt, ekkor a napi középhőmérsékletek több
esetben meghaladták a 20°C -ot. A hónap második felében mérséklődött a hőség, de a kö-
zépértékek továbbra is gyakran meghaladták a sokévi átlagot.

Csapadék tekintetében kedvező képet mutat a szeptember, hiszen a repülőtéri megfi-
gyelő állomáson 61 mm , a városban 72 mm eső esett, és ez $15-25\text{ mm}$ -rel több, mint a soké-
vi átlag. A viszonylag bőséges csapadékhullást a hónap elején (2-án, 3-án) kialakult heves
zivatarok vezették be, több mint 30 mm -es összeggel, de a hónap közepén (14-e és 20-a kö-
zött) is több alkalommal hullott 10 mm -t meghaladó eső. A nyolc csapadékos napból öt
esetben fordult elő zivatar. Az átlagos borultság mértéke 54 százalék, a derült napok szá-
ma 3 , a borult napoké 4 , a napsütés nélkülieké 2 , a napsütéses órák száma 199 . Köd két
napon fordult elő, a viharos napok száma három. A legerősebb szellőkést ($19,2\text{ m/sec}$) 14-
én 21 óra 4 perckor mértük 180 fokos irányból. A hónap folyamán a természet újjáéledése
volt megfigyelhető: egyes fák újból virágoztak, a fűvek új erőre kaptak. A talajok nedves-
géállapota alkalmassá vált az őszi talajelőkészítő munkára, az időjárás kedvezett a még
kintlévő termények betakarítására és a szüretelésre.

OKTÓBER első napjaiban a hőmérséklet napközben meghaladta a 20°C -ot, de 5-ével
hidegbeáramlás kezdődött és ez néhány nap elteltével a talaj mentén fagyokat eredményez-
zett. Az éles váltásra jellemző, hogy 3-án délután $22,0^{\circ}\text{C}$ -ra melegedett fel a levegő, 7-én
pedig mindössze $4,8^{\circ}\text{C}$ volt a délutáni csúcshőmérséklet, és meglehetősen „váratlanul”
beköszöntött a tél. „A pénteken leesett hó leginkább a Tés-Csőszpusztán élőket lepte meg, ahol $8-10$
centiméteres fehér lepel borította be a tájat, igazi téli hangulatot varázsolva a vidéknek. Ezen a
közel fél kilométeres útszakaszon nem okozott gondot a havazás, legfeljebb csak lassította a közleke-

dők tempóját. A közúti igazgatóság gépeivel egy órán belül eltüntette a tél nyomait az országútról. Megyénk többi útjain, ahol csupán egy-két centis hó esett, nem volt gond a közlekedésben, bár jó néhány autó összekoccant.” – írja a NAPLÓ 1994. október 8-án, szombaton. A hónap közepét a derült, napos idő jellemezte, de a reggeli ködök meg a többi esetben késő délelőtt is megmaradó párásság miatt a nappali fölmelegedések már kevés esetben érték el a $15\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. A derült égbolt hatására 18–20. között fagyok alakultak ki és a talaj mentén $-5,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra csökkent a levegő hőmérséklete. Az őszi fagyok átlagos beállásához viszonyítva a légtéri fagyok valamivel korábban, a talajmentiek később következtek be. A napi középhőmérsékletek október 4-ig maradtak tartósan $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ fölött, és csupán 13-án, 25-én és 31-én fordult elő, hogy a középhőmérséklet ismét meghaladta a $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. A hónap középhőmérséklete $8,4\text{ }^{\circ}\text{C}$, több mint másfél fokkal kevesebb a sokévi átlagnál. Hasonlóan hűvös volt 1991 októberére is és 1992-ben sem érte el a hónap középhőmérséklete a sokévi átlagot.

Csapadék tekintetében nem lehet panaszunk. A lehullott mennyiségek a sokévi átlagnak megfelelően alakultak, a repülőtéri állomáson 53, a városban 62 mm eső esett. Érdekes, hogy a hónap első és harmadik dekádja volt a csapadékosabb, és a legtöbb eső 28-án esett, mennyisége megközelítette, illetve meghaladta a 20 mm-t. A csapadékos napok száma 11, 6-án havaseső, 7-én hó esett, 3-án délután pedig zivatar volt. Az átlagos borultság mértéke 52 százalék, öt derült, hat borult és öt napsütés nélküli napot jegyeztünk fel, a napsütéses órák száma: 155. Viharos nap nem volt, a ködös napok száma 5. A legerősebb szélhűlés $14,0\text{ m/sec}$ 17-én 15 óra 29 perckor volt 360 fokos irányból.

Bélafi László 1963. április 1-jétől végez meteorológiai megfigyeléseket, mint társadalmi észlelő
(Veszprém, Kinizsi u. 1.)

Az elmúlt évtized egyik legmelegebb NOVEMBERE volt az 1994-es, furcsa ellentéte az előző évinek. A hónap középhőmérséklete $5,8\text{ }^{\circ}\text{C}$, közel egy fokkal magasabb, mint a sokévi átlag. A nappali fölmelegedés elsején még megközelítette a $20\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot, de ötödikéig rendre meghaladta a $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. A hajnali minimumok is enyhék voltak, másodikán csak $9,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ig csökkent a levegő hőmérséklete. 6–14. között kissé hűvösebb napok következtek, a maximumok $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatt maradtak, de 13-án mindössze $2,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra melegedett fel a levegő.

14-én mértük a hónap legalacsonyabb hőmérsékletét: $-1,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. Ugyanekkor a talaj mentén $-4,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra csökkent a hőmérséklet. A hónap második felében hűvösebb és enyhébb periódusok váltogatták egymást. A melegebb napokon $13\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot is meghaladta, a hűvöseken pedig az $5\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot sem érte el a nappali felmelegedés.

Csapadék tekintetében kissé szomorúbb a kép, hiszen a havi csapadékösszeg alig érte el a sokévi átlag 30 százalékát. A városban 22 mm, a repülőtéri megfigyelő állomáson 26 mm eső esett, 16-án a reggeli órákban zivatar volt, 25-én délben pedig hózáport figyeltünk meg. Visszatekintve, az elmúlt 15 év egyik legszárazabb novembere volt az 1994-es. Az ősz kezdete óta lehullott csapadék összege jóval alatta marad az átlagnak, és alig több mint fele az előző év ugyanezen időszakának. A meglehetősen kevés csapadék és az átlagosnál melegebb időjárás magas párolgást eredményezett, ez a lehullott eső nagy részét elvonta a hasznosulástól, a talaj mélyebb rétegeibe történő beszivárgástól. Az átlagos borultság mértéke magas: 74 százalék, 18 borult és ugyanennyi napsütés nélküli napot jegyeztünk fel kettő derült nap ellenében. A ködös napok száma 11, a napsütéses óráké 57. A viharos napok száma három, két napon a maximális szélökés meghaladta a 20 m/sec -ot. A legerősebb szélökést ($24,3\text{ m/sec}$) 16-án 8 óra 58 perckor mértük 290 fokos irányból.

DECEMBER időjárása csak annyiban különbözött az előző hónapétól, hogy a hőmérséklet tendenciája egyre inkább a télbe hajlott, ám igazán zord téli idő nem volt. A havi középhőmérséklet: $+1,3\text{ }^{\circ}\text{C}$, a sokévi átlagnál közel egy fokkal magasabb. Kemény, $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot meghaladó fagyok a hónap első napjaiban alakultak ki, másodikán $-6,9\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra, negyedikén $-6,4\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra hűlt le a levegő. Az utóbbi napon a talaj közelében $-9,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot mértünk. A hónap második dekádja kimondottan enyhe idővel kezdődött, 12-én $14,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot, 13-án $13,3\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot mutatott a maximumhőmérő, és a minimum értékek sem csökkentek $5\text{ }^{\circ}\text{C}$ alá. 15-étől ismét egy hűvösebb periódus következett, a nappali fölmelegedések 28-áig $5\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatt maradtak, sőt 19–23. között a legmagasabb hőmérséklet is fagypont alatt maradt. A minimum hőmérsékletek általában -3 , $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ közelében alakultak, de 16-án $-7,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra csökkent a hőmérséklet. A hónap (az év) utolsó napjaiban ismét egy átmeneti melegedés kezdődött és a csúcshőmérsékletek megközelítették, 29-én meg is haladták a $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot.

Csapadék szempontjából is a november sajnálatos folytatásának tekinthetjük a decembert, mivel a lehullott mennyiség (26 mm) alig haladja meg a sokévi átlag 50 százalékát. A csapadékos napok száma 12, ebből öt alkalommal havazott és hét napon át borította összefüggő hótakaró a talajfelszínt. A maximális hóvastagság 25-én elérte a 7 centimétert, de az enyhe időjárás hatására gyorsan olvadt, a hónap végére már a hófoltok is eltűntek. Az átlagos borultság mértéke 69 százalék. Három derült, 14 borult és 16 napsütés nélküli nappalról szólnak a feljegyzések. A napsütéses órák száma 73. Ködös nap kilenc, viharos nap négy esetben fordult elő. A legerősebb szélökés ($18,1\text{ m/sec}$) 30-án 5 óra 9 perckor volt 270 fokos irányból.

KISEBB TANULMÁNYOK

A veszprémi vár

VESZPRÉM ŐSI TELEPÜLÉSI KÖZPONTJA a Várhegy. Ezen a minden oldalról meredek szakadékokkal határolt sziklagerincen (amely átlagosan 40 méter magasra emelkedik a környező völgyek fölé), ősidők óta megtelepedett az ember. Azóta is kisebb-nagyobb megszakításokkal lakott a Várhegy.

A XVI–XVII. századokban lezajlott ostromok, rombolások és újjáépítések alapjáig feldúlták a Várhegy amúgy is vékony talajrétegeit, majd pedig a XVIII. századi nagyarányú építkezések csaknem minden korábbi építményt nyomtalanul felszámoltak.

A középkor (X–XV. század)

Építményei közül azonban néhány épület, épületmaradvány megmaradt napjainkig. A legrégebbi épületmaradvány a bazilikától néhány méterre északra megtekinthető *Szent György-kápolna*. Eredetileg ez egy kis kerektemplom (rotunda) volt, amely talán a X. században, 972 után épült Veszprém várában, amely egyik szálláshelye volt a magyar törzsszövetség nagyfejedelmeinek. Ezt a kis rotundát aztán a XIII. században nyolcszögletes alaprajzú (octogonalis) kápolnává alakították át.

A Szent György-kápolnától néhány méterre délre álló bazilika több periódusban épült. A jelenleg látható építmény legősibb magját – melynek fehér mészkőből faragott köveit a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban őrzik –, az 1010–1020. körüli években I. (Szent) István király felesége: Gizella királyné (Civakodó Henrik bajor herceg leánya, illetve II. Henrik német-római császár húga) építtette. Ez a templom a királyné, illetve a későbbi királynék kegyurasága alatt állt, ez volt a „királynéi kápolna” („capella reginális”) elődje a „királynéi kancelláriának”, ahol a királynéi jelvényeket (koronát), pecséteket, okiratokat őrizték a veszprémi püspök vezetése alatt, aki a királynék kancellárja is volt.

A székesegyházat (talán az 1242 februári tatár támadás rombolásai miatt?) a XIII. század második felében vörös homokkőből átépítették. (Ez látható a kibontott falakon.) Az 1380. évi nagy tűzvész után épült – már gótikus stílusban – a mai szentély és az altemplom.

A középkori püspöki, vármegyei ispáni (grófi) és királynéi palota a mai püspöki palota (és attól északra álló) nagypréposti palota helyén állt. Ennek egyetlen ma is látható maradványa a két épület között lévő Gizella-kápolna, melynek azonban semmi köze az említett bajorországi Gizella királynéhoz, mert a kápolna a XIII. század elején épült. A kápolnától északra álló nagypréposti palota falainak zöme is középkori, ez jól észlelhető a kápolna fölül magasodó falakon látható gótikus épületelemeken.

A középkori Veszprém várának – amely csak a Várhegy északi egyharmadát foglalta el –, falai a nyugati, északi és keleti oldalon (a későbbi erődítések miatt) már sehol nem láthatóak. Déli falának nyomvonalát a régészeti kutatások nyomán fehér kövekből kirakott sávval jelzik a jelenlegi székesegyházi plébánia és a püspökség legdélibb épülete között az úttesten.

A Várhegy közepső és déli részét csak a tatár háborút (1242) követően, a XIII. század második felében erődítették meg. Ennek egyetlen látható maradványa a jelenlegi várfeljárónál a déli várkapu tornyának (vörös homokkő tömbökből épített) egy falrészlete. Ugyanakkor a vár déli felének erődítésekor a XIV–XV. században épült a jelenleg is látható Tűztorony alsó hengeres része, valamint a vár déli irányba néző kőfala.

A török háborúk kora (XVI–XVII. század)

A Török Birodalom hadserege – 1541–1543-ra – elfoglalta Budát, Esztergomot, Székesfehérvárt, s elérte a Balaton déli partvonalát. Az ausztriai tartományokból, a Cseh és a Magyar Királyságokból álló Habsburg Birodalom egyik délkeleti irányú határvédő erősségét rendezték be Veszprém várában. A vár sokszor vegyes: magyar, német katonákból álló őrsége számos török támadást élt át. 1552. június 2-án a török csapatok foglalták el, 1566. június 30-án német csapatok visszafoglalták, 1593. október 7-én újra a törökök foglalták el a vegyes (német és magyar) őrségtől, 1598. augusztus 4-én egy francia-vallon katonákból álló ezred foglalta újra vissza.

A vár északi része nyugat felől

Az ostromok miatt a várat többször erődítették, korszerűsítették. Ennek a – törökkori harcokat átélte – erődítménynek napjainkig látható legnagyobb építménye: a jelenlegi Sziklai János és Jókai Mór utcákra néző délnyugati sarokbástya, illetve az ahhoz északi irányba csatlakozó várfal, illetve a bástyához csatlakozó déli várfal. Jól látható még a Patak tere néző északnyugati bástya is (tetején egy XVIII. századi épülettel). A vár nyugati, északi és keleti várfalai azonban eltűntek a XVIII. században épült támfalak mögött, mely támfalak napjainkban a régi várfalak illúzióját keltik!

A barokk-kori veszprémi vár (XVIII. század)

A török hadsereg csapatai Veszprém várát a bécsi hadjárat során 1683. júniusában foglalták el utoljára, de a Bécs alatti nagy vereségük (1683. szeptember 12.) után a várat kiürítették. A Habsburg császári hatóságok a törökökkel 1699-ben megkötött béke után elrendelték a feleslegessé vált Veszprém várának lerombolását (1702 február). A rombolásokat azonban 1703 nyarán le kellett állítani a Habsburg-ellenes magyar felkelés miatt. A vár elleni utolsó ostromot 1709 szeptemberében a Habsburg-hadsereg hajtotta végre.

A magyar függetlenségi háború veresége (1711) után Veszprém várának a katonai jelentősége megszűnt. A korábbi birtokosok, a veszprémi püspök és a káptalan visszakapták a várat, melynek katonai jellegét megszüntették, megmaradt erődtéményeit lerombolták. Csak a délnyugati és az északnyugati bástyák maradtak meg statikai okokból! Lerombolták a korai középkori várnak a vár belsejében húzódó régi déli falát is.

Az 1730 körüli években megkezdődött a régi vár teljes átépítése. Elsőnek a középkori bazilikát építették át barokk stílusban. (Jelenlegi neoromán stílusformáit 1910 körül kapta!) Lerombolták a vár apró kis házeit és zegzugos kis utcáit, s helyébe a napjainkig álló ugyancsak barokk-stílusú paloták épültek. Elsőnek a lerombolt középkori palota helyén felépült a jelenleg is álló püspöki palota (1763–1767) *Fellner Jakab* tervei szerint. A székesegyháztól délre kialakított téren 1750-ben felállították a Szentháromság-szobrot.

A Vár keleti oldalán a püspöki palotától északra két régi épületből alakították ki 1741-ben a nagyréposti palotát. A püspöki palota épületétől délre viszonylag később, 1828–1836 között épült fel a piarista rend temploma. A templomtól délre épült ki 1740–1778 között a piaristák kolostora és gimnáziuma. A kezdetben földszintes épületre az első emeletet 1821-ben, a második emeletet pedig 1893-ban építették. A piarista épületegyüttes jelenleg a megyei levéltárnak és egy középiskolának ad otthont. Az épületegyüttestől délre egy jellegtelen, 1905-ben épült ház látható, melynek déli szomszédja, a „Havranek”-palota 1775-ben épült.

A Vár nyugati oldalának legészakibb épülete a hajdani északnyugati sarokbástyáján a kanonoki palota, amely 1701–1725 között épült. Vele szemben áll a bazilikától északra a volt Nagyszeminárium 1773–1782 között emelt épülete áll. A két palota között a várfokon épült mellvéden áll Szent István király és Gizella királyné szobra (1938, készítője: *Ispánky József*).

Az említett északnyugati palotától délre egy másik volt kanonoki palota áll (1769–1773), amely jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Bizottságának székháza. Ennek déli szomszédja is kanonoki ház volt és 1772 körül épült, azonban a XX. század elején külsejét – szerencsétlen módon! – neogótikus stílusban átépítették.

Ettől délre épült a ferences-rend épületegyüttese. A templomot 1730 körül építették (jelenlegi neoromán formáját az 1909. évi nagy tűzvész után kapta!), majd 1776-ban elkészült a kolostor épülete is.

A ferences rend épületegyüttesének déli szomszédjában egy volt kanonoki palota áll, melynek földszinti része 1733-ban, emeleti része pedig 1772-ben épült. A szép barokk-kori palotától délre három jellegtelen, az 1870-es években készült épület sorakozik. Ezek a püspökség papjainak lakóházai voltak.

A három jellegtelen palotától délre áll a veszprémi vár egyik legszebb, kis XVIII. századi palotája, melyet ugyancsak *Fellner Jakab* tervezett 1778-ban. Valamikor az egyházmegye öreg papjainak volt otthona. A kis barokk palotának déli szomszédja a Megyei Bíróság hosszan elnyúló épülete. Valamikor ennek az épületnek a helye volt az egyedüli terület a Várban, amely nem az egyházé volt, hanem Veszprém vármegye tulajdonát képezte. A XVIII. században itt állt a vármegye székháza, melyet 1905-ben lebontottak, s helyébe a

jelenlegi épületet emelték. A hajdani megyeháza része az épület mögött a Várhegy nyugati oldalára az 1850–1860-as években épült, s napjainkig működő hatalmas börtön-épületeknek.

A vár nyugati oldalának utolsó, déli palotája 1798-ban épült. Ennek kapuján és udvarán át érhetjük el a régi vár napjainkig álló délnyugati bástyáját és a középkori Tűztornyot, valamint a régi vár hangulatát idéző kis épületekből álló épülecsoportot.

A régi vár déli főkapujának helyére 1936-ban építettek egy neoromán stílusú kaput, amely a mellette lévő kis kápolnával együtt az első világháború (1914–1918) veszprémi hősi halottainak emlékére készült.

A vár – jelenlegi formájában túlnyomórészt a XVIII. században épült barokk-kori palotáival – a város legszebb történeti és műemlékegyüttese.

Veress D. Csaba

IRODALOM

Lukcsics Pál–Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933.

Korompay György: Veszprém. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, 1957.

Balassa László–Kralovánszky Alán: Veszprém. Budapest, 1983.

Hungler József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.

A Veszprémi Római Katolikus Egyházmegye története

AZ ÚJABB LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK során előkerült eddig ismeretlen oklevelek tanúsítják, a veszprémi püspökség Magyarország első és legrégebb püspöksége. Alapítása Géza fejedelem idejében 990–997 között történt. Az 1002-ben kelt pannonhalmi oklevél már említi Veszprém püspökét és Szent Mihály egyházát. Az ugyancsak 1002-ben kelt oklevél, melyet eddig a veszprémi püspökség alapítólevelének tartottak, valójában a Szent Mihály székesegyháznak adott adománylevel, melyet a szakkritika a tényleg Szent Istvántól eredő négy oklevél egyikének tart, a birtokadományok mellett négy vár: Veszprém, Fehérvár, Kolon és Visegrád várának megyéjét rendelte a veszprémi püspök joghatósága alá. Visegrád megyéje a későbbi Pilis megyét és Esztergom megye Duna jobbparti területét foglalta magába, Kolon megyéhez a mai Zala és Somogy megye tartozott. A győri egyházmegyétől a Tatánál eredő Füzege folyócska és a Bakony hegység választotta el úgy, hogy Pápa exemptionse miatt Esztergomhoz, környéke pedig Győrhez tartozott 1777-ig. Így a veszprémi egyházmegye a Dunakanyartól (Budát is beleértve) a Mura és a Dráva folyásáig terjedt. A veszprémi püspökséghez tartozott tehát a fejedelmi Mezyer törzs dunántúli szállásbirtoka, a pilisi királyi uradalom, Vérbulcsu törzsének Kolon vidéki, észak-zalai és Balaton-parti ágai és Koppány felláza tartománya, Somogy vidéke. Ez a hatalmas terület a veszprémi, szentendrei – később budai –, fehérvári, zalai, somogyi és segesdi főesperességekre volt felosztva.

Veszprém székesegyházát a Géza-kori Szent Mihály egyház alapjain Gizella királyné építtette, és felszereléssel gazdagon ellátta. A székesegyház különleges királyné-kápolnai rangot viselt. Kincstárában őrizték a királynék koronáját, okleveleit és pecsétjét. Az Anjou-korig itt koronázta a veszprémi püspök a magyar királynékat. A veszprémi püspök királynékoronázási jogát a szentszék is elismerte és ismételten megvédte az esztergomi érsekekkel szemben. Az első erre vonatkozó oklevelet Pelagius albánói püspök adta ki 1216-ban a pápa megbízottjaként. A székesegyházban állott a királynéavató trónszék, a „sedes reginalis”, úgy, mint a fehérvári bazilikában találjuk a királyavató trónszéket, a „solium regni”-t. A veszprémi püspök a királyné kancellárja. Az utolsó magyar királynét, Zitát is a veszprémi püspök, br. Hornig Károly bíboros koronázta 1916-ban.

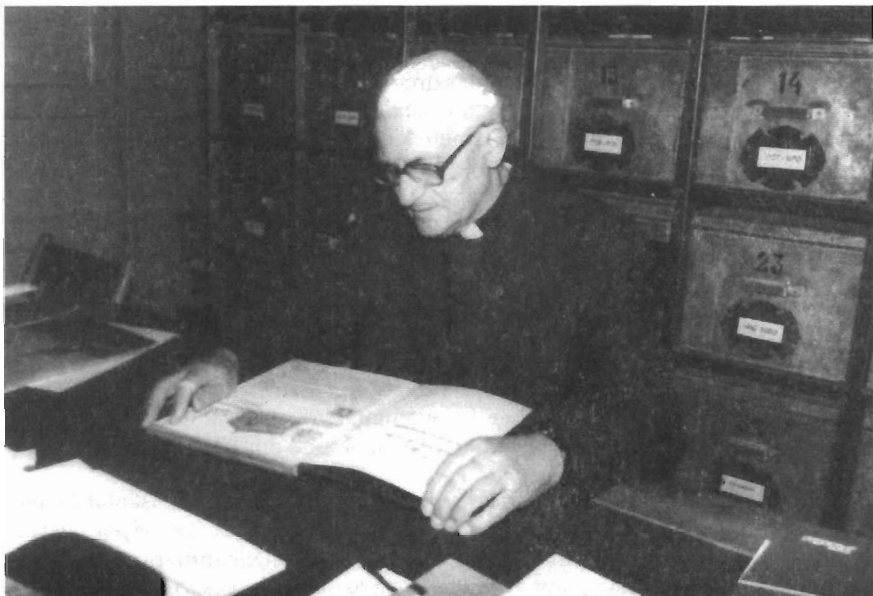
A Gizella-féle bazilika egyes részeit a legutóbbi restaurálás (1971–1975) régészeti feltárás nyomán bemutatja.

A középkori Veszprémnek még két kultúrintézmény is kimagasló helyet biztosított a magyar püspökök sorában.

Az egyik a Szűz Máriáról nevezett híres veszprémvölgyi görög monostor, Magyarország első apácázárdája és műhímezőműhelye. Géza fejedelemnek és feleségének, a Bizáncban megkeresztelkedett erdélyi Gyula leányának, Saroltnak alapítása. 990 táján kelt görögnyelvű alapítólevelle hazánk első és legrégebb oklevele. Szorgos apácakezek a monostor alapításakor idetelepített bazilika apácák és a Szent István korában hozzájuk társult, Gizella királynéval jött benedekrendi apácák ebben a monostorban varrogatják, húmeztetik Gizella királynéval élükön az akkor épülő keresztény magyar templomok részére a miseruhákat. Itt készült 1031-ben az eredetileg a fehérvári bazilikának szánt díszes miseruha, ma is meglévő egyik nemzeti kincsünk, a koronázó palást, melynek a millenniumra készített másolataiból az egyik példány a veszprémi Egyházmegyei Múzeum tulajdona. (A veszprémi püspökség számvevősége keretében „Li-

turgia" néven ma is működik egyházi varroda, ahol szorgos kezek folytatják Boldog Gizella és apácáinak munkáját.)

Másik büszkesége volt Veszprémnek jogi főiskolája, amelyet IV. László 1276-ban kelt oklevele a párizsi főiskolával állít egy sorba. A székesegyházi iskolából fejlődött főiskolában a szabad művészetek mellett jogot is tanítottak. Tanárai a 36 tagú székeskáptalan tagjai közül kerültek ki, akik között 16 „utriusque iuris doctor” volt. A főiskolát a székesegyházzal együtt 1276-ban Csák Péter nádor hadai porrá égették, mivel nem az ő jelöltjüket, hanem Németújvári Henrik bán fiát, Pétert választotta a káptalan püspökké. Elpusztult ugyanakkor a főiskola könyvtára és a kanonokok római és kánonjogi könyvei, okleveleikből kiteszően oly könyvkészlet, amely nemcsak hazai, de európai viszonylatban is pártját ritkította.

Dr. Körmendy József nyugalmazott püspöki levéltár-igazgató

A veszprémi püspökség római oklevéltára II. kötetének bevezetésében megtalálhatjuk az egyházmegye XIV. századi plébániáinak és kolostorainak jegyzékét. Eszerint a plébániák száma 498, a monostorok és kolostorok száma meghaladta a százat, amelyből 99 férfi, 9 pedig női szerzeteseké volt. (A bencéseknek 19, a cisztercitáknak 6 apátsága, a premontréieknek 6, Szt. Ágoston szabályait követő kanonokoknak 4 prépostsága, különböző rendekhez tartozó apátság és prépostság 5, a János-lovagoknak 10, a német-lovagoknak 1, a domonkosoknak 4, a ferenceseknek 8, a pálosoknak 26, Szt. Ágoston remetéinek 5, Szent Vilmos remetéinek 1, a karthauziáknak 2, a karmelitáknak 1, a görög szerzeteseknek 1, a domonkos apácáknak 4, a klarisszáknak 1, a bencés apácáknak 1, a cisztercita apácáknak 1, a premontréi apácáknak 1, a görög apácáknak 1 kolostora volt.)

A középkori püspökök közül említésre méltók: Benetha (I. Benedek 1046), aki Szent Gellért szenvedő társa volt a Vatha-féle lázadás idején, de a vértanúhalált elkerülte. Ró-

bert (1209–1226) királyi követként háromszor járt Rómában, részt vett az 1215. évi lateráni zsinaton. II. Endre királyt támogatta a keresztes hadjáratban. Az esztergomi érsekkel szemben védelmezte a veszprémi püspök királynékoronozási jogát. *I. Bertalan* (1226–1244) alapította a veszprémi Szt. Katalin zárdát, ahol Szt. Margit 4–10 éves koráig nevelkedett. Deméndi II. László (1372–1377) Róbert Károly udvari orvosából előbb nyitrai, majd veszprémi püspök lett. Uski János (1428–) Zsigmond király követeként sokszor járt a külföldi uralkodóknál. Vetési Albert (1458–1486) Mátyás király diplomatája. A Vetési-oszlopfő, a Vetési-kazula és a Szt. György-kápolnában lévő síremléke egyházi és emberi kiválóságát hirdetik.

A Mohács előtti időszak utolsó nagy püspöke Beriszló Péter (1512–1520) diplomata és hadvezér. 1513-ban királyi kincstartó és horvát bán lett. Nyolc évig harcolt a török ellen. Nem egy csatát személyes bátorságával vitt diadalra. A harcok idején az egyházmegyét püspöki helynökként unokaöccse, Statitelo János felsőörsi prépost kormányozta. Az 1515. évi veszprémi zsinaton is ő elnökölt, amely lényegében az 1493-ki esztergomi és az 1494-iki nyitrai zsinat határozatait terjesztette ki a veszprémi egyházmegyére is.

A belső széthúzás miatt Beriszló püspök szinte egyedül védi az országot a délvidéken garázdálkodó török ellen. 1520. május 20-án vívta utolsó csatáját, amelyben maga is áldozatul esett. A veszprémi székesegyházban temették el. Sírját a törökök szétrombolták. *Címérének töredékeit 1972-ben találták meg, melyet restaurálva a székesegyház altáplomában helyeztek el.*

Az egész középkoron át nagy tekintélynek örvendő püspökségre majdnem megsemmisítő csapást mért a mohácsi vést követő gyászos időszak. Az egyházmegye osztozik a püspöki székhely sorsában. Ezt a mohácsi csatavesztést követő kettős királyválasztás idején, 1537-ben *Enyingi Török Bálint, Szapolyai János* híve dűlja fel olyan alaposan, hogy az egész városban csak 38 ép ház maradt. Első ízben került török kézre Veszprém. A visszafoglaláskor 1566-ban rombadől a székesegyház és romokban hever 1630-ig. 78 éven át nincs Veszprémben sem püspök, sem káptalan, sem papnevelés, sem lelkipásztorkodás. A püspöki levéltárat Sümegre, az egyházmegye új székhelyére mentették. A káptalani levéltár Sopronban vésszelte át a pusztulás éveit. Így a két levéltár anyagából több mint 1700 Mohács előtti oklevél megmaradt.

1605-ben *Bocskayék kezére kerül a vár és betelepednek a reformátusok*, akik iskolát és templomot is építenek a várban. 1626-ban a várórség mind protestáns, csak *Körtvélyesi kapitány katolikus*. 1614-ben a várban lakó Pathai István ref. lelkész egész Dunántúl püspöke.

Veszprémhez hasonló sorsra jutott az egyházmegye többi része is. A 2881 faluból elpusztult 2147, maradt 734, tehát csak az 1/4 része. A templomokat részben felégették, részben az idő vasfoga tette tönkre. Köveit nagyobb részt várak építéséhez hordták el, de a nép is felhasználta építkezéseikhez. A papi utánpótlás hiánya miatt az el nem pusztult templomok és plébániák nagy része a protestánsok kezére került. *Így a középkor közel 500 plébániája a XVII. századra 12-re csökkent. Az egyik forrás szerint Somogyban egyetlen katolikus plébánia sem maradt, ugyanakkor 100 a protestáns lelkészek száma.*

Az egyházmegye újjáépítését azonban már id. Sennyei István (1628–1630) megkezdte, aki kinevezése után Veszprémbe siet, nagyjából helyreállítja a székesegyházat, 1630-ban fel is szenteli, és ugyanakkor visszaállítja a székeskáptalant 5 taggal.

Széchenyi György püspök (1648–1658) 1649-ben Sümegre telepíti a ferenceseket, ifj. *Sennyei István* (1659–1683) jezsuitákat hívott Veszprémbe, akik a megyeközponon kívül megszerverték az andocsi és törökkoppányi missziót.

A katolikus restauráció nagyon nehezen haladt. 1683-ban pár hónapig a török, 1704-ben Heister Siegbert császári generális sarcolja Veszprémet. A székesegyház ismét elpusztul. *Csak a török kiűzése és a szatmári békekötés után (1711) indulhat meg a békés fejlődés.*

Népünk a török hódoltság alatt és az utána következ̄o időkben is megőrizte élniakarását és alkotó szellemét. Az elszegényedett és vallásilag megosztott lakosság azonban nem tudta azonnal újjáépíteni lerombolt templomait. De felépítette helyette a maga szerény sövény- és fatemplomait, és ezzel összekötő kapcsot teremtett a középkor gyönyörű román, gótikus, reneszánsz és a restaurálás korának sokszor fényesen tündöklő barokk építészete között. Művészi értékben nem egyenrangút, de építési kedvben és anyagi áldozatban példamutatót.

A mi területünkön a faépítészeti ideiglenes jellegű maradt. Talán a nagykanizsai, zalacsébi és néhány göcseji templom közelítette meg a felvidéki és erdélyi fatemplomok művészi fokát.

A Szent György-kápolna

Az eddigi levéltári kutatás alapján egyházmegyénk területén három típusú fatemplomot találunk: a harasztkerítéses, a sövény- és a fatemplomot.

A *harasztkerítéses templom* (oratorium ex palis et virgultis septum) falait földbe vert karókra zöld galyakból fonták, vagy két sor karó között földdel tölték meg, és kívül-belül sárral tapasztották. Ez a templom a nyers karók gyors korhadása miatt hamarosan elpusztult.

A *sövénytemplom* (oratorium ex lignis es sepibus, oratorium ex lignis et virgultis septum) fatalpas volt. A gerendákra faoszlopokat emeltek, az oszlopok között lécezték, a léceket vesszővel befonták, és sárral tapasztották kívül-belül.

A *fatemplom*, boronafalas templom (oratorium ligneum septum, oratorium ex luto plasmatum) szintén fatalpas volt, amelyre gerendákból, vagy vastag pallókból csapokkal összefogott falat építettek, és ezt többnyire sárral tapasztották. Arra is találunk példát, hogy a régi templom megmaradt kőrészeit (szentély, vagy falmaradvány) fa- és sövényfállal egészítették ki.

A vár központi része a székesegyházzal

A sövény- és fatemplomokat rendszerint náddal, vagy szalmával (zsup), ritkán faszindellyel fedték. Virágkoruk a XVII. sz. második és a XVIII. sz. első fele. Élettartamuk 40–50 esztendő. A fatemplomok külső megjelenésben magasabb falusi házakhoz, magtárakhoz, pajtákhoz hasonlítottak. Legtöbbször csak az előttük vagy mellettük álló haranglábak jelezték szakrális rendeltetésüket. A fatemplomok alaprajza általában téglalap, ritkán négyzet, sokszor szűkebb szentéllyel és sekrestyével bővül.

Berendezésüket rendszerint falusi ácsok, bognárok, ritkábban asztalosok készítették. Berendezési tárgyak: oltár, szószék, padok (nem volt ritkaság a tuskó és egyszerű gerenda), az egyházi ruhákat általában vesszőkosárban, vagy szekrényben őrizték.

Nagyon szép berendezési tárgyai voltak a somogybükködsi templomnak, melyet *Keczer István*, Körös megye alispánja építtetett. Az oltárok ma is megvannak szép restaurált állapotban a mostani kőtemplomban.

Az egyházmegye területén az 1971. évi kutatás alapján 223 fa- és sövénytemplom volt. Ebből katolikus 128, református 79, evangélikus 14, görögkeleti 1, közös (kat., ref., ev.) 1.

A XVIII. sz. második felében a fatemplomokat kő- és téglatemplomok váltották fel.

A katolikus újjászervezés nagy munkáját a XVIII. sz. kiváló püspökei végzik el apostoli buzgalommal. *Gr. Volkra János Ottó* (1710–1720) 1711-ben Veszprémbe telepíti a piaristákat, megalapítja a papnevelő intézetet és a gimnáziumot. *Eszterházy Imre* gróf (1723–25) az egykori pálos szerzetes és későbbi primás romjaiból újjáépítteti pompázó barokk stílusban a Heistertől feldúlt székesegyházat. Ma is hirdeti a bazilika főkapuja feletti felirat: „*ple sVM ConDeCorata eX rVInIs*”. (1723)

Az egyházmegye külső szervezését *Padányi Biró Márton* (1745–1762) erős keze hajtja végre. Installációjakor 87, halálakor 175 volt a plébániák száma. Ő maga 107 templomot építtetett és restauráltatott; ezen kívül sokat visszaszerzett a protestánsoktól. Utóda, *Koller Ignác* (1762–1773) építtette a gyönyörű barokk stílusú püspöki palotát, a hagyatékából pedig a papnevelő intézet kétemeletes épülete és a ferencesek veszprémi kolostora épült.

Koller Ignác volt az utolsó tényleges veszprémi örökös püspök-főispán. Utódai csak a főispáni címet viselik.

Koller halálával lehetőség nyílt a Dunántúl régóta vajúdo egyházmegyei átrendezésére. Négy évig nem töltötték be a veszprémi püspöki széket. Az 1777-ben felállított székesfehérvári püspökséghez kapcsolták a Pilis és Fejér megyei plébániákat (62), a szombathelyihez pedig a zalaegerszegi esperesi kerület 11 plébániája került. Ugyanakkor Veszprém megkapta Győrtől a pápai főesperesség Veszprém megyei plébániáit, Zágrábtól a vitás Dráva-mentét, Esztergomtól az exempt helyeket, összesen 28 plébániát. Így a veszprémi egyházmegyének 151 plébánia jutott.

A megkisebbedett egyházmegye első püspöke *Pészaki Bajzát József* lett (1777–1802). Sokat tett az egyházmegye szellemi és anyagi megerősödéséért. A káptalan statutumait megújította. Előírta, hogy minden kanonok végrendeletében hagyjon bizonyos összeget a székesegyházra, az „aggpapok házára”, misealpra, könyveik pedig a káptalani könyvtáré legyenek.

Az eltörölt szerzetesek vagyonából létesített „vallásalap” terhére 42 új plébániát létesített. Befejezte a szeminárium építését. *Nemeskéri Kiss Pál* nagyprépost pedig a nemesi konviktusnak szánt „Paulinumot” beteg és öreg papok részére átadta a püspöknek, aki 23 000 forintos alapítványával megvalósította a nyugdíjas papok otthonát. *Zichy Domonkos* (1842–49) püspök a „Dominikanum-papi nyugdíjintézet” alapításával intézményesen gondoskodott a nyugdíjas papokról.

Bajzát püspöknek nagy gondja volt a szegény iskolamesterekre és gyermekeik nevelésére. A hitéletet a *Rózsafüzér Társulat* támogatásával és az örökös szentségimádás megszerzésével igyekezett emelni. Egész életművére ráillik a szemináriumi ebédlőben őrzött képének felirata: „Auxil”.

A XIX. sz. püspökei a hitélet elmélyítése mellett nagy gondot fordítottak kulturális célokra és szociális intézményekre. *Ranolder János* (1849–1875) püspök sokat áldozott a papnevelésre és nőnevelésre. Napjainkig virágoztak az általa alapított „Ranolder Intézet”-ek. (Budapest, Veszprém, Kaposvár, Pápa, Tapolca, Keszthely). *Hornig Károly* br. (1888–1917), akit Szent X. Piusz pápa bíborossá nevezett ki, 29 évi püspöksége alatt bőkezű mecénása volt a népnevelésnek, az irodalomnak és művészetnek. 1907–1910 között a káptalan anyagi támogatásával újjáépíti a székesegyházat, ezzel a középkori állapotot igyekezett visszaállítani. Ő koronázta meg az utolsó magyar királynét, Zitát 1916. XII. 30-án. Emléklül szép, szentkoronával díszített pásztorbotot kapott, melyet ma is őriz az egyházmegyei kincstár.

Utóda, *dr. Rott Nándor* (1917–1939) jóságával és atyai szeretetével megnyerte papjai és hívei szívét. Igazi „püspök atya” volt. A püspöki gazdaságot saját kezelésbe vette és így a gazdasági nehézségek ellenére is tudott anyagi fedezetet biztosítani alkotásaihoz. 1923-ban és 1929-ben egyházmegyei zsinatot tartott, amely az új kódex szellemében rendezte az egyházmegye belső életét. Nagy gondja volt a Balaton-part lelki ellátására, melyet ideiglenesen fürdőlelkészek alkalmazásával próbált megoldani. A fürdőlelkészségekből sok új plébánia fejlődött. A beteg gyermekek iránti szeretetét a farkasgyepüi és a balatonalmádi szanatóriumok létrehozásával mutatta meg.

A papság számának növelését a nagyszeminárium fejlesztésével és a kisszeminárium alapításával érte el. Ezekon kívül a püspöki udvarban 7–14 kosztos diákot tartott, akik közül többen választották a papi hivatást. Példájára a kanonokok, a piaristák, a ferencesek, a szeminárium, sőt, a város tehetősebb családjai is „napot evő” kosztosdiákokat tartottak, számuk évente elérte a 40 főt. Közöttük több hadiárva is volt.

Utódai – *dr. Tóth Tihamér* (1939), *dr. Czapik Gyula* (1939–43), *Mindszenty József* (1944–45) új lelkészségek és kat. szórványiskolák szervezésével próbálták a hitéletet elmélyíteni.

A változó kor prófétája volt *dr. Bánáss László* (1945–1949), aki hosszú erdélyi kisebbségi életén kicsiszolódott politikai éleslátásával már 1945-ben megérezte, hogy népünk és a világ új sorsfordulóhoz érkezett, amikor az egyháznak arra kell törekednie, hogy a megváltozott körülmények között is meg tudja tartani és Istenhez vezetni a népet.

Egyházmegyénk védőszentje Szt. Anna asszony.

A vallásos élet fő támasza a templom mellett az iskola. A XVII. században szórványosan, a XVIII. században nagy erővel megindult a katolikus elemi és középiskolák szervezése.

Ahol a hívek száma és anyagi ereje elbírta, elemi népiskolákat szerveztek. Ezekben a kántortanító (ludi magister) és a segédtanítók a katolikus hit védői lettek, főleg a filiális községekben. Az elemi iskolák felügyeletét a tanfelügyelő-esperesek látták el. Az egyházmegyében külön tanügyi osztály, az Egyházmegyei Főtanfelügyelőség működött.

A Szent Katalin zárdája romjai

A tanítószegély szellemi fejlődését szolgálták a tanítókörök. Két-két esperesi kerület tanítószegélye alkotott egy tanítókört. Évente tartott közgyűléseiken szakelőadásokkal, mintatanítósokkal és pályamunkák készítésével gondoskodtak a tagok pedagógiai továbbképzéséről.

Az egyházmegyében férfi és női szerzetesek is működtek.

A bencések a tihanyi és zalavári apátságokhoz tartozó plébániákon lelkipásztorok voltak; Pápán gimnáziumuk volt; a ciszterciek a zirci apátság plébániáiban, a ferencesek rendházakban és néhány plébánián, a kármeliták Keszthelyen és Attyapusztán, a promontreiek a türjei prépostságban gondozták a híveket és Keszthelyen gimnáziumot tartottak fenn, a piaristáknak 2 gimnáziuma volt: Veszprémben és Nagykanizsán, az irgalmasoké volt a pápai kórház.

A női szerzetesrendek száma 17 volt, akik 62 rendházban működtek. Működési területük: óvoda, elemi, polgári iskola, ipariskola, kereskedelmi iskola és tanítóképző; továbbá kórházi ápolás és szociális gondozás.

A világi papok 3 fiúinternátust tartottak fenn: Veszprém „Davidikum”, Somogyország és Kaposvár „Kat. fiúinternátus”.

Az istentisztelet nyelve a XVIII. sz.-i telepítések következtében 48 plébánián magyar és német volt. Ez a helyzet a következőképpen változott: 1894-ben 15 tiszta német, 1909-ben 4 tiszta német, 1938-ban 3 német–magyar, 35 magyar–német, 1945 után tiszta magyar. 1909-ben magyar–horvát nyelvű plébánia 1 volt (Murakeresztur). 1938-tól magyar–horvát nyelvű plébánia nincs.

A katolikus hitélet kivirágzásai voltak a különböző vallásos egyesületek: Mária-Kongregáció, Jézus Szíve Szövetség, KALOT (falusi legények), KALÁSZ (falusi leányok) egyesülete, Kat. Legényegyletek, Cserkészet, Szívőárda, Oltáregylet, Rózsafűzér-Társulat, énekkarok stb.

Az egyházmegyei papnevelés szempontjából az 1951. év augusztus hava fontos dátum az egyházmegye életében.

A Közútlevelet Elhelyező Bizottság Budapest V. Bárczy István u. 8. 404/325/1951. sz. határozatával 1951. aug. 9-én a K. M. Főiskolás Diákszálló részére azonnali hatállyal igénybe vette a Veszprém, Tolbuchin krt. 13. Nagyszemináriumot.

Ugyanezen hivatal 1951. aug. 23-án hasonló szám alatt igénybe vette a „Sárközi-ház” kisszeminárium épületét is azonnali hatállyal a K. M. Diákszálló céljára, de ugyanezen a napon 404/325/1951. sz. a. visszaadta az aug. 9-én lefoglalt Nagyszemináriumot.

A papnevelés munkája csak fél évig folytatódhatott, mert Badalik Bertalan püspök 1952. márc. 1-jén 9007–3/1952. sz. alatt állami kényszer hatására kénytelen volt feloszlítani a szemináriumot. A teológusok egy része nem folytathatta papi tanulmányait, a másik része pedig különböző egyházmegyei szemináriumokban (Győr, Esztergom, Szeged) és a Budapesti Hittudományi Akadémián kapott elhelyezést.

A tanárok és a kispapok egy része ellen bűnvádi eljárás is indult.

Körömendy József

MELLÉKLET

A közelmúltban Veszprémben két fontos esemény történt: a Hittudományi Főiskola megalapítása és az érsekség felállítása.

a) A Hittudományi Főiskola megalapítása

Az alapító okirat így szól: *Alulírott dr. Szendi József veszprémi megyéspüspök jelen soraimmal újra megalapítom a Veszprémi Püspökség Róm. Kat. Hittudományi Főiskoláját lelkipásztori és hittanári karral.*

*A lelkipásztori kar képzési ideje 12 félév,
a hittanári kar képzési ideje 10 félév.*

Kelt Veszprém, 1991. január 29-én.

*Dr. Szendi József s.k.
veszprémi püspök*

A főiskola megalapítása után együttműködési szerződés jött létre a Veszprémi Egyetem és a Hittudományi Főiskola között, mely így szól:

„Együttműködési szerződés, mely létrejött a Veszprémi Egyetem és a Veszprémi Püspöki Hittudományi Főiskola között. Az egyetemet dr. Lizi János rektor, a főiskolát dr. Szendi József veszprémi püspök, mint a főiskola fenntartója és főigazgatója képviseli.

I. Szerződő felek vállalásai

1. A Veszprémi Püspöki Hittudományi Főiskola tanárképzéssel foglalkozó Katolikus Teológiai Intézete vállalja a teológiai szakra jelentkezett és felvételt nyert hallgatók oktatását, a tanárok lakáshelyzetének megoldását, a meghívott előadók elszállásolását – a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban eljár, a megkapott összegből annyit utal át az egyetemnek, amennyi az együttműködési szerződés alapján megilleti, engedélyezi az egyetemi hallgatók részére a főiskolai könyvtár használatát...
2. A Veszprémi Egyetem vállalja a Katolikus Teológia Intézetének az egyetem épületében való elhelyezését.
3. A teológiai szak felvételi követelményeit a Katolikus Teológiai Intézet – az egyetem tanulmányi osztályával egyeztetve – állapítja meg.
A jelentkezők vizsgáztatása a Katolikus Teológiai Intézetben történik.

II. Teológiai Szakos Tanárképzés

1. Célja. Olyan teológia szakos tanárok képzése, akik alkalmasak 6–18 éves tanulók hit- és erkölcstani oktatására...
2. Az oktatás alapvető formái...
3. Tantárgyak ismertetése:
4. Teológiai szak képzési terve.
5. Kiadandó oklevél.
A kiadandó oklevél megnevezése: teológia szakos tanár
— oklevél-nyomtatvány száma: A.Tü. 1124/a.r.sz.
— kitüntetéses oklevél száma: A.Tü. 1126/a.r.sz.

Az oklevelet a Veszprémi Egyetem rektora és a veszprémi püspök írja alá.

Veszprém, 1991. január. 31.

Dr. Szendi József
veszprémi püspök

Dr. Liszi János
a Veszprémi Egyetem rektora.

Andrásfalvy Bertalan úr
művelődésügyi és közoktatási miniszter
Budapest.
Szalay u. 10–14.
1884

Tisztelt Miniszter Úr!

Mellékelten megküldöm tájékoztatásul és bejegyzés céljából a Veszprémi Püspökség Hittudományi Főiskolájának alapító okiratát.

Őszinte tisztelettel
Veszprém, 1991. január 30-án.

Dr. Szendi József s.k.
veszprémi püspök.

A szakot felvehetik a Veszprémi Egyetem tanári szakjaira (angol, kémia stb.) jelentkezők.

A főiskolán Musica Sacra szak is van.

b) A veszprémi érsekség felállítása

A veszprémi érsekség felállítása II. János Pál pápa által „Hungarorum Gens” kezdetű, Rómában 1993. május 30-án kelt Apostoli Constitúciójával, melyet 1993. július 2-án Sarlós Boldogasszony ünnepén hirdetett ki a veszprémi bazilikában Angelus Acerbi zellai címzetes érsek, magyarországi apostoli nuncius.

Nunciatura száma 1403/93.

Mi, Angelus Acerbi

zellai címzetes érsek, magyarországi apostoli nuncius az Apostoli Szentszéktől kapott felhatalmazásunk alapján elrendeljük mindannak megvalósítását, amit a „Hungarorum Gens” kezdetű, Rómában, Szent Péternél püünkösöd ünnepén, az Úr 1993. esztendeje május havának harmincadik napján kelt Apostoli Constitutio tartalmaz...

Ezenfelül tanúsítjuk, hogy a Szentatyá ugyanazon máj. 30-án Exc. És Ftd. Szendi József urat veszprémi érsekké nevezte ki.

1993. esztendeje július havának második napján.

+Angelus Acerbi sk.

zellai c. érsek, magyarországi apostoli nuncius

(Ebben pontosan le vannak írva az egyházmegye határai.)

Dr. Szendi József érsek úr 1993. jún. 1-jén a 457.C.I.C. alapján kéri a Szentatyától a palliumot.

A Veszprémi Püspökség Tanácsosi Testülete!

Kéri a nunciust, hogy eszközölje ki a Szentatyánál a püspökség érseki rangra való emelését. – A nuncius 1363/93. sz. a. ígéri a támogatást.

Adalékok a XIII. századi veszprémi jogi főiskola történetéhez

VESZPRÉM KÖZÉPKORI ISKOLÁZTATÁSÁBAN a 13. század kitüntetett szerepű, ugyanis a veszprémi püspökség 1000 előtti alapítása utáni időszakból ez a század az, amelyről okleveles adattal rendelkezünk. Az egyik az 1510-ből *Ráskai Lea* másolatában fennmaradt Szent Margit Élete (Margit-legenda), amely a veszprémi vár alatti Szent Katalin-zárdában 1246-tól nevelkedett *Árpád-házi Margit* oktatását örökölte meg, a másik a szakirodalomban jogi főiskolaként megnevezett várbeli székesegyházi (káptalani?) tanintézet, amelynek pusztulásáról egy 1276-ban kiadott oklevél tanúskodik.

Ez utóbbi iskola jellege és képzési szintje máig vitatott téma a szakirodalomban. Az e kérdéssel foglalkozók álláspontjának, véleményének és az eredeti dokumentumok némely vonatkozásában új értelmezésű számbavételével lehet érveket találni megerősíteni vagy némiképp módosítani az eddig megállapításokat.

Bizonyosra vehető, hogy ez az iskola az egykori szeminárium (ma az Államigazgatási Főiskola intézete) helyén, azaz a Szent Mihály Székesegyháztól északra állott, ahol talán a Szent István-kori monostor is volt, amelyben a püspök, kanonokjai és minden egyházi rendbeli pap közösségben éltek.

A középkori európai és hazai iskoláztatás fejlődéstörténete néhány jellemzőjének elemzése segíthet az iskola jellegének értelmezésében, meghatározásában. Az első hiteles forrás IV. László 1276. november 18-án keltezett oklevele, amelyet *Benedek* királyi alkancellár, esztergomi választott püspök, budai prépost állított ki. Számunkra ennek a dokumentumnak egyik fontos része (amely az érseki palota északi vakablakában a közelmúltban elhelyezett márványtáblán is olvasható) a következő: „... az egyház javait azért bízta az Isten a fejedelmekre, hogy azokat oltalmazták, azonképpen elsőrangú feladata a fejedelmeknek azoknak a javaknak a helyreállítása, ha gonosz pártoskodás azokat jogtalanul megcsorbította...”

Az oklevélkiadás előzménye: 1276-ban Héder nembeli *Kőszegi Péter* a veszprémi püspök, aki a Csák-nemzetség régi ellensége. Az alig néhány hónapja kinevezett új nádor, *Csák Péter* csapataival bosszúból megrohanta a veszprémi várat, s elpusztította a több mint két és fél évszázad alatt felhalmozott értékeket.

Amikor *Pál* veszprémi prépost IV. László előtt – az ország báróival és nemeseivel tartott gyűlésen – felmutatta az egyházmegye hiteles pecsétjével ellátott leltárt, amely igazolta, hogy ötvenezer márka kár keletkezett, a király így aposztrofálta a történeteket: „*Ennél utálatosabb dolog az én országomban emberemlékezet óta nem volt*” (Részlet az 1277-es oklevélből.)

Az 1276-ban kiadott oklevél szövege így folytatódik: „Tudja meg hát mindenki, hogy Veszprém városában attól az időtől fogva, hogy Magyarországon a keresztény hit meggyökerezett? megerősödött? (Itt ugyanis az oklevél anyaga hiányos, csak értelemszerű ki egészítésre van lehetőség: ha a quo in Hungaria... catholica... kipontozott részén eredetileg vigent állt, akkor megerősödött, ha viszont fides inceptit volt, a magyar kereszténység kezdeteire utal. Valószínűbb a vigent.), *Isten kegyelméből a szabad művészetek, amelyek kiváltképpen az isteni parancsokat világosabban megmagyarázzák miként Párizsban, Franciaországban, a tanítók tudományának kiváltsága és a tanulók tömeges látogatása folytán egész Magyarország egyháza fölött egyre növekvő hírnévvel fényltek és az ország jogainak megőrzését szolgáló jogtudomány művelése ugyanott első rangra emelkedett, fényt derítve nem egyszer a megtámadott igazság-*

IV. László király (1272–1290) ábrázolása az ópusztaszeri Történelmi Panoptikumban

ra könyörületes részvétellel segíteni óhajtván..., hogy ott a főiskola (az eredetiben: ut ibidem studium) helyreállíttassék, s a jogtudomány művelése... visszaállíttassék."

Éz a szövegrészlet néhány kulcsfontosságú, az elemzéshez alapvető tényrt rögzít. Szükséges azonban az 1277-ben Széchy Pál prépost, jogdoktor által készített oklevél leltárának elemzése: mik voltak azok a veszteségek, amelyek a székesegyházat, illetve a főiskolának nevezett intézményt érték, mert ez a másik forrás az intézmény jellegére adandó válaszhoz.

1. Elpusztult Pál mester jogdoktornak ezer márkát érő könyvtára. E könyvek mennyiségét ebből az időből származó adatokkal érzékeltethetjük. 1263-ban amikor a mai Zalaegerszeg melletti monostor kegyura, *Gutkeled Vid* 70 márka ezüstért elzalogosította a monostor híres, szép, két kötetből álló, iniciálékkal, miniatúrákkal díszített Bibliáját, s mert azt nem tudta kiváltani, a monostornak egy falut és egy falurészt kellett adnia kárpótlásként. Ha elfogadjuk, vagy feltételezzük, hogy Pál mester könyveinek többsége olyan lehetett, amelyekből több példány forgott közkezen a hazai egyházmegyékben, e könyvek számát a

százhoz közelinek tarthatjuk. Néhány párhuzamos példa a magán könyvgyűjtemények nagyságáról: *Ottó* gembleuxi apát 11. századi, 150 kötetből álló könyvtárának európai híre volt, a fél évszázada meghalt *Fülöp Ágost* francia király magánkönyvtára 21 kötetből állt, a pozsonyi káptalan könyvtárát 1425-ben 82 mű alkotta, 1465-ben a könyvgyűjtő *Mediciek* könyvtára 158 kötetből állt.

2. Vizsgáljuk tovább a veszteséget: „... *nem is szólva a káptalan 15 utriusque iuris doctor tagjának kánonjogi és római könyveiről...*” (Pál mesterral együtt 16 főt jelent a 36 tagú káptalantól!), majd ezt olvashatjuk: „... *az egyháznak ... az összes tudományszakokba vágó könyveit, amikkel – mint mondják –, a sekrestye egy szobája tele volt.*”

Cholnoky Jenő felvetése az, ilyen nagyságú könyvkészlet csak úgy jöhetett létre, hogy Veszprémben is készültek könyvek, azaz jelentős mértékű lehetett a könyvmásolás. Ehhez helyileg minden feltétel adott volt: a Séd melletti tímárok, tobakok (külön településük volt a vár alatt!), a vár körüli erdők cserzőanyaga, a legeltető állattartásból a bőr stb., és természetesen azok a papok, akik a másolást végezték. Azonban a korabeli analógiák alapján feltételezhetjük, hogy jelentős számú volt a más provenienciájú kötetek száma.

3. A 13. század elejéig a székesegyházi iskolákat meghaladó intézményeket studiumnak nevezik. 1233–34-ben találkozzunk először a studium generale kifejezéssel. Számos esetben ezzel párhuzamosan azonban a csak egyszerű studium megnevezés is tovább él, szinte szinonimaként ugyanannál az intézménynél, s ekkor még sem formailag, sem pedig jogilag nem tér el a kettő. Például a páduai egyetem 1298-ban, de még 1377-ben is így címezteti magát: Studium Paduanum. Ugyanígy studium még a 13. században a bolognai, a vicenzai jogi, a palerói orvostudományi és a párizsi teológiai főiskola.

E példa bizonyítja, hogy a főiskolák egyetemmé válásának korai szakaszában még nem a teljes kari kiépítettség volt a meghatározó, hanem – most vonatkoztatunk el a diákoktól –, *annak a tanári testületnek a létrejötte, amelyik a papi renden belül, ettől elkülönítve a tanításhoz kötődő tudományok művelésében, ezek oktatásában találta meg hivatását, s ennek rendelte alá illetve alakította ki azt a hierarchiát, s alkotta meg ehhez azokat a szabályzatokat, amelyek védték ezt a státust (megegyezően pápai vagy királyi, császári alapító oklevéllel). A szakosodás, mint a székesegyházi iskolákban is nemcsak megengedett, hanem kötelező gyakorlattá, s a diszciplínák tagolódásával egyre intenzívebbé vált. A fakultások, a karok viszonylagos önállósodása a szakmai differenciálódást, mint szükségletet jelzik.*

4. Amikor *III. Béla* létrehozta a királyi kancelláriát, mert megnövekedett a világi diplomáciai, gazdasági, államigazgatási stb. területeken szükséges, a világi jogban képzett klerikusok iránti igény, *véleményem szerint mintegy szükségletként Veszprém e világi jogi teendők ellátására (is) készíthette fel az itt tanuló diákokat, akik közül számosan külföldi egyetemeken fejlesztették tovább ismereteiket, s szerezhettek magasabb képesítést.*

„... *az isteni parancsokat világosan megmagyarázzák...*” A szabad művészetek studiumainak oktatása mellett a kánonjogi doktorátussal rendelkező klerikusok védelmezői, magyarázói a szentírási szövegek összességének, a pápai dekrétumoknak, a hazai egyházi hatóságok előírásainak, s feltételezem: megalkotói, továbbfejlesztői s ugyancsak védelmezői a kor követelményeihez igazított egyházi törvényeknek. E többletteendők a posztulátum másik állításával együtt adnak teljes értelmezést a főiskola jellegére vonatkozóan: „... *az ország jogainak megőrzését szolgáló jogtudományok művelése...*” Ez utóbbi tehát másik teendőjük a főiskola papjainak (vagy kizárólagosan egy részüknek), akik munkája nyomán „... *a jogtudomány művelése első rangra emelkedett...*”

Mit jelent ez értelmezésem szerint? Azt, hogy nemcsak egyszerűen alkalmazták a jogi formákban megfogalmazottakat, hanem tovább is fejlesztették, mert a joggyakorlat és a jogelmélet

összhangját meg kellett teremteni minden időben. Ez már az az időszak, amikor e kérdéskör kapcsán azt is elemeznünk kell, hogy a magyar szokásjog, mint jogforrás mennyiben határozta meg (vagy befolyásolta) a joggyakorlatot, és mennyire fejlődött ki ebből egy elméleti jogtan, amely természeténél fogva visszahatott a jogalkotásra és a jog alkalmazására. Ebben szerepe lehetett Veszprémnek: a főiskola (a másutt történő egyetemi képzéssel is) szolgáltat(hat)ta azokat a világi jogban jártas klerikusokat, akik ilyen területen hivatalt vállalhattak. Így érthető, hogy a király erre az iskolára, a veszprémire nagy gondot fordított, s rögtön, a pusztulást követő hónapokban igyekezett visszaállítani azt a korábbi anyagi és szellemi állapotába, hogy folytathassa az állam számára szükséges szakemberképzést, a diákok oktatását.

5. A „... fényt derítve nem egyszer a megtámadott igazságra” kitétel szerintem arra utal, hogy Veszprémben olyan jogértő testületnek kellett lennie, melynek a véleménye etalon lehetett más jogfórumok számára. Ezt – ha nem is hivatalosan megnevezve –, betölthette az a jogot tudó, magasan képzett doktorok alkotta közösség, amelynek funkciója volt, de megnevezett oktatóközösség-státusa még nem.

„... a tanulók tömeges látogatása...” Annak aligha lett volna különösebb értelme, hogy az oklevélben ezt külön megemlítsék, ha ugyanazok az iskolai viszonyok lettek volna Veszprémben is, mint másutt. A nagy tanulói létszám az, ami eligazít bennünket abban, hogy feltételezzük, hazánk más püspökségeit, káptalanjait és a kvázi-világi intézményeket (feltehetően zömmel) innen látták el joghoz értő szakemberekkel, illetve többségükben innen kerültek ki azok, akik külföldi egyetemen folytatták tanulmányaikat. (Erre utalnak a jogdoktorok helységnevével megjelölt nevei.)

6. Továbbá: „... a jogtudomány művelése visszaállíttassék...” Ez sürgető lehetett az uralkodó számára, már csak azért is, mert bár uralkodása kezdetétől alig telt el fél évtized, számára ebben is a hosszú távú gondolkodás és gondoskodás jelenthette a jó megoldást. Tehát nem egyszerűen csak arról volt szó, hogy a püspökséget mint vallási és oktatási központot kárpótolja, hanem *nagyon jól körülhatárolható uralkodói érdekek játszottak közre ebben*. Így válik érthetővé az a gyors intézkedés, amellyel a király és a királyné is (mert ez utóbbinak itt volt a kancelláriája, gazdasági központja), igyekeztek helyrehozni Csák nádor pusztítását, akit (mai kifejezéssel élve) sürgősen el is csapott IV. László az állam érdekeit alapjaiban sértő önkényéért.

7. Külön kell értelmeznünk az oklevél azon kitételét, hogy *elpusztították „... az egyháznak az összes tudományszakokba vágó könyveit*.” Bizonyosra vehető, hogy az arstudományok könyvei mellett megtalálhatók voltak a bölceleti, jogi, teológiai, s valószínűleg az orvostudomány körébe vágó szakmunkák is, amelyek egy részét e tudományágak studiumait külföldi egyetemeken végzetek hozhatták magukkal. Azaz *megvolt a könyvészeti alap ahhoz, hogy az itteni oktatás differenciált lehessen*.

Összefoglalva: a veszprémi 13. századi iskolával kapcsolatos oklevelet és környezetüket vizsgálva úgy fogalmazhatunk, hogy *ez kvázi-egyetem fejlődésének első időszakán túljutva jó eséllyel indult el, az egyetemmé válás útján, tehát megszűnése pillanatában meghaladta a korabeli főiskolai képzés attribútumait, de nem érte el az universitássá váláshoz szükséges formai és tartalmi követelményeket*.

1. Tény, hogy a jogoktatás kitüntetett szerepű volt Veszprémben, s ez megfelel annak a fejlődési folyamatnak, amely szerte Európában a bölceleti képzésre alapozott egy fakultású egyetemek kialakulásához vezetett.

2. Ehhez megvoltak azok a jogképzett, kvalifikált egyházi személyek, akik nemcsak tanították, hanem alkotó módon alkalmazták is a világi és egyházi jogi törvényeket, s a magyar szokásjog és a római (nyugat-európai) jogrendszer, valamint az egyházjog figyelembe vételével befolyásolhatták a magyar világi jogrendszer fejlődését.

3. A jogképzett egyházi személyek, ha a káptalani testületen belül még nem is alkottak önállóan közösséget, működésük során azonban olyan együttműködést valósítottak meg, amelyben fellelhető, vagy némely esetben feltételezhető együttes fellépésük akár konkrét, akár általános jogelméleti ügyben, vagy az oktatás gyakorlatában. Ez pedig az Universitas magistrorum funkcióinak gyakorlását jelenti.

4. A tanulók nagy száma differenciált oktatást-képzést feltételez.

5. A könyvek értéke, száma ezek sokfélesége ismét csak arra enged következtetni, hogy ebben és ezáltal is meghaladták a kor általános képzési szintjét, s a klerikusok differenciáltan használták e könyveket, ami nemcsak tanulságuk, felkészültségük, hanem munkájuk differenciáltságát is feltételezi.

6. A király gyors intézkedése arra utal, hogy más hazai székesegyházi iskolák nem tudták pótolni azt a szellemi, műveltségbeli, az iskoláztatás terén elért színvonalat, amit Veszprém nyújtott.

Olvasatomban mindezek együtt azt jelentik, hogy *a veszprémi iskola meghaladta a studium-jelleget, de jogilag semmiképpen nem egyetem volt.* Valójában kvázi-egyetemmé fejlődésnek arra a pontjára jutott el, amelyről elvileg néhány évtized alatt – legkésőbb a 14. század közepére – egyetemmé válhatott volna. De nem jutott el, egyrészt, mert Csák Péter olyan pusztítást végzett, hogy az eredeti állapot visszaállítsa és az ezt meghaladó fejlődés nem volt biztosítható, másrészt, mert az Árpád-házi uralkodókat követő királyaink – nyilvánvalóan saját érdekeiket szem előtt tartva – dinasztikus jövőjüket megalapozandó, *nem az Árpád-házi uralkodókhoz kötődő helységek felvirágoztatásán fáradoztak, hanem új hatalmi központok kialakítására törekedtek.* Így veszett el a központi jellege nemcsak Esztergomnak, Székesfehérvárnak, hanem Veszprémnek is.

Tölgyesi József

JEGYZETEK

1. A hivatkozott oklevelek:
 - a) A Veszprémi Káptalan Magánlevéltára 1276. Fok 2.
 - b) A Veszprémi Káptalan Magánlevéltára 1276. Koros 1.
 - c) A Veszprémi Káptalan Magánlevéltára 1277. Buda et Pest 2.
2. *Ábel Jenő*: Egyetemeink a középkorban Bp. 1881.
3. *Badics Lajos*: A római katolikus egyház története Magyarországon II. Bp. 1890.
4. *Békefi Remig*: Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése = Századok, 1896.
5. *Finácsy Ernő*: A középkori nevelés története. Bp., 1926.
6. *Gutheil Jenő*: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1977.
7. *Horváth Márton szerk.*: A magyar nevelés története. I. Bp. 1988.
8. *Hungler József*: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.
9. *Mészáros István*: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp. 1981.
10. *Mészáros István*: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948. Bp. 1988.
11. *Vass József*: Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. Pest, 1862.

A mámahegyi vereség

AZ 1600-AS ÉVEK ELSŐ HARMADÁRA megszilárdult a török uralom a Dunántúl közepén is. A Balatontól délre és keletre többé nem volt magyar kézen lévő erősség. Palota elestével Veszprém közvetlen a török támadások célkeresztjébe került. A várból jószerivel alig lehetett úgy kimozdulni, hogy a környező ellenséges várakból ne észlelték volna a csapatmozgást.

A kisebb-nagyobb csetepaték szinte mindennaposá váltak a veszprémi és főleg a (szekes)fehérvári török katonák között. Mivel a szerencse forgandó, így hol az egyik, hol a másik fél hagyta el győztesen a küzdőteret.

1649. október 16-án reggel egy nagyobb csapat török a Veszprémhez 6 kilométerre fekvő Szentkirályszabadja falut rabolta ki és néhány embert is magukkal hurcoltak. Az időközben értesített veszprémiek gyalogos és lovas katonákkal utánuk eredtek és a Balaton csücskénél utól is érték őket. A kibontakozó harcból – „sokáig ellenkezően az *Mámatetőhegy alatt*” – véres csata kerekedett. A török különösen a magyar gyalogságot támadta és okozott nekik súlyos veszteséget: „*kiváltképpen az gyalogok vesztenek nyolczvanig*”. A heves küzdelemben elesett végbeliek nagyrésznének fejét is vették az igazhitűek. A veszteséget még súlyosbította, hogy három kitűnő veszprémi vitéz, névszerint *Csajághy Máté, Bádogh Máté és Magyar György* török fogságba esett.¹

Ha hozzátesszük, hogy a hódoltság korában a veszprémi végház állandó katonasága úgy 500 fő körül mozgott, a több mint 80 fős veszteség igen súlyos vereségnek tűnik.

A mámai útközetről *Gorup Ferenc* nagyprépost is beszámolt. Ő úgy írta le az eseményeket, hogy „*a mi lovasunk hátat adva*” – a lovasság meghátrált – maradt magára a gyalogság és szenvedtek súlyos veszteséget. A rabbá lett *Csajághy Máté* vajdának mind a 35 gyalogos katonája odaveszett.²

A fogságba került tisztek megpróbáltatásai még csak ezután vették kezdetüket, bár a bajtársak igyekeztek mindent megtenni szabadulásuk ügyében. 1650 áprilisában a veszprémi vitézek *Batthyány Ádám* közbenjárását kérték *Bádogh Máté* szabadulásának elősegítéséhez.³

Csajághy Máté 1651 júniusában a Bars megyei gyűléshez fordult szabadulása ügyében. Bár fogságba esések és utána is vajdaként szerepel az iratokban, de ebben az esetben a Kistapolcsányban ülésező testület előtt mint veszprémi hadnagy szerepel a folymodványban. *Csajághy* kérelmében beszámol fogságba esésének körülményeiről. Fogvatartói – hogy minél magasabb váltságdíjat csikarjanak ki belőle – nem bántak vele kesztyűs kézzel: „*egyébaránt szabadulásom nemesett, hanem sok kinoztatásim és nyomoruságim után kénszerítetve négyezer tallérban megsarcsol, ...*” A 4000 tallér igen nagy összeg volt és mint előadja: „*megfizetésére magam javaibul elégtelen vagyok ...*” Végül is a kérelemre a Bars vármegye jegyzője rávezette „*.... hogy 1651-iki június 15-kén Kis-Tapolcsán nevű városban tartott közgyűlés a percefita 12 tallér subsidium kiutalásával megbizatot.*”³

Csajághy hamarosan szabaddá vált. 1652. március 5-én az időközben Nógrádból idekerült új főkapitány, *Miskey István Eszterházy Lászlónak* számol be a hadi helyzetről. Ugyancsak feles számban járnak lovas törökök Pusztaszentgyörgy tájékán, míg Fehérvár környékén mintegy 200, szekérre ültetett janicsár mozgását észlelték. Ezért kéri, „*asz itt való Gorup Péter lovas hadnagy és Csajághy Máté gyalogh váida uraiméknak megh parancsollia, Győről vissza jöttökben, hogy igen vigyázzanak magokra, mivel asz Pribékek is sürüen keszdenek*

közüllünk leskődni, ...”⁴ Augusztus 23-án pedig Miskey mellett Csajághy Máté is jegyzi azt a levelet, amely egy sikeres kajári portyáról számol be Batthyány Ádámnak.⁵ Csajághy további sorsa ismeretlen.

Bádogh Máté azonban már nem sokáig élvezhette a szabadság örömét. 1655. december végén egy portyázáson a törökök harc közben agyonlőtték.⁶

Szurmay László

JEGYZETEK

- 1 Magyar Országos Levéltár, P-1314: A Batthyány család levéltára, Missiles, 1527–1944. Továbbiakban: OL Batthány lt. 47.430, 1649. október 17.
- 2 OL Batthyány lt. 16.687. Veszprém, 1949. október 17.
- 3 OL Batthyány lt. 51.408. Veszprém, 1650. április 29.
- 4 Történelmi Tár 1892 – Emlékek Barsvármegye hajdanából (1439–1711) – V. közlemény (Közli: Szerémi) 539. o.
- 4 Magyar Országos Levéltár, Esterházy lt. 642 es. 741 sz.
- 5 OL Esterházy lt. 642 es. 741 sz.
- 6 OL Batthány lt. Miss. 31427.
- 7 *Hungler József*: A török kori Veszprém – Veszprém, 1986. 122. p.

A Veszprém Táncegyüttes története

MI TAGADÁS, az önszerveződő társadalmi egyesületek, öntevékeny művészeti csoportok az idő múlásával energiatöltődnek, megfáradnak, lanyhul az igyekezet. Megszűnnek és új egységek alakulnak, átszerveződnek. Ha egy művészeti csoport megél tizenöt-húsz esztendő, az már egy kicsit „gyanús”, ott már történik valami olyan nem mindennapi csoda, ami huzamos ideig erős kohézióban tart embereket, létformákat. Bízvást sorolhatjuk a Veszprém Táncegyüttest is az ilyen közösségekhez. Volt ugyan az ő életükben is – szerencsére csak kis ideig tartó – megtorpanás. Fiatalon elhunyt tehetséges vezetőjük, *Pádár Géza* egy időre pótolhatatlan úrt hagyott maga után. Kaptak ugyan vezetőt, de a helyzet csak tovább romlott, többen meg is váltak az együttestől.

De jött azután Dodi, azaz *Kovács József Székesfehérvárról*, aki képes volt lelket önteni a csapatba, megkezdeni a szisztematikus építkezést, az élvonalba állítani a táncegyüttest.

Olyan iskolában jegyezte el magát a tánccal, amelyben meghatározó volt *Kodály* szelleme, kötelező volt a néptánc. Ma is nagy elismeréssel szól *Botos Józsefről*, akit mesterének tekint. Különböző tanfolyamok, iskolák, képzési formák elvégzése után már a Fejér megyei Népi Együttes jónévű táncosa, amikor megkeresték Veszprémből, s gondjaira bízta a Veszprém Táncegyüttes vezetését. Mondhatni, azóta tánclépésben jutottak el Európa számos országába, s arattak babérok.

Az Állami Balettintézet főiskolai tagozatát már a veszprémi együttes vezetőjeként végezte el. Bizonyos, hogy szakmai felkészültségéhez szerencsésen párosultak olyan emberi, vezetői, pedagógiai képességek is, amelyek révén együttesét a hetvenes évektől egyre magasabb régiókba emelte. Olyan szintre jutottak a táncművészetben, amely csak az igényes profi mércéjével minősíthető. Sorra nyernek fesztiváldíjakat, nívódíjakat, 1989-ben megkapják a Kiváló Együttes címet is. Szicíliától Lappföldre, a Pireneusoktól egészen Tajvanig huszonkét országban ismerték meg fergeteges táncaikat, a magyaros temperamentumot, a népies motívumokat. Tagjaik szakmunkások, értelmiségiek, diákok soraiból verbuválódnak. Életkoruk tizenöt és harminc év között fűzérlik.

Mindazok az eredmények, amiket eddig elértek, csakis olyan áron történhetett, hogy nagy áldozatokat hoztak. A heti három alkalommal tartott próbák, s az évi mintegy száz fellépésük – köztük nagy ívű bemutatók, gálaestek, egész estét betöltő műsorok –, állandó leterhelést jelent tagjai számára. Szívesen áldozzák fel vasárnapjaikat, évi szabadságaikat. Ilyen áldozatokra csak azok képesek, akik megszállottjai a táncnak. Vannak, akik Budapestről, Szegedről járnak vissza a próbákra, nem sajnálják az időt, a fáradozást. Mondhatni, életforma lett számukra a tánc, a népi és a tematikus tánckultúra szolgálatára.

Évi költségvetésük kétmillió forint, amelynek egynegyedét maguk „termelik” meg. A negyventagú együttes Veszprém kulturális életében kiemelkedő szerepet tölt be. Létrehozták a negyventagú junior együttesüket is, amely utánpótlási gondjaikat könnyíti meg. Van alapítványuk, amely biztosságot jelent számukra, s így nagyobb utakra, szereplésekre is vállalkozhatnak. 1997-re meghívást kaptak kanadai turnéra. Létrehozták az együttes baráti körét, évente közös rendezvényen találkozhatnak támogatóikkal, szponzoraikkal.

Repertoárjukban megtaláljuk szinte valamennyi magyar táj legjellegzetesebb táncait. Kovács József művészeti vezető több mint húsz műsorszámuk koreográfusa.

Kovács József

jobb női táncos címet Nagy Mariannának, a legjobb férfitáncos címet pedig Uglík Lászlónak ítelték oda.

Immár hagyomány, hogy minden év tavaszán nagyszabású bemutatót tartanak a városi művelődési központ színháztermében. Frenetikus sikerük szinte mindig előre megjósolható. Teltházas előadásaik rációznak azokra az aggodalmakra, hogy napjainkban megcsappant az igény, az érdeklődés a táncművészet iránt. Rendszeresen fellépnek a veszprémi nyár rendezvényein, közreműködnek a Petőfi Színház előadásain, s rendszeres vendégek a balatoni idegenforgalmi központokban.

Kovács József Finnországban és Kanadában is vezetett tánckurzust. Magas színvonalú művészeti munkájáért Gizella-díjjal tüntették ki. Gálaestjükön *Dióssy László*, Veszprém polgármestere és *Zongor Gábor*, a megyei önkormányzat közgyűlésének elnöke egyaránt száz-százezer forinttal jutalmazta az együttes munkáját. A jubiláns táncegyüttest ez alkalomból Pro Comitatu díjjal is kitüntették. Az együttes tagjai titkos szavazással múlt évi teljesítményük alapján a leg-

Hamar Imre

Az ötödik Gizella Napok eseményei, 1996

FÉL ÉVTIZEDE KEZDŐDÖTT meg városunknak ez az immár országos hírnevű kulturális, tudományos programja, amely több napon át tartó rendezvényeivel nem csak hagyományt teremtett, hanem évről évre ösztönzően hat a művészeti együttesek munkájára éppúgy, mint a különböző tudományterületek kutatóira. Különösen figyelemre méltó, hogy e programokba egyre többen kapcsolódnak be megyénken kívüliek is, azaz, számon tartják, hogy minden év májusában Veszprém-ben érdemes jelen lenni, mert értékes események zajlanak.

Ezt a gondolatot fejezte ki *Dióssy László* a várban, a Szentháromság téren tartott megnyitójában: „Veszprém minden korban befogadta az idegeneket, azokat az eszméket, amelyek gazdagították történelmét. Ez a fajta nyitott, liberális gondolkodás, amely jellemezte a város világi vezetését, egyben arra is ösztönözte, hogy ne akutális politikai csetepatékkal folalkozzon, hanem építse a várost.” A minden eddiginél gazdagabb rendezvénysorozatot követően az Európa-nap különösen maradandóvá tette ennek az évnak a programját. *Pozsgay Imre* az ünnepélyes megnyitón ezzel kapcsolatban is mondta, hogy „Ezer éve letettük az érettségi vizsgát.” A megnyitón részt vett *Joel Alon*, Izrael állam nagykövete és a testvérvárossá fogadott Tirat város küldöttsége.

Dr. Szendi József érsek kiállítás megnyitója

A megnyitón Dióssy László adta át az ezévi Gizella-díjat *Pintér Tibor* nyugalmazott művelődésház-igazgatónak, előadóművésznek, *Veres B. Zsuzsának*, a Városi Művelődési Központ igazgatóhelyettesének és a *Liszt Ferenc Kórustársaságnak*. Posztumusz kapta meg e kitüntetést *Tóssér Gábor*, a Petőfi Színház szervezési osztályának egykori vezetője. A megnyitó ünnepséget a Muzsikás együttes és *Sebestyén Márta* koncertje zárta. Az esti városházi fogadáson *Gubcsi Lajos*, a Magyar Művészetért Alapítvány elnökétől Dióssy László vette át a város számára adományozott Magyar művészetért díjat.

A május 7-i megnyitót megelőzően már 4-én elkezdődött a program: az 1000 éves Veszprémi Egyházmegye ünnepelte millenniumát. Ez alkalomból Passau püspöke, *Franz Xaver Eder* hozta el *Boldog Gizella* ereklyéjét, amelyet a királyné által alapított székes-egyház fog őrizni. Beszédet mondott Dióssy László, *dr. Habsburg Ottó*, a Páneurópai Unió elnöke, *dr. Márkus Mihály* református püspök és *dr. Szendi József* érsek.

A művészeti bemutatók több napon át folytak. Találkozót tartottak és műsort adtak a rézfúvós együttesek, volt gyermekgála, ismét bemutatták az Asztalos-Kovács szerzőpáros Gizella című rockoperáját, zongoraversenyt tartottak *Lantos Magda* emlékére, iskolai koncert volt a Botevben, a Bazilikában a Hóvirág együttes koncertezett, a Csermák Antal Zeneiskolában egykori növendékek hangversenyére került sor a Mendelssohn Kamarazenekar kíséretével, s a Városi Művelődési Központban – a Veszprém Táncegyüttes közreműködésével – galaműsor zárta a hetet.

Ezúttal is több kiállításon mutatkoztak be az alkotóművészek: *Szelényi Károly* fotóiból Magyar századok 896–1996 címmel volt látható összeállítás, *Vásárhelyi János* formatervező kerámiaalkotásait, *Ütő Gusztáv* sepsiszentgyörgyi képzőművész festményeit mutatta be. A Csikász Galériában a Tavaszai Tárlatra válogatott alkotásokat, a Helyőrségi Művelődési Otthonban pedig az Országos képző-, ipar- és fotóművészeti kiállítás anyagát tekinthették meg az érdeklődők.

Volt hangszerkiállítás, az Érseki Palotában Az 1000 éves veszprémi egyházmegye címmel volt látható múzeumi bemutató, *Vida László* történelmi témájú képes levelezőlapjaiból készített összeállítást, s egyedi alkalomnak számított a Magyar színházművészetek Európa színpadain, a Párhuzamok és különbözőségek (Római kori halomsíros kocsis- és lótemetkezések) megnevezésű régészeti, valamint A Kárpát-medence viseletei című kiállítás. Hagyományos program volt a bélyegkiállítás, amely ezúttal a történelmünk 1100 évét ábrázoló bélyegeket, lapokat mutatta be.

A tudományos felolvasó ülések többsége is már évek óta biztos programja a Gizella-napoknak, így a történelmi felolvasó ülés, amelynek témája ezúttal a honfoglalás és az államalapítás Veszprém megyei vonatkozásai voltak, a neveléstörténészek pedig az 1000 éves a magyar iskola témakörében tartottak előadásokat. Tanácskozás volt A női szerep a magyar történelemben, Kora-középkori nyelvméleink, A Szent Jobb története címmel, s konferenciát rendeztek színházelméleti kérdéskörben.

A programot emléktábla-avatások (Budapesten *dr. Rainprecht Antal*, a Páneurópai Unió magyar szervezetének megalapítója, valamint Veszprémben *Bors Ágoston* vívó emlékére), filmbemutató (Veszprém 1956-os eseményeiről Emlék élőknak, holtak címmel), vetélkedők, szabadtéri vásárok, színházi műsorok, könyvbemutató, sportverseny színesítették.

A Gizella-napok jelentős eseménye volt az izraeli Tirat Carmel településsel a testvérvárosi szerződés aláírása a két polgármester, *Ariel Tal* és Dióssy László által. Ebből az alkalomból a városháza aulájában megnyílt *Shai Ginott* fotóművésznő kiállítása, amelyen a Veszprémer Klezmer Band adott hangszeres muzsikát. A Skorpió étteremben pedig izraeli gasztronómiai napokat tartottak.

Ugyancsak a hagyományoknak megfelelően Emléklapok és program címmel füzet jelent meg a rendezvénysorozatra, amely egy kis történelmi-irodalmi antológia is. A polgár-

Dióssy László Veszprém és Arie Tal, Tirat Carmel polgármestere aláírja a testvérvárosi szerződést

mester ebben az eddig öt évet így értékelte: „Az 1100 esztendő fonalán alig mérhető ez az öt év. S nekünk mégis fontos, mégis jelentős, mert mindig az a legfontosabb, amely időben élünk, amelyiknek formálása a mi dolgunk, hogy egykor rólunk szóljon majd a krónika, viselt dolgainkról írjanak jövőendő tudósaink.”

*

A Gizella-napok főrendezője ezúttal is a Városi Művelődési Központ volt. Rendezőként vettek részt a Csermák Antal Zeneiskola, a Helyőrségi Művelődési Otthon, a Hriszto Botev Általános Iskola, a Laczkó Dezső Múzeum, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megyei tagozata, a Mestermű Galéria, a Művészetek Háza, a Petőfi Színház, a Veszprémi Akadémiai Bizottság és a Veszprémi Érsekség. Számos más segítő szervezet, intézmény is bekapcsolódott a program megszervezésébe, s természetesen, személyesen is sokat tettek a rendezvénysorozat sikeréért. A média, közte az írott sajtó is nagy figyelemmel kísérte a programot.

Tölgyesi József

SAJTÓPUBLIKÁCIÓK

a) *Önálló kiadvány:*

1. Gizella Napok 1996. Emléklapok és programajánlat / *Praznovszky Mihály, Veress B. Zsuzsa.* – Veszprém. – 24 p.
2. Boldog Gizella királyné / *Csiszár Miklósné szerk.* – Veszprém. – 158 p.

b) Cikkek, tudósítások:

1. Boldog Gizella hű maradt. Együtt köszönhetjük a Szent Jobbot a Passauból érkező ereklyével / *J(uhász) F(erenc)* = Napló, ápr. 24. 7. p.
2. Szent István és Boldog Gizella ereklyéi Veszprémben = Veszprémi 7 Nap, máj. 3. 1. p.
3. Városunk értékek őrzője és teremtője / *Dióssy László* = Veszprémi 7 Nap, máj. 3. 1. p.
4. A bambergi eljegyzés / *Cs(onkaréti) K(ároly)* = Veszprémi 7 Nap, máj. 3. 6. p.
5. „Ezeréves” házasság = Veszprémi 7 Nap, máj. 3. 6. p.
6. Legenda és valóság / *G. Takács* = Veszprémi 7 Nap, máj. 3. 7. p.
7. Az első magyar szent család üzenete / *dr. Szendi József* = Veszprémi 7 Nap, máj. 3. 7. p.
8. Egy ezredév után hazatért = Napló, máj. 4. 3. p.
9. Honfoglalásról Veszprémben = Napló, máj. 4. 16. p.
10. Gizella élete ma is példa / *Toldi (Éva)* = Napló, máj. 6. 1. p.
11. Emléktábla egy európainak / *áj (Ármás János)* = Napló, máj. 6. 1. p. (Rainprecth Antal emléktáblájának avatásáról)
12. Fotóalbumok Erdélyről = Napló, máj. 6. 2. p.
13. A szent jobb búcsúztatása / *T(öldi) É(va)* = Napló, máj. 6. 3. p.
14. Ifjúsági rendezvények az egyházi milleniumon = Napló, máj. 6. 3. p.
15. Az első magyar királyné / *M. Mester Katalin* = Napló, máj. 6. 7. p.
16. Gizella-napok ötödször = Napló, máj. 6. 7. p.
17. Emléktábla a mesternek = Napló, máj. 6. 15. p. (*Bors Ágoston* emléktáblájának avatásáról)
18. Zsidó kulturális programok = Napló, máj. 6. 16. p.
19. Ünnepelnek a zenedések / *üs (Üveges Sándor)* = Napló, máj. 7. 1. p.
20. „Történelmi képeskönyv.” Szelényi Károly fotókiállítása a Mestermű Galériában / *üs (Üveges Sándor)* = Napló, máj. 7. 3. p.
21. Európához tartozunk. Ötödik alkalommal nyitották meg a Gizella-napok rendezvénysorozatát Veszprémben / *h.é. (Horváth Éva)* = Napló, máj. 8. 1. p.
22. Tavaszkiöszöntő tárlatok / *mt (Mátételki András)* = Napló, máj. 8. 2. p.
23. Felolvasóülés Veszprémben / *T(öldi) É(va)* = Napló, máj. 8. 2. p.
24. Szent István, a forradalmár. Nyelvészeti emlékülés Veszprémben / *té (Toldi Éva)* = Napló, máj. 9. 3. p.
25. Kutatások a régióban / *tölgyesi (Tölgyesi József)* = Napló, máj. 10. 2. p.
26. Veszprémi nap a Petőfin / *horváth (Horváth Éva)* = Napló, máj. 10. 2. p. (A Petőfi rádió a veszprémi programokról)
27. A Gizella-napok ünnepélyes megnyitója. Ezer éve letették az érettségi vizsgát / *Révész* = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 1. p. +3. p.
28. Ünnepe a Csermákban / *K.L. (Kilián László)* = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 2. p.
29. Petőfi rádió Veszprémben = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 2. p.
30. Nemzeti létünk megalapozói. Ezekre ünnepelték István és Gizella ereklyéinek találkozását / *Hammar Imre* = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 3. p.
31. Nők kerekasztala / *T. Tóth* = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 3. p.
32. Látogatható az érseki palota / *K. L. (Kilián László)* = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 3. p.
33. Veszprémi tavaszi tárlat / *Kilián (László)* = Veszprémi 7 Nap, máj. 10. 3. p.
34. Veszprém Gizella királynéja. A Kovács Attila–Asztalos István szerzőpáros rockoperájának felújítása / *Horváth György* = Napló, máj. 15. 7. p.
35. Köszönet a város polgárainak / *Dióssy László* = Veszprémi 7 Nap, máj. 17. 4. p.
36. Észak-dunántúli neveléstörténeti felolvasó ülés / *T.J. (Tölgyesi József)* = Neveléstörténeti Értesítő, 1–2. sz. 2. p.

Juhász Ferenc, az ősköltészet 20. századi posztmodern lovagja – avagy a makro- és mikrokozmosz atomkori prófétája...

Az 1970-ben született „A halottak királya” című áltörténelmi, IV. Béla ürügyén önmagát idéző, életrehívó lírai eposz előtt Csokonai Vitéz Mihály és a Jobb könyve között nem véletlenül áll egy Blaise Pascal idézet, mely így szól: *„A dolgok nem mutatják, hogy nincs Isten, de nem is mutatják kézzel foghatóan Isten jelenlétét. Rejtőző Istent mutatnak csak. Minden magán viseli e bélyeget...”*

Sokat töprengtem, hogy a Költészet Napján, József Attila születésnapján hogyan közelítek Juhász Ferenc teljességérvényűen nem ismert, noha sokat böngészett költészetéhez. Aztán arra jutottam, hogy ez az ünnep sem adhat fölmentést győtrő kételyeim kimondása alól. Ez a magyar poétika égboltozatán egyedülállóan ragyogó csillagzat elkápráztat ugyan, de mintha az önmagát túléltetés nyavalyáit is egyre inkább hordozná tennen magában.

1975 júliusában még együtt láttam érkezni Nagy Lászlót és Juhász Ferencet a bazsi temetőbe Simon István temetésére, s a kocsiból kikászálódni.

1978-ban már Nagy László is halott. Hármójuk közül – akik hajdan a Fényes szelek szárnyán nagyreményűen együtt indultak –, maradt Juhász Ferenc. Nagy bizakodással indult ez a költői triász, s mennyire eltávolodtak egymástól még életükben. Juhász megírja Nagy László halálára az Üres járógép című verset. Nagy László naplójában 1976-ban arról jegyzetel, hogy Juhász az Új Írás szerkesztőségéből visszaküldte verseit – pár soros levél kíséretében: *„Minden magyarázkodás helyett: kérlek küldj más verset! Egyébként: Mi van veled? Zselé Zoli szójárását használva: Élünk, mintha külön szigeten. Nem nagy (túlágosan nagy!) luxus ez?”* Nagy László megjegyzése naplójában: Gondoltam, válaszolok neki. De nem. Hagyja el a „szigetet”. Ahol ő igen jól megvan. Arra a szigetre nem óhajtok kikötni. Ennyi az egész.

A '60-as évek elejétől – úgy 13–14 évesen – én is faltam a Juhász Ferenc-verseket, majd rendszeres olvasójává váltam az akkor frissen megjelent, szenzáció számba menő Új Írásnak, amely az ő nevéhez kötődött szerkesztőként, később főszerkesztőként. Bőven volt hát alkalmam hónapról-hónapra a frissen született, bölcsőjükből alig kivett vers-óriáscsecsemőket megismernem. Az Apám, az Anyám, a Babonák Napja csütörtök, a József Attila sírjára, a Szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából, a Tüzliliom az éjszakában mind-mind az akkori, publikálható magyar költészet óvatos újítgatásai közepette botrányos, felkavaró hatásúak, erejűek voltak, ehhez foghatóan talán csak a klasszikus formában fogant, de az erotika, a szexualitás, a lét nemző gyönyörének kendőzetlen kiéneklése okán mégis lélegzetelállító, akkoriban sokféle módon kipellengérezett Antik Ecloga, Weöres Sándor remekbe szabott műve keltett hozzá hasonló hatást – szubjektív emlékezetem szerint. Ennyit a hajdani, '56 még jócskán nyílt, noha gondosan letakart sebeiből üszkösödő cenzúra áteresztő képességéről...

A '70-es évek végétől sem szűnt a magyar és a lefordított kortárs világirodalmi lírát lehető legteljesebben átfogni, áttekinteni igyekvő érdeklődésem; s a korábbinál is monstruózusabb juhászi opuszokat, „opuszumokat” igyekeztem begyűjteni, elolvasni, megemész-

teni. A Gyermekdalok című, több száz oldalas vers-őszdsungelen még úgy-ahogy áttörtem magamat, majd a megvásárolt újabb és újabb kötetek egyre inkább csak polcaim időnként leporolt, sebtiben végiglapozott rekvizítumaivá váltak, jelesül legutóbb a Halott feketerigó című, csaknem ötszáz, kódex nagyságú lapjával, több mint 28 ezer verssorával –, dermesztő volt az élmény, hogy ezt már képtelen vagyok egyvégtében, folyamatosan, napról-napra viaskodva az irdatlan verstömkeleggel – végigböngészni.

Rádöbbsentem, hogy Juhász Ferenc a maga féktelenül burjánzó, vulkáni kitörésű, hipergalaktikus protuberanciáival elkápráztat, csodálatra, tiszteletre késztet, ugyanakkor egyre jobban el is ijeszt, megdermeszt, kivet magából; távol tart végzetes, ijesztő fekete lyukaitól – a túlépítettség démoni szörnyetege eltorlaszolta előlem a szavak, szóösszetételek, képcsillagkitörések megállíthatatlan zuhatagával a befogadhatóság még mindig aranylóan ezüstlően csillogó kapuit, mígnem a költészetnap bevezetőre nehézkesen készülődve nem jutottam odáig, hogy nagypénteken délelőtt egyik barátomnak azt a kijelentést tettem, miszerint Juhász Ferenc-i, önmagán túlnőni látszó, önállósult, önmagát összeroppanító eddigi életművével igazán megbirkózni a mindennapi emberi lét mellett egy külön, másik lét is szükségeltetne, egy olyan lét amely csak az ő műveinek az olvasásából, befogadásából állna, hasonlóan a középkori, szüntelenül kódexeket másoló és olvasgató szerzetesekhez.

Az 1991-ben megjelent Földalatti liliom című kötetének A megváltó ihlet halála című versfolyama újra a halott édesanyát siratja, szólítgatja: metaforikus értelemben magát a költészet-édesanyát, ekként indítván a hosszú siratófüzért:

Elhagytál örök ihlet.
elfogytál örök forrás!

Az édesanya test-szellem, szellem-teste a költészettel való örök viaskodás ürügyévé váltan ismét kicselezheti a költő értelmét, lírai halál-logikáját és érzelmi transzcendenciáját – nincs más kiút, újra meg újra szövegekbe, verssorokba, indázó, burjánzó, tékozló szófolyamokba, -zuhatagokba zárni a halhatatlanná magasztalt halandót, a halandóvá káromolt, vers-vízeséssé bűvölt, világravajúdó testet-lelket.

Eleve szorongásos líra lenne hát ez, megtagadva, látszólag maga alá gyűrve a depressziót, mégis elhúzódo terhességként, túlhordott magzatként szüntelenül elénk, belénk gyötretve; önmagával soha meg nem békülően, folyton-folyvást íráskényszerre kárhóztatván a testtel megegyezni képtelen, űzött szellemet?!

S itt a bökkenő, amit 1984-ben, a Kritika című folyóiratban megjelent Radnóti Sándor kritikai esszé taglal, majd a vele replikázó Sík Csaba vitacikk hoz először a felszínre: Juhász Ferenc-i, egyedülállónak kikiáltott látomás, mítikus, eposzos, szüntelenül áradó vers-test valóban eddig nem létezett költői lelemény-e, vagy ahogy Radnóti fejtegeti: „Gyakran megfigyelhető hosszú verseiben az a kis, indító forma, mely egyben mindig eszme is, mely, hogy úgy mondjam, elindítja végtelen útjára a verset. Ez legtöbbször kölcsönzött: román kolindától és annak bartóki magyarításából, a Kalevalából, Gregory Corso-tól, Vörösmarty-tól. Sokszor akkor is kölcsönzött, mikor a kölcsönzés nem hangsúlyos. Ilyenkor a vers gyakran József Attilához tér vissza impulzusért. A Történelem intonációjának összefüggése a Téli éjszakával, a Latinovits versnek a Kései siratóval – több mint föltűnő...”

Azóta 12 év telt el. Radnóti eme írása elején már akkor is arról medítál, hogy olvassák-e még Juhász Ferenc verseit? Nos 12 év után – szembeszegülve magammal –, állíthatom, hogy olvassák, sőt, korai és néhány későbbi versét – mint ez a mai est is bizonyítja –, fölolvassák, kívülről mondják, amire újabb bizonyítékom az a két kötet, amit a megyei könyvtárból kellett legutóbb kikölcsönöznek, mert annak idején nem leltem rájuk a már akkor is

infarktussal, érelnemeszedéssel küszködő könyvkiadás és -kereskedelem miatt: a Földalatti lilium című, 1991-ben megjelent, meg A tízmilliárd éves szív, ami 1989-ben látott napvilágot, bizony könyvtári példányként nem éppen szűz. Hogy aztán kik, hogyan, mennyire sorról sorra olvasták végig, magam sem tudom.

Az 1974-ben megjelent Irás egy jövőendő öskoponyán című kötetében a Múltat-szülő jövő-halott című féloldalas prózai vallomását a költő így kezdi: „Sokszor elmondtam már: a költészet szolgálat! a Lét szolgálata. És ezzel a Közösség szolgálata. Akkor is, ha játék, ha öröm, ha tiszta teljes öröm, akkor is, ha ordítózás és üvöltözés, kiáltozás a gyász bánata, a bánat gyásza ellen, ha töprengés a teljességen...”

Ugyanebben a kötetben, az 1972-ben Bertha Bulcsu készítette beszélgetésben a kérdező Szabolcsi Miklóst idézi, miszerint: „A modern emberiséglátomások, világvíziók, hosszú versek, nála szocialista meggyőződéssel – legjobb verseiben pártos hevíttel telnek meg, így megteremt a szocialista realista líra sajátosan magyar, korszerű, 1970-es változatát, példát nyújtva a korszerű népiségnek is.” A Szabolcsi által használt szocialista jelzőn sokan csodálkoztak. Bertha Bulcsu megkérdezi: „Te személy szerint szocialista költőnek tartod magadat, vagy egy olyan költőnek, aki a szocialista építés mellett áll?” Juhász Ferenc akkor ekként válaszolt: „Nem. Én szocialista költő vagyok! Ezt minden művem bizonyítja. Egész eddigi munkásságom és életem. És nemcsak az, hogy hiszek a szocializmusban. De hiszen azt is: a szocializmust segítem megvalósulni költészetemmel...” Hát ez az egy – legalábbis közvetlen politikai, ideológiai értelemben – nem sikerült.

1976-ban – amikor már eltávolodik Nagy Lászlótól –, a Forradalom, költészet, emberiség, magyarság című vallomásában így nyilatkozik A halottak királya című eposzára hivatkozva „és hogy félreértés ne történhessen – kimondom azonnal, itt és most is: én hiszek a szocializmusban, vallom a szocializmust, de nem hiszek a tévedhetetlenségben! Tudom: mi a bűn, ha vallásos lennék, azt mondanám: tudom az ördögöt!” Meglehetősen talányos, általánosságokban mozgó prófécia...

Az atomkorszak fanatikus halál-eposzteremtője, több száz oldalas, sok ezer-soros eposzai a homéroszi, vergiliusi, dantei, finn-ugor-észt eposzok 20. századi mutánsai, a szellemi radioaktivitástól túlbujánzásra készített ész érzelem-szüleményei; ez az életmű a kortárs Tandorit messze lepipálva már most túlnő minden eddigi életművön, már ami a mennyiséget illeti. Arany János, Vörösmarty, Szentkuthy, Határ Győző, Faludy György kismiska a terjedelmet és a szóvariánsok metabolikáját illetően – mágus, zsönglőr, bűvész, személynyvesztő, önmagát állandóan másképp ismétlő, az átváltozások kinszenvedője: szüntelenül felrobbanó metagalaktikus, metapoétikus metafora-kaméleon, leendő sírján a fű, a fa, a virág is verssorokat, végestelen eposzokat sarjaszt. Folyondár-agya képei benővik, behálózzák az agyon-tv-képernyőzött univerzumot, már hiába is halna meg, felbomló teteméből is eposzok özönlenének szerteszt, egyetlen élő, lüktető, soha végig nem bön-gészhető vers-korpusz, saját magát a vers-keresztfára feszítette, onnan önnön magát levéteve, feltámadván majd újra kínhalált halván szüntelen. Juhász Ferenc önmagában értelmezhetetlen, mindazonáltal ősenergiákat hordozó poétikai fekete lyuk, aki belekerül a legnagyobb fényerővel, energiával sem nagyon mászhat ki belőle, maga a poétikai, szintiszta ősenergia: tereket, időket, fényeket, elmúlásokat nyomtalanul magába nyelve.

Vagy hagyjuk szabadon áthatolni önmagunkon, szétolvasztván minden porcikánk, vagy odébb vonulunk, már kihűlt, mégis izzóan szikár, gyémántkeményen perzselő József Attila-i és Pilinszky-tájakra, „ama szomorú homokos vizes síkra”, hogy másik életünket visszanyerhessük egyetlen valónkba, ami a költészet mindent beborító értelme szerint sem lehet egyetlen monstrum teljhatalma...

Hogy Radnóti Sándornak lesz-e igaza, aki Szabó Dezső egészen más természetű tévedése mellett Juhász Ferenc életművét a 20. századi magyar irodalom legnagyobb szabású

művész tévedésének véli, arra ennek a költészetnap-i ünnepi estnek a bevezetőjében nem vagyok hivatott végleges választ adni. Juhász Ferenc szakadatlanul írja tovább verseit, eposzait..., időnként földidézve önmagában ennek az estnek a meghívóján szereplő és el is hangzott nyolc sort, ami immár rám is érvényes bevezetőm végén:

„Túl sokat beszéltem?
Némaság a sorsom?
Táltos szívem féltem?
Bedagadt a torkom?

Csontváz hadsereget
Tenyészt csillag sorsom?
Fölfalták hitemet?
Sírdomb lett az arcom?”

(Elhangzott 1996. április 11-én a Városi Művelődési Központ előcsarnokában.)

Széki Patka László

MEGEMLEKEZÉSEK

Hadnagy László (1923–1995) emlékezete

Rövid és váratlan betegség után, 1995. július 12-én hunyt el a veszprémi kórházban, s július 17-én tért örök nyugovóra a gyulafirátóti római katolikus felső temetőben Hadnagy László, Veszprém és Veszprém megye kulturális életének egyik meghatározó egyénisége. Volt munkatársainak, tanítványainak, barátainak és ismerőseinek sokasága vett végső búcsút tőle.

Mindig derűt, kiegyensúlyozottságot sugárzó alakja már csak emlékezetünkben él tovább.

Munkában gazdag, sikerekben bővelkedő, teljes életet mondhatott magáénak. „*A rossz dolgokban is mindig megtaláltam a jó ottaalt, s ha olykor sérelem ért is, arra gondoltam, talán rosszabbul is járhattam volna. Annyi bizonyos, hogy mindig mindenkinek, nemcsak az egyes embereknek, tanítványaimnak, de a nagyobb közösségnek is használni kívántam. Nincsenek teljesületlen vágyaim...*” – vallotta hetvenévesen.

Idézzük fel lexikonszerű tömörséggel pályafutásának főbb állomásait! Hadnagy László vasutascsaládban született Gyulafirátóton 1923. június 8-án. Édesapja, *Hadnagy József* MÁV-pályafelügyelőként kereste kenyerét, s feleségével, *Tóth Borbálával* tíz saját és három fogadott gyermeket nevelt fel. Kivételesen mindegyiket tanították: a fiúk szakmát, diplomát szereztek, a lányok legalább a polgári iskolát elvégezték. Ma már szinte elképzelhetetlen, mekkora áldozatvállalást, mennyi nélkülözést jelentett ez akkoriban. Az édesapja például eladta a Gyulafirátóton épített új családi házát, s családstult a Győr melletti Kismegyerekre költözött, hogy gyermekei továbbtanulását lehetővé tegye.

A sorban hatodik Hadnagy László az elemi iskolát szülőfalujában, egy jól felkészült, több nyelvet beszélő tanító irányítása mellett kezdte, és már Kismegyeren fejezte be. Ezt követően a keszthelyi premontrei gimnáziumban tanult tovább, Győrött érettségizett, majd a helyi Királyi Római Katolikus Tanítóképző növendéke lett. 1944-ben szerzett tanítói oklevelet. Ezt követően a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre iratkozott be, de tanulmányait félbe kellett hagynia. Katonai behívót kapott, s rövidesen a nyugati fronton találta magát, ahol hadifogságba esett. 1946-ban tért haza Westfáliából és szülőfalujában kezdett tanítani. Munkája mellett, levelező hallgatóként szerzett először általános iskolai, majd középiskolai tanári oklevelet. Kiemelkedő tanári, népművelői munkájának köszönhető, hogy a hivatalos káderpolitika „alanyává” vált. 1954-ben a Veszprémi Járási Tanács V.B. oktatási és népművelési osztályának vezetésével bízták meg. 1956 október végén a Veszprémi Járási Nemzeti Forradalmi Tanács öttagú elnökségének elnökévé választotta a járás községeit képviselő 150 küldött. Legfőbb feladatának a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanáccsal való együttműködést, a nemzetőrség felfegyverzését, a magyar szuverenitás megerősítését tartotta.

A forradalom leverését követően természetesen menesztették a közigazgatásból. Szerencséjének tekinthette, hogy nem került börtönbe, s visszatérhetett a katedrára. 1968-ig a gyulafirátóti Állami Általános Iskolában tanított, s volt a falu szellemi közmunkása: nép-

művelő, színházcsoport-vezető, kultúrház-igazgató, labdarúgó-edző, járási TIT-titkár, s ki tudja még, mi minden.

A kádári rendszer konszolidálódásával ismét emelkedőben pályája. 1969-ben a veszprémi Bakony (ma: Laczkó Dezső) Múzeum népművelési csoportvezetője, később igazgató-helyettese. Nyugdíjaztatása előtt néhány évig a Pápai Helytörténeti Múzeum igazgatója volt. Nyugdíjba vonulása (1983) után is, egészen haláláig, aktív közéleti életet élt. Népművelőként, tanítóként, közművelődési szakemberként, a honismereti mozgalom megyei vezetőjeként, néprajzsként egyaránt maradandó értéket hagyott hátra. Neve régóta ismerősen cseng a megye és a dunántúli régió határain kívül is.

A honismereti kutatásba már diákkorában bekapcsolódott. Tanítóképzős növendékként 1943-ban *A serdülőkor néphagyományai* című dolgozatával sikerrel szerepelt az országos ifjúsági táj- és népkutató pályázaton. Néhány évvel később összegyűjtötte és az oktatómunkában hasznosította is Gyulafirátót földrajzi neveit. Múltja, érdeklődése, adottságai szinte predesztináltak arra, hogy az 1962 után kibontakozó Veszprém megyei honismereti mozgalom vezető egyénisége, majd az 1991 tavaszán megalakult Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke legyen. Működése során beindította a földrajzinév-gyűjtést, propagálta a falukrónika-írást, továbbképzéseket szervezett a helytörténészeknek, amatőr néprajzi gyűjtőknek. Bábáskodott a túskevári (1962), majd a nyomában megszorodó helytörténeti múzeumok, kiállítóhelyek létrejötténél Csóton, Farkasgyepүн, Felsőörsön. Ezirányú tevékenységét összefoglalja az a tanulmány, melyet *A honismereti mozgalom huszonöt éve Veszprém megyében 1962–1987* címmel 1988-ban tett közzé a Veszprém megyei honismereti tanulmányok XIII. kötetében.

Az utóbbi években sem csökkent aktivitása. Világháborús emlékművet és Gyulaffy-szobrot állíttatott szülőfalujában, mely 1977 áprilisa óta Veszprém városkörnyéki település lett. 1994–1995-ben a Veszprém Megyei Kossuth Emlékbizottság elnökeként oroszán részt vállalt a Kossuth-család 1849. évi bujdosását jelölő emléktáblák felállíttatásában Mentshelyen, Halimbán, Lókút-Óbányán és Nagydém-Csárdapusztán.

Sokirányú elfoglaltságának, beállítottságának tudható be, hogy viszonylag keveset írt. Elsősorban szervező és szerkesztő volt. Szerkesztette a múzeumi tájékoztatókat, az 1972-ben indított sorozat, a *Veszprém megyei honismereti tanulmányok* köteteinek többségét. Néprajzsként, a Veszprémi Akadémiai Bizottság néprajzi munkabizottsága tagjaként legszívesebben a népi életmóddal, szokásvilággal foglalkozott. Tanulmányban dolgozta fel a szlovák telepítésű Öskü halotti, a bakonyi németység nagyszombati tűzszentelési szokásait (1984), mutatta be *Rábaközi Ferenc* magángyűjteményét (*Kocsik és lószerszámok*, 1985). Maga is lószertető, lótartó ember lévén, 1993-ban szép tanulmányt írt a bakonyi paraszti lótartásról, melyben a néprajzi gyűjtés adatai mellett saját élettapasztalatát is felhasználta. (Állatszeretetről tanúskodik, hogy gazdag könyvtárában külön gyűjteményt alkotnak a lótenyésztésről, lovashagyományok ápolásáról szóló könyvek.)

A megyei lapok őrzik ismeretterjesztő, honismereti cikkeinek szövegét. Ezek feltárása, hasznosítása már a következő nemzedék feladata, melyet Hadnagy László önéletrajzi valómása szólít meg: „Mindig azt vallottam, ahhoz, hogy az ember igényes szellemi környezetben élhessen, azért önmagának is tenni kelle, napvilágra hozni az előttiünk élt nemzedékek elfelejtett, eltemetett, kallódó örökségét, s általa feldúsítani, gazdagítani mai életünket. (...) Örülök, hogy nehéz, küzdelmes éveimben is mindig azt tettem, amiben kedvem tellett, s mintegy fél évszázada szolgálhatom Veszprém megye közművelődését.”

Hudi József

Emlékezés dr. Pillitz Benő botanikusra (1825–1910)

Sírelméke a veszprémi
izraelita temetőben

A Magyar életrajzi lexikon orvos-botanikusként mutatja be dr. Pillitz Benőt olvasóink: „Veszprémmegye flóráját kutatta s azt le is írta a Veszprémmegye növényzete című munkájában.”

Pillitz főorvos amatőr botanikus tevékenysége ismert volt a megyeszékhelyen, mert Veszprémmegye Törvényhatósága 1894. évi december 3-án tartott közgyűlésén megyei monográfia megírását és kiadását határozta el, és a növényzeti rész megírásával bízta meg.

Erről így ír könyvének előszavában:

„Több mint tíz éve volt már akkor, hogy megyénk változatos növényzete lekötötte érdeklődésemet és hivatásos foglalkozásom után maradt időmet annak megismerésére fordítottam... Mégis, a szakkészségnek hiánya, az érték nélkül való dilettánskodástól való félelem érzését keltette bennem, s így mikor a megtisztelő megbízást visszautasítanom nem sikerült, legalább annak körét iparkodtam lehetőleg szűkre szorítani s a törvényhatósági közgyűlés jóváhagyásával csak a megyében általam addig gyűjtött s azután gyűjtendő virágos növényeknek tudományos rendszerben történő felsorolását, termőhelyük megnevezése mellett, ígertem kinyomatás céljából a monográfia bizottság rendelkezésére bocsátani.”

(Tehát nem a teljes flóra feldolgozását vállalta, hanem a leglátványosabb virágos növényekét, virágtalan növények: mohák, zuzmók stb. a munkában nem szerepelnek. Szerk. megjegyzés.)

A továbbiakban ismerteti: „Megyénk minden florisztikailag érdekesnek mutakozó pontját többször bejártam, változó évszakok flóriáit tanulmányoztam, gyűjtöttem... A növényzet, mint az élő természet része folyton fejlődik és a fejlődéssel arányban komplikálódik, bonyolul.”

Pillitz tisztában van a növényvilág állandó változásaival, fejlődésével, kutatásainak eredményeit nem tekinti lezártak és a későbbi évek ezirányú munkáit is eredményesnek jövendőli. Erről mondja: „Fajok szétválasztása, különbségek állandósulása, formák változása, a liúktető élet örök folyamatai. Így a szám szerint szép eredmény dacára az új kutatókat új leletek bére kecsgetti.”

A könyv megjelentetését több neves személyiség támogatta: így Laczkó Dezső múzeumigazgató, Jánosi Ágoston, a múzeumegylet elnöke, gr. Esterházy Móric főispán, Vajda Ödön Pál zirci apát, dr. Weisz Jenő ügyvéd.

Dr. Pillitz Benő munkájának elkészítésekor a mindenkori tudományos elvárásoknak megfelelően ismerteti, használja fel az őt megelőző kutatók eredményeit. Lényegében a

XIX. századról van szó: *Kitaibel Pál, Waldstein, Horchy Mihály, dr. Kerner Antal* és *dr. Simonkai Lajos* tanárok végeztek Veszprém megye területén részleges növényteni kutatásokat.

A kortárs *Borbás Vince* professzor, neves szaktekintély hathatósan segítette Pillitz Benőt munkája elkészítésében. Részéről a legnagyobb elismerést jelentette, hogy egy, Balatonalmádi-Vörösberény térségében felfedezett új növényvariációt Pillitzről nevezett el és vezette be a szakirodalomba. (*Hieracium Wiesbaurianum* var. *Pillitianum* Borbás)

Pillitz főorvos megbízatásának elfogadása után – bár ekkor már 70. életévét meghaladta –, hatalmas erővel fogott hozzá a botanikai terepmunkának. Ő maga – „Növényzetivándorlásaim”-nak, kirándulásoknak nevezte a terepi gyűjtőmunkát. Az akkori, a maitól lényegesen eltérő Veszprém megye szinte minden részén dolgozott. A gyűjtőhelyek felsorolása itt lehetetlen, csak mint nagyobb tájegységekként említendő a Magas-, vagy Öreg-Bakony, a Keleti-Bakony, a Bakonyalja térsége, a Balaton-felvidék, s az akkor idetartozó Enyingi járás vidéke.

A növények élőhelyeinek felkeresése a korabeli viszonyok között (főleg az 1895–1900-as évekről van szó), nem lehetett könnyű feladat, azok főleg gyalogosan, vagy legfeljebb szekérral voltak megközelíthetők. (Meggjegyzem, hogy a bakonyi Burokvölgy, Kerteskö, az Ördögárok szurdokvölgye, a Tisztavíz-forrás stb. elérése ma is turistateljesítménynek számít.)

Felvetődik a kérdés: A vármegye illetékeseinek, Pillitz doktornak és másoknak miért keltette fel az érdeklődését a megye növényvilága?

Veszprém megye (és környéke) területe az éghajlati, geológiai és egyéb hatótényezők eredményeként több flóraidék találkozási helye és így növényvilága rendkívül gazdag és változatos. Rövid példaként említve: Jelen van itt a mész- és dolomitközetek felett kialakult sziklagyepes-pusztai élőhely, rajta jellegzetes és ritka fajokkal (törpe nőszirm, vetővirág, kökörcsin, árvalányhaj, tárnicsok stb.). A déli illir-mediterrán zóna, főleg a Balaton-felvidék és a Tapolcai-medence térségében cserszömörce, csodabogyó, téltemető stb. A Magas-Bakony egyes részein szubalpin-montán, és/vagy egyben reliktum növényfajokkal, hasonlóan a Bakonyalja vidékéhez. (Magyar cifrakankalin, győzedelmes hagyma, kárpáti sáfrány stb.)

Pillitz Benő könyve Veszprém Vármegye Növényzete címmel 1908-ban jelent meg, majd az újabb eredményeket tartalmazó második kötet halála évében, 1910-ben. A növényfajokat *Linné* rendszerét alkalmazva sorolja fel. Külön érdekem, hogy az akkor használatos magyar (népies) kifejezéseket is ismerteti. Pontosan megnevezi az általa megismert és az irodalomból átvett élőhelyeket, mely utóbbiak az eltelt évszázad alatt bizonyára lényegesen megváltoztak.

Dr. Pillitz Benő botanikai munkássága azért maradandó, mert ő volt az első, aki célirányosan, korának tudományos lehetőségeinek alkalmazásával egy földrajzi terület, Veszprém vármegye virágos növényvilágát feltárta, determinálta és az utókor, valamint a tudomány számára rögzítette.

Kartal Béla

VESZPRÉMI KÖNYVEK

Majdnem – Antológia a városról. Veszprém, 1996. – 83 p.

A Művészetek Háza *Majdnem* címmel irodalmi antológiát jelentetett meg a városról – a *Vár ucca tizenhét könyvek* 10. kötete gyanánt. A fedlapján *Verancsics Faustus* rajzával díszített elegáns kötetben hat, a városhoz kötődő prózaíró és költő mondja el vallomását a városról.

Botár Attila Szösszék című, idősíkokat és szurrealista képeket merészen váltogató írását akár kultúrhistoriai kalauznak is fölfoghatjuk – Veszprém ürügyén.

A látomások sorát *Prométeusz galambjai* nyitják, majd *Csontos tanár úr* citátumával – *Veszett Veszprém vára* – folytatódik. Közben... „föltekerde az ablakot. Mögötte török lovas ült a nyeregben, szép szpáhiarcát a keleti nap felé fordította. A visszapillantó tükörben még azt is látta, hogy a vitéz rágcslál valamit... Este Cesenaticoba ért, és grappát ivott egy ukrán kamionsofőrről...” S a megidézett költőbarát, aki néhány esztendő teltével Gizella városában, büszkén vallotta, hogy egész életét magyar királyi városokban töltötte: Esztergomban, Székesfehérváron, Visegrádon, Veszprémben. Csingacsuk – ahogy Botár nevezi –, már az Örök Vadászmezőkről tekint alá szeretett városára, Veszprémre.

Fenyvesi Ottó hajdani hazájában, a délszláv birodalomban „szétzüllött az ország, szétzüllött a politika”. Új pátriája Veszprém. „Lassan domesztikálódok, honosodok.” S milyen Veszprém? „Egyszólamú, többszólamú? Csip-csip. Csipogunk. Csipetnyi remény. Maroknyi őskeresztény. Amiből a legnagyobb hiány van: Isten. Az ima. Valahogy csak védekeznek az ember, hisz még a vigaszgón is diszkvalifikálják.”

Géczi János, mint sokadszor, most is a növényornamentikát alkalmaz, rózsákkal. A növényi lét-szövedék hol ártón, hol védőn mindent beborít, így a veszprémi létet is. S ebből a rózsabirodalomból próbálják őt kirángatni a veszprémi kis-világ ilyen-olyan rangú bürokratái, dilettánsai s más felkentjei.

Az esszé végén az ezer veszprémi naplemente sorozatból is olvasható néhány szép strófa.

Az igazi helopoliszokkal (napváros) szemben a mienk szelenopolisz (holdváros) – vallja *Kilián László*. „A túlságos nyitottság megnyilvánulása, ahelyett hogy a közvetlenséget jelentené, a betelepítési – ha tetszik betelepédési – mánia, ami Veszprémet jellemzi... A túlságos nyitottság következménye, hogy a Séd kanyarjaiban, a Bakony lábánál fekvő szeles városban csak a házaknak vannak gyökereik... Lehetetlen üdvrivalgást rezezni Veszprémnek.”

Ladányi István ugyancsak a volt Jugoszláviából érkezett. Címadó írásában – *Majdnem esszé* – aforisztikus tömörséggel foglalta össze azt, ami egyáltalán elmondható a városról. „Itt kijelentési, bejelentési, elmondási, kimondási, hátrabeszélési, félrebeszélési, suttogási, pletykálkodási kényszer uralkodik. Következésképp ez a város folyton hazudik.” – Veszprémre, Ladányi szerint, csupa *majdnem* jellemző: majdnem-történelem, majdnem-közélet, majdnem-biztonság, majdnem befogadják itt a jövővényt...

Széki Patka László életrajz-törödékekkel bőven megtűzdelt vallomásában a veszprémivé szervülés mozzanatait veszi sorra. „Veszprém napjainkban is nagyon törekeny, mozaik-

szerű kulturális arculattal formálódó város(ka) a korábbi szellemi (hiány) tervgazdálkodás és az összes újabb neo(poszt) vadkapitalista kultúratámgalás (rongálás) bőven burjánzó bibricsókjaival az ábrázatán...” Majd néhány szép Széki Patka-verset olvashatunk a kötetben.

Zsávolya Zoltán *Hóuzás* című vallomásában a veszprémi hó-élmények távlatos esszéje kínálta alkalmat. „Sok odébbhallással kell(ett) kitöltened a Veszprém-teret!” Versei: Pan-non Persion, Történ elem, Azt mondom, Wife (f)okán, a kötet méltó zárókövei.

Az antológia szerzői meglehetősen szürkének, mondhatni provinciálisnak láttatják a veszprémi létet – mintegy megadva magukat korunk köz-hangulatának. *Szelényi Károly* mattra-szürkére átlényegített képei ugyanezt a századvég-hangulatot árasztják. Így lenne-e?...

Sebő József

Körmendy József: Gr. Volkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága (1665–1720). Veszprém, 1995. – 129 p.

Az egyháztörténet-írás új fejezete kezdődött a Veszprémi egyházmegyében 1987-ben. Ekkor indult újra a Veszprémi egyházmegye múltjából c. kiadványsorozat, melynek feltámasztásában dr. *Körmendy József*nek múlhatatlan érdemei vannak. Ismeretes, hogy a dr. *Pfeiffer János* püspöki levéltáros által szerkesztett sorozatnak 1933–1949 között 13 kötete jelent meg. Legutoljára, 1949-ben *Petrák Mihály Acsády Ádám* püspök-életrajza. 1987-ben *Ranolder János* biográfiájával éledt újjá a Körmendy József szerkesztette sorozat.

1995-ben újabb kötettel gyarapodott a sorozat. A sorrendben 16. kiadvány *Volkra Ottó* pályafutását mutatja be. A Volkra-kötet előzményei még az 1930-as évekre nyúlnak vissza. Dr. Körmendy Józsefet még seminarista korában teológiaprofesszora, *Kis György* indította el a kutatói pályán. Az ő ösztönzésére kezdett el Volkra életével foglalkozni. Az életrajzi monográfia már 1938-ban el is készült, de kiadására – az újabban feltárt források és az azóta megjelent irodalom bedolgozásával – csak nemrégiben nyílt lehetőség.

A szerző a bécsi születésű, de Magyarországon is honosságot nyert gróf Volkra Ottó (1665–1720) pályafutását a klasszikus püspök-életrajzok szabályai szerint dolgozta fel. Volkra származásának, tanulóéveinek, papi pályájának időrendi áttekintése után részletesen bemutatja veszprémi püspök éveit (1710–1720). Az alapos levéltári forrásfeltárásnak köszönhetően Volkra egyházkormányzati, államigazgatási (főispáni) tevékenységéről éppúgy képet nyerünk, mint egyházszervezéséhez kapcsolódó jogi harcairól, nagybirtokosi gazdálkodásáról. A püspök végrendeleteinek, halála körülményeinek ismertetése után önálló fejezetben olvashatunk Volkra egyéniségéről, a zárófejezetben pedig tevékenységének mérlegét is megvonja a szerző.

A szakszerű jegyzetekkel, irodalom- és rövidítésjegyzékkel ellátott mű mellékletében 7 fontos, a püspök tevékenységét közelebbről is megvilágító latin nyelvű forrás kapott helyet. Ezeket – a szélesebb olvasóközönséget megcélözva –, jó lett volna magyar fordításban is közzétenni. A kötetet a *Rajczy Pál* érseki levéltáros által készített hely- és névmutató teszi jól használhatóvá.

A dr. Szendi József érsek ajánlásával, Keresztury Dezső előszavával megjelent életrajz egy olyan veszprémi püspököt mutat be, aki az egyházi hierarchia lépcsőfokait megjárva fokozatosan, élete végére emelkedett a püspöki méltóságba. Az alsóausztriai Himberg plébániájától, a pozsonyi plébánián, prépostságon, az esztergomi érseki helynökségen át vezetett útja Veszprémbe.

Püspöki működése – melyet részletesen taglal a szerző –, eredményesnek tekinthető. Nevéhez fűződik a Veszprémi egyházmegye Rákóczi-szabadságharc utáni újjászervezésének megindítása. A meglévő 20–30 plébánia mellé újabb 20-at szervezett, templomokat építtetett, a piaristák Veszprémbe telepítésével (1711) megindította az elemi iskolai, gimnáziumi oktatást és papképzést. Támogatta a ferenceseket, akiket Andocsra telepített (1716) és a települést Mária-kegyhellyé tette. Visszaszerezte a püspöki rezidenciát. A négy nyelven beszélő, könyvszerető, képzőművészet-kezdő püspök terjesztette Szűz Mária, Szent Anna és Szent János kultuszát. Végrendeletileg jelentős összegeket hagyott a szegényekre.

Személyes jellegű feljegyzések híján csak Volkra „lelki arcát” ismerjük meg, a magánemberről, annak mentalitásáról kevés adat maradt ránk. Cselekedeteiből ítélve határozott és kemény fellépésű férfiú volt, akit elhivatottsága irányított. Szűkebb környezetének, a káptalan, a vármegyei tisztikar társadalomtörténeti vizsgálatával talán többet is megtudhattunk volna az „emberről”.

A szerző minden tekintetben elismerően ír Volkra tevékenységéről. Voltak azonban olyan területek, amelyeken kevésbé volt sikeres. Egyházkormányzói tevékenysége mellett háttérbe szorult főispáni és gazdálkodói ténykedése. Az érintett fejezetekben talán helyesebb lett volna kritikai álláspontot elfoglalni.

Ha az olvasó áttekinti a mű jegyzetanyagát és irodalomjegyzékét, megállapíthatja, hogy dr. Körmendy József a hazai és külföldi levéltári forrásanyag széles körű feltárásával, az egyháztörténeti irodalom hasznosításával elismerésre méltó munkát végzett. Értékes monográfiáját, mely nélkülözhetetlen az egyházmegye és Veszprém megye 18. század eleji viszonyainak ismeretéhez, a helytörténetkutatók és minden történelem iránt érdeklődő figyelmébe ajánlom.

Hudi József

Szöllősi Mihály: Rátóti krónika. Veszprém, 1995. – 581 p.

Szöllősi Mihály címzetes apát, kanonok, a Veszprémi egyházmegye azon kevés katolikus lelkészeinek egyike volt, akik az elmúlt évtizedekben nemcsak híveik lelki gondozásával törődtek, hanem a rájuk bízott közösség története iránt is érdeklődtek. Műveik többnyire kéziratban maradtak, mert nem volt mód kiadásukra.

Szöllősi Mihály (1912–1996) lelkészi működésének javarészét (1947–1991) Gyulafirátóton töltötte. „1947. november 20-án vettem át a gyulafirátóti római katolikus plébánia vezetését. (...) Elhatároztam, hogy összegyűjtöm a falu történelmi adatait és megírom, hogy miről beszélnek a romok.” – emlékezett 1994 őszén rátóti pályaszakaszának kezdetére a szerző. Fogadalmának eleget is tett. 1948–1963 között összegyűjtötte az okleveles adatokat, majd 1964-ben elkészítette a falukrónikát, melyet nyugdíjba vonulása után rendezett sajtó alá. Munkája elké-

szültével úgy érezte, hogy eleget tett a vállalt feladatnak: „... *Könyvtárak és levéltárak mélyén még sok adat rejtőzhet, melyeket nem ismerek, de úgy érzem, hogy boldog lehetne hazám minden faluja, ha ennyit tudnának falujukról, mint amennyit elmond ez a könyv a gyulaírártóiaknak és olvasóinak.*” A kötet átlapozásával bárki meggyőződhet arról, hogy valóban hatalmas gyűjtőmunkát végzett a szerző. Felhasználta a rátóti prépostság, a római katolikus egyház, a veszprémi püspöki levéltár okleveleit és iratait, a régészeti kutatások eredményeit, az általa elérhető szakirodalmat. A jegyzetekkel, pontosításra szoruló szómagyarázatokkal és illusztrációkkal együtt 581 oldal titevő, 19 fejezetre tagolt kötet híven tükrözi Szöllősi Mihály teljesítményét.

Bármennyire is csak dicsérni szeretném a szerzőt, ezt nem tehetem, mert művének komoly fogyatékoságai vannak. A fogyatékoságok abból fakadnak, hogy nem gondolta át elég alaposan, hogy az összegyűjtött hatalmas anyagot hogyan szelektálja, milyen elvek szerint, milyen módszerekkel dolgozza fel. Az egyes fejezetekben egy-egy témát mutatott be a középkori krónikás módszerével: „... *az eseményeket egymás után, válogatás, magyarázat, és összefoglalás nélkül*” jegyezte fel. A falutörténet azonban nem csupán események időrendje – jóval több annál.

Ha a kézirat végső változatának elkészítésekor a szerző tanulmányozta volna a községtörténetírók számára a XX. században készített módszertani kézikönyveket, útmutatókat, vagy a sikerültebb falutörténeteket, e veszélyes csapdát elkerülhette volna.

Rátót földrajzi adottságainak bemutatása után az összegyűjtött anyagot korszakonként, egy-egy korszakon belül bizonyos csomópontok (birtokviszonyok, gazdálkodás, társadalom és kultúra) mentén lehetett volna tárgyalni. A 19 fejezetből az olvasónak kell megalakotnia a maga falutörténetét, ami nem csekély feladat, mivel a történeti tényanyag egészét meg kell mozgatnia és rostálnia. S gyökeresen át is kell rendeznie. A szerző szerint Gyulaírártó története (V. fejezet, 47–150. oldal) önálló egység, s nincs szoros összefüggésben a birtokosok (a Rátót nemzetség, annak leszármazottai; majd a premontrei prépostság, a veszprémi káptalan, továbbá a plébániák, egyházak, iskolák stb.) történetével. Holott az egyes részkérdéseket a falutörténet egészébe ágyazva kellett volna tárgyalnia.

Nem állítom, hogy az érdeklődő a könyv olvastán nem kap feleletet az őt izgató kérdésekre. Az események, források ismertetése (sokszor közlése) minden bizonnyal kielégíti kíváncsiságát. Megtudhatja, hogy a község határában római telep volt (Pogánytelek), kik és meddig birtokolták a falut, lakói milyen viszonyok között éltek az elmúlt évszázadokban és az 1945 utáni évtizedekben. A szerző elejtett megjegyzéseiből levonhat bizonyos következtetéseket arra vonatkozóan, hogy miként értelmezi a helyi történelmet. A községi kronológia és forrásgyűjtemény határán álló könyv helyett valószínűleg hosszú ideig nem készül majd falumonográfia.

Nagy kár, hogy Szöllősi Mihály hatalmas és értékes forrásgyűjteményének feldolgozásához nem találta meg az adekvát formát.

Hudi József

A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola centenáriumi évkönyve (1895–1995). Veszprém, 1995. – 254 p.

Két, különböző időben létesült iskola története fonódik össze a mai szakközépiskolában: az egyik az 1895-ben alapított Veszprémi Felső Kereskedelmi Fiúiskoláé, a másik az Angolkisasszonyok Kereskedelmi Leányközepiskoláé, amelyben 1918-ben kezdődött meg az oktatás. A jogutód intézmény centenáriuma most egyben azt is jelzi, hogy a városnak (és közeli-távolabbi környékének, gazdaságának) mindig fontos volt a közgazdasági szakképzés.

A jubileumi évkönyv e múltra visszatekintve mutatja be, hogy az elődintézmények és a többszöri névváltoztatással is közgazdasági orientációjú iskola hogyan teljesítette hivatását, milyen szellemi tőkét tudott adni tanítványainak. Az alapítás körülményeit *Meggyes*

A VESZPRÉMI KÖZGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA CENTENÁRIUMI ÉVKÖNYVE

1895-1995

István igazgató idézi fel. Az iskola múltját neveléstörténeti értékű tanulmányban Szathmáry Árpád mutatja be gazdag levéltári források alapján. Tanulságos e felidézés azért is, mert a társadalmi változások mindig rányomták bélyegüket az intézmény működésére, oktató- és nevelőmunkájára, körülményeire, s így az iskolatörténet egyben egy kis társadalomtörténet is. Fontos szerepük volt ebben a folyamatban az igazgatóknak, akik közül többen évtizedet meghaladóan irányították az iskolát, s munkájuk nyomán alakult, fejlődött a pedagógiai munka, a szakképzés tartalma, iránya. Ritka kivételnek számít, hogy 1945 és 1995 között négy olyan jeles igazgató tevékenykedett az intézményben (Bernáth József, dr. Rhosóczy József, dr. Borsi Lőrinc, Meggyes István), akik nevéhez kiemelkedő iskola-vezetői munka kötődik.

A jövő terveiről ugyancsak Meggyes István írt, a nevelőmunka és a szaktárgyak tanításának fejlődését az egyes szaktanárok mutatják be. (Bödecs Gyuláné, Kanyár Erika, Tóthné Takács Gabriella, ifj. Szathmáry Árpád, Szathmáry Árpád, dr. Korbély Zoltánné, dr. Ormós Zoltánné.) Közülük külön is említést érdemel Kanyár Erika tanulmánya, amelyben az iskola országos sikerű gyors- és gépírást- tanításának történetét írta meg, s felsorolja azokat az eredményeket, amelyeket a diákok értek el. Külön fejezetben olvashatók az egykori tanárok és diákok visszaemlékezései, többek között dr. Borsi Lőrincé, dr. Benkő Istvánné dr. Kiss Arankáé. A kötetet az évkönyvek szokásos adattára (az iskola volt és jelenlegi dolgozói, a tanulók névsora stb.), valamint dokumentum- és fotómelléklet zárja.

Az évkönyv nem csak a város iskolatörténetének jelentős dokumentuma, hanem az országos közgazdasági szakképzésnek is. E gazdag tartalmú kötet is bizonyítja, hogy oktatási intézményeink jubileumi és tanévenkénti évkönyveinek olyan értékei vannak, amelyek nem csak a jelennek szólnak, hanem a jövő iskola- és társadalomtörténetészei számára is nélkülözhetetlenek, s ezért megjelentetésükért felelősséggel tartozik minden iskola.

T. J.

Tudomány és művészet Veszprémben a 13–15. században. Veszprém, 1996. – 110 p.

Az 1994-ben megtartott Gizella-napi történelmi felolvasó ülésen a Veszprém középkori története kutatásában elért újabb eredményeiről elhangzott előadások szövegét tartalmazza e mű, amely a Veszprémi Múzeumi Konferenciák 6. köteteként jelent meg.

„Bár ez a korszak nem eredményezett látványos fejlődést, s Veszprém több tekintetben nem jutott el a legfontosabb főpapi székhelyek jelentőségéig, az előrelépés sok területen kétségtelen, amit a kiemelt dokumentumok híven tükröznek” – írja előszóként a szerkesztő, V. dr. Fodor Zsuzsa.

Balassa László tanulmányában (A Veszprémi vár építéstörténete a XIII–XVII. században) a vár védelmi létesítményeivel: falaival, bástyáival, kapuival, rondelláival foglalkozik. Adatait nagyrészt korábbi részletes felmérései, valamint a várban ásató régészek adataira és saját megfigyeléseire alapozta, amely során számos fontos következtetésre jutott, többek között megkérdőjelezte, hogy a korabeli ábrázolások egynemelyike hitelesnek tekinthető-e bizonyos részletekben. Felhívja a figyelmet arra, hogy a vár „bármilyen jogcímű gazdáit” számára „a rájuk bízott örökség továbbadása kötelezettség”.

Veszprém középkori pénzforgalma kutatásával *Gedai István* foglalkozott. A város előző évszázadokban meglévő helyzetének, gazdasági viszonyainak ismertetése után a szerző a bizánci és a nyugati eredetű pénzek előfordulásaival, szerepükkel támasztja alá azt a nézetét, hogy az idegen eredetű pénzek fontosak voltak az alakuló-formálódó társadalomban. Néhány lelet felemlítése sem pótolja azonban a tanulmánynak azt a hiányát, hogy közvetlenül Veszprémben és környékén milyen volt a korabeli pénzgazdálkodás.

Szendrei Janka tanulmányában (A Veszprémi Pontificale mint zenetörténeti forrás) egy 14. századi kódexet ismertet, amely a város egyetlen teljes hangjegyes középkori dokumentuma. E püspöki szertartáskönyv tartalmazza a keresztség, a bérmálás, az egyházi rendek feladása, a püspök- és templomszentelés liturgiáját, számos más eljárásmodot, s mindezekhez a szükséges énekeket is kottás lejegyzésben. A szerző a kódexet a zenei paleográfia, valamint az énekrepertoár szempontjából elemezte, amely során megállapította, hogy e könyvet – mivel számos rokon vonást mutat a 11. századi esztergomi *Benedictionáléval* –, az Árpád-kori magyar liturgia- és zenetörténet retrospektív forrásának tarthatjuk, s értékeléséhez további könyvtörténeti kutatásokra volna szükség.

A XIII–XVI. századi veszprémi püspökök pecsétjeiről *Rainer Pál* értekezik. E kitűnő szfragisztikai tanulmány több képi ábrázolással is bemutatja a püspöki hitelesítőket: a 38 e korban működött főpap 22 pecsétjét. Elemzi ezek ábrázolásejlődését, a pecsétkép szimbolikáját, színét, anyagát, formáit. „Az anyag azonban nem mondható teljesnek, vidéki levéltárakból, valamint a trianoni határokon kívüli egykori országrészek gyűjteményeiből még további pecsétek előbukkanása várható” – írja a szerző. S tegyük hozzá: nem kevésbé lehet ezek lelőhelye a vatikáni levéltár középkori iratgyűjteménye.

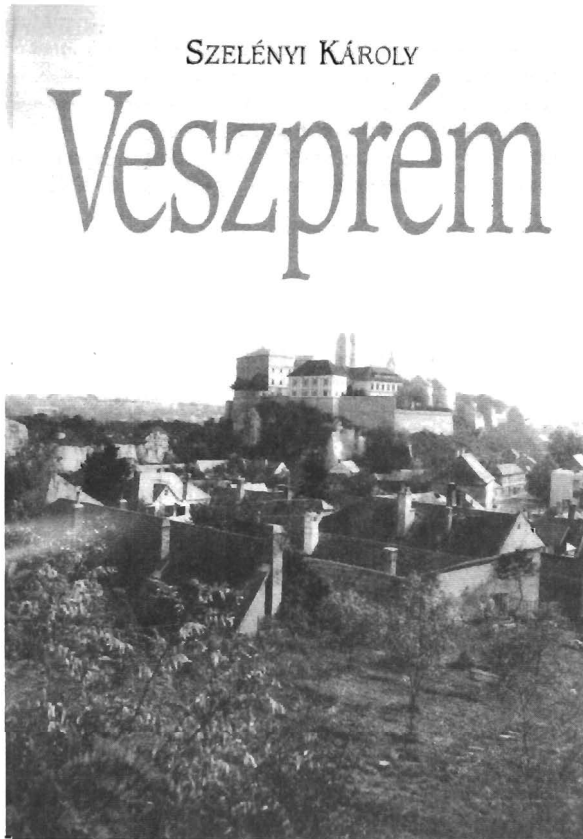
Solymosi László az 1517-ben Bécsben latin nyelven megjelent A veszprémi egyház zsinati határozatai című kötet alapján elemzi a vallásos életet, s mutatja be a kötet anyagát, valamint az eseményhez kapcsolódó egyházi személyiségeket. E kötetből kiderül, hogy a veszprémi zsinat újtásként vezette be a házasságkötés anyakönyvezését, s az országban ugyancsak elsőként rendelte el, hogy a plébános egy könyvbe jegyezze fel a megkeresztelt gyermekek, szülei és keresztszülei nevét, valamint a dátumot.

A középkori egyházi jogéleletet *Erdő Péter* mutatja be a Nágocsi Gáspár-féle kódex alapján. *Ritoókné Szalay Ágnes* a humanista veszprémi főpapokról készített tanulmányában állít emléket azoknak, akik az egyetemes magyar művelődéstörténetnek is kiemelkedő személyiségei. Ugyancsak egyházi (és iskolai) vonatkozású tanulmányban *Tölgyesi József* a XIII. századi székesegyházi jogoktatást elemzi és értelmezi IV. László király oklevelei alapján. Következtetése, ha Csák Péter nádor hadai nem dűlják fel a Németújvári Péter által vezetett püspökséget, városunk adhatta volna az ország első egyetemét. S ez azért sem történt így, mert „az Árpád-házi uralkodóinkat követő királyaink – dinasztikus jövőjüket megalapozandó –, nem az Árpád-házi uralkodókhöz kötődő helységek felvirágoztatásán fáradoztak, hanem új hatalmi központok kialakítására törekedtek.”

A kötet jelentős hozzájárulás városunk történeti múltja megismertetéséhez, s ösztönző a további kutatásokhoz, forrásfeltárásokhoz.

T. J.

Szelényi Károly: Veszprém.
F. Szelényi Ház, 1996. – 24 p. + képmell.

Igényes, rendkívül esztétikus, művészi fényképfelvételekkel jelent meg a városunkat bemutató album, amelynek szöveges részét több szerző (*Hudi József, Dercsényi Balázs, Praznovszky Mihály, Patka László*) írta. A kötet számos új dokumentumot mutat be fekete-fehér, illetve színes képpel, s ezek megfelelően illusztrálják a szakszerű, tudományos megalapozottságú, ám mégis könnyen olvasható szöveget.

A Veszprém évszázadai című rész a terjedelem adta lehetőségek ellenére árnyaltan, a főbb történéseket kiemelve mutatja be az elmúlt ezerszáz évet. A második részben hazánk egyik leggazdagabb műemlékegyütteséről olvashatunk, annak ellenére, hogy a kora középkorból csak kevés maradt ránk. Ugyanakkor a barokk-kori épületek jelentős építészeti és műemléki értéket képviselnek. A tudomány és a művészetek városa című fejezet jó áttekintést ad az olvasó számára e két területről, amelyekben Veszprém jelentős mértékben tudott hozzájárulni a hazai kultúra megteremtéséhez, fejlődéséhez. A korábbi évszáza-

dokban a társadalomtudományok, a művészetek eredményei fémjelezték a város szellemi értékeit, napjainkra azonban a természettudományok művelése egyenrangú társsá vált.

A záró fejezetben (Veszprém, a varázslatok városa) az esszé jellegű, szubjektív hangú szöveg lírai megfogalmazása jól vezet át a színes képmellékletre. Ez utóbbi a hagyományosan ismert képbeállítások mellett számos olyan felvételt tartalmaz, amely még a várost jól ismerő számára is meglepő nézőpontból vagy részletezően mutatja be a város természeti és épített környezetét. Sajátos dunántúli, veszprémi hangulatot árasztanak e képek, s a miliő, amelyet bemutatnak, vonzó lehet a várossal e kötetből ismerkedők számára. Különösen értékesek az albumot lapozgatóknak azok a felvételek, amelyek az épületbelsőket mutatják be, mert ezek többsége csak ritkán tekinthető meg.

Bár korábban számos Veszprémet bemutató album jelent meg, a mostani tudta megmutatni a legjobban, miért tartják e várost a Dunántúl egyik legszebb településének.

E. B. M.

Csiszár Miklósné szerk.: Boldog Gizella királyné. Veszprém, 1996. – 158 p.

A Veszprémi Főegyházmegye alapításának 1000., valamint a veszprémi székesegyház alapító és építtető Gizella házasságkötésének ugyancsak ezredik évfordulója emlékére jelent meg e gyűjteményes kötet. *„Természetesen, az itt összeválogatott szemelvények csak csekély töredékét képezik annak a hatalmas szak- és szépirodalmi anyagnak, amely első királynénkről szól”* – írja Uzsocki András történész.

A kötet különböző műfajú és korú szövegei számos szerző munkája. Dr. Szendi József érsek előszavát két nagy fejezet követi: Gizella királyné a magyar történelemben és a Legendák Gizella királynéről. Természetes, hogy az első rész tartalmazza azokat az írásokat is, amelyek történelmi hitelessége az újabb kutatások alapján megkérdőjelezhető, de ezek is hozzátartoznak a történelmi múlthoz. Ebben a fejezetben (Gutheil Jenő, Ádám Iván és mások tollából) többek között Gizella személyiségéről, a német származású királynéről, Szent István nagyobbik legendájáról, Gizella koronájáról, a korabeli székesegyházról, a veszprémvölgyi apácákról, a királyi palotáról és Gizella kolostori életéről olvashatunk. Különösen fontos Uzsocki András közleménye, amelyben kimutatja, hogy a legendától, hagyományoktól eltérően a királyné sírja nem Veszprémben, hanem a Szent István halála utáni apátnői székhelyén, Passauban van, ahonnan a milleniumi év kapcsán ereklyéje a veszprémi székesegyházba került. *„A sír valóban Szent István királyunk hitvesének, a bajor Gizellának, II. Henrik császár húgának, az özvegy királynénak a sírja, ahol haláláig a monostor apátnője volt”* – írja a szerző a legfontosabb szakirodalmat is közlő tanulmányának zárómunkaként. (A már korábban nagyobb terjedelemben megjelent tanulmány adatait azóta több történelmi munka is átvette, s így a továbbiakban valóban hiteles, történelmileg megalapozott leírás olvasható a királyné nyughelyéről.)

A kötet második részében olvasható szemelvények többsége a legendák körébe tartozik, bár némelyiknek van történelmi alapja. E részből is látható, hogy számos jeles szerzőt, tudóst, szép- és közíró foglalkoztatott a királyné köré fonódó kultusz, s ez napjainkban is tovább élő hagyomány. (A legutóbbi jelentős alkotás a Petőfi Színházban bemutatott Gizella rockopera, amelynek szövegrészlete azonban nem szerepel az irodalmi alkotások kö-

zött.) Az emlékkötetet Gizella alakjával kapcsolatos színes fényképfelvételek illusztrálják, valamint német nyelvű összefoglaló zárja.

E. B. M.

Bontó Józsefné: A Veszprémi Csatár-hegyi búcsú története. Veszprém, 1995. – 77 p.

Egy 1957-ben megjelent Veszprém-útikönyvben olvasható: „1767-ben épült a várostól 4 km-re nyugatra az egykor szőlővel borított Csatár-hegyen a Csatári-kápolna. Frater Nerbt Hilarius remete építette, miután 1764-ben engedélyt kapott Dravecz püspöki helynöktől arra, hogy a Csatár-hegyen lakhassék és ott a hívektől alamizsnát gyűjthessen. Három évre rá a gyűjtött alamizsnákból elkezdett kápolna építését már be is fejezte. Később a kápolna búcsújáró hely lett.”

A kápolna több, mint két évszázados története, a hozzá kapcsolódó liturgikus szokások, népi szakrális hagyományok olvashatók a több helytörténeti munkát közreadott szerző legújabb munkájában. Az, hogy az utóbbi években ismét megélné a kápolnához kapcsolódó vallásos élet, indokolta is egy ilyen múltidéző megjelentetését. Bontó Józsefné gondos, sokirányú forráskutatással tárta fel az építéstörténetet, a hagyományok kialakulását, a kápolnához fűződő szöveges és énekes anyagokat, a búcsú szokásokat. Nagyon sokat merített a Szent László-plébánia Historia Domusából, valamint levéltári dokumentumokból.

Várostörténeti szempontból is kiemelkedő a mű. Már az államalapítás előtti időből ránk maradt hagyomány tud a Csatár megnevezésről. Okleveles adatként 1082-ben fordul elő először, tehát az egyik legrégebbi fennmaradt iratban olvasható e név, vagyis olyan örökség, amely számos más topográfiailag azonosítható helynévvel (Jutas, Szent Miklós-szeg, Sár-szeg stb.) együtt az Árpád-korig vezethető vissza.

Az egyes fejezetek révén (Csatár története, A csatári kápolna története és a csatári búcsújárás eredete, A csatári kápolna istentiszteleti rendje, A búcsú vonzaskörzete, Az elmaradhatatlan búcsúvásár, A csatári búcsú ma, A búcsú hagyományának továbbélése) az olvasó egy alig tudott múltat és hagyományt ismerhet meg. A forrásgyűjtés gondosságát a felsorolt több, mint harminc közreműködő neve is jelzi.

Fontos azért is e munka, mert a Veszprémbe felnőttként betelepültekkel éppúgy megismertetheti a várostörténet e részét, mint a tanulókkal, akik számára a város már valóban a szülőföldjük. A hagyományok pedig lelki és tudati kötelékek.

Hogya György: A veszprémi tűzoltóság története. Veszprém, 1995. – 104 p.

A város tűzoltóságának történetét először Czeczey Nándor írta meg 1911-ben *A Veszprémi Önkéntes Tűzoltó Egylet története* címmel. Bár e füzet mindössze 19 oldalas, ennek ellenére

értékes forrása a téma történetének. S most, több mint nyolc évtized múltán a város jeles helytörténésze többszörös terjedelemben tette közzé a veszprémi tűzoltók, a tűzoltóság, a tüzesetek, a tűzvédelem történetét.

Az első, e szempontból emlékként fennmaradt, hitelesnek tekinthető tűzi esemény a honfoglalók által történt várostrom során lehetett, de dokumentumszerűen igazolt gyűjtő-gyűjtés, tűz által történt pusztítás csak (vagy már?) 1276-ból maradt fenn, amikor *Csák Péter* hadai felégetik a várat. S ezt követően nem múlt el évszázad, nem múltak el évtizedek, hogy a tűz valamely formában ne lett volna jelen Veszprém életében. A kötet áttekinti e történések közül a legnagyobbakat, az emlékezeteseket, közöttük azt is, amikor 1653. márciusában a várbeli tüzet víz hiányában borral oltották. S mennyi tüzeset lehetett a 150 évig tartó török időkben, amikor tizenkétszer cserélt gazdát a vár és a város!

Hazánkban a XIII–XIV. századtól kezdve a várak és a városok lakói közösen vettek részt a védelemben, s ez olyan szervezettséget, állandó strázsálást jelentett, amely során kialakult az ezzel foglalkozók köre, s a magisztrátusok egyre gyakrabban szabályozták a tűzvédelmi kötelezettségeket, teendőket.

Hogya György e kötetében számos levéltári dokumentum (főképpen a városi jegyzőkönyvek) alapján sorra mutatja be, hogyan alakult, formálódott a város tűzvédelme, s mely okok vezettek ahhoz, hogy ennek ellenére mégis előfordultak olyan tüzesetek, amelyek országos visszhangot, részvétet váltottak ki. (Például az utolsó nagy tűzvésznek számító 1893-as, amikor a Cserhátról kiinduló tűz a fél várost elégette.) A város első tűzvédelmi utasítása, amely 12 pontból állt, 1788-ban került kiadásra. Azonban ezt megelőzően is voltak rövidebb-hosszabb rendelkezések.

A tűzvédelem és a tűzoltóság múltjának bemutatásával párhuzamosan megismerhetjük a város egyik jelképének, építészeti alkotásának, a tűztoronynak a történetét, a tűzvédelmi eszközök fejlődését, s a tűzóri szolgálat alakulását. A szerző a közelmúltat részletes, a tűzvédelemre, a tűzoltóság munkájára minden vonatkozásban kiterjedő feldolgozásban mutatja be egészen napjainkig terjedően. Közli a parancsnokok névsorát, működésük időtartamát is az 1875-ös évtől kezdődően. A kötet gazdag forrás- és szakirodalom-jegyzék zárja. Fontosak a fényképek is, amelyek különböző korokból származnak.

A kötet értékes helytörténeti, történelmi munka, amelyet a várost, ennek múltját megismerni akaróknak mindenképp kézbe kell venniük.

Hogya György: Veszprémi kórházigazgató főorvosok. Veszprém, 1995. – 80 p.

A szerző egészségügyi témájú írásaival, köteteivel a Veszprém megyei és városi egészségügy-történeti kutatások megalapozójává vált. Megteremtette azt a szakirodalmi hátteret, amellyel a múlt a mai intézmények életének részévé válhatott. Figyelme kiterjedt az orvoslás tárgyi emlékeinek gyűjtésére is. Ennek eredményeit több kiállításon mutatta be, először 1975-ben, a gyermekkórház negyedszázados évfordulóján, majd az érdeklődők 1978-ban és 1980-ban láthatták az általa gyűjtött relikviákat, dokumentumokat. Ezekből a megyei kórházban 1985-ben állandó kiállítás nyílt.

Orvos- és egészségügy-történeti munkásságának újabb kötete első fejezete a veszprémi kórházigazgatók életrajzát, működésük legfontosabb eseményeit, eredményeit mutatja be

kronológikus rendben 1899-től a kötet megjelenéséig. Közöttük olyan jeles személyiségek szerepelnek, mint a kórház névadója, *Csolnoky Ferenc*, aki több, mint negyedszázadon át vezette az intézményt, *Pillitz Pál*, a kiváló belgyógyász, akinek halálakor, 1927-ben a Veszprémvármegye c. lap a következőket írta: „*Elismert jó orvos volt, akit tudásáért és bánásmódjáért a betegek szerették és általában őszinte tisztelet és megbecsülés vette körül életében...*”, az utóbb működtek sorát pedig *M. Tóth Antal*, *Insperger Antal* és *Pákozdy János* zárják.

A második fejezetben az egykori Állami Gyermekmenhely, illetve a Heim Pál Megyei Gyermekkórház igazgatóinak életrajzai kaptak helyet. A sor a méltán neves és híres *Cseresnyés Józseffel* kezdődik, s *Török Jánossal* fejeződik be. Közülük és a kórházigazgatókból is számosan nehéz körülmények közepette, például a két világháború alatt is helyt álltak, teljesítették az orvosi esküben tett fogadalmukat. Ezt a hivatást ismerte el a város és a kórház vezetése, amikor emléktáblákkal, megemlékezésekkel, díjalapítással is felidézte-felidézi életútjukat, munkásságukat.

A kötetet nemcsak a személyes portréfotókat közli, hanem jónéhány, a korra vonatkozó fényképet is.

E munka értékéről az előszót megfogalmazó *Zongor Gábor* így ír: „... igazlmas olvasmányt nyújt azok számára, akik érdeklődnek a közelmúlt története, az egészségügy fejlődése, a gyógyító munka szervezését irányítók életútja iránt. Ezen életút könyv újabb inspirációkat nyújt az elődök megismertetése révén az utódok és az utókor számára.”

T. J.

VESZPRÉMI SZERZŐK MUNKÁI

Igaz mesék a gyermekkorról

Fülöp Lajos pedagógus, festőművész nem ismeretlen a megye közoktatási, közművelődési, művészeti társadalmában. Évtizedek óta jelen van mint tanár, iskolaigazgató, szakfelügyelő. 1961 óta, amikor festményeivel először közönség elé lépett, tucatnál több egyéni és közös tárlata volt. 1995 októberében mint író is bemutatkozott. S hogy mennyien ismerik, tisztelik, azt a veszprémi, dákai, balatonalmádi könyvpremierjén megjelent vagy 200 személy jelenlétével bizonyította. Ugyanis a Mesélő Bittva-part című regényes visszaemlékezésének bemutatása mindhárom településen izgalmat keltett.

Vajon minek köszönhető a nagy érdeklődés?

Azon túl, hogy szeretik, tisztelik, egyrészt annak, hogy az eddig festőként ismert pedagógus *mit* tud nyújtani szövegben, írásban a közönségnek, másrészt mondanivalóját *hogyan* tudja közölni? Akik részt vettek a bemutatókon ill. azóta elolvasták a vaskos kötetet, bizonyosan mindkét érdeklődő kíváncsiságukra pozitív választ kaptak.

Már a regény helyszíne, időpontja is izgalmat kelt. A helyszín egy dunántúli kisközség – kevés szerepelt eddig a magyar irodalomban –, a Kisalföld és a Bakony lábánál, ahol a századközép falusi társadalmá éli a maga életét. Ebben a társadalomban egyenrangú tényezőként vannak jelen a gyermekek. Azok a 10 év körüliek, akik hol passzív, hol aktív résztvevői a második világháború eseményeinek, a mindennapi falusi munkának és ünnepi szórakozásainak. Azért hangsúlyozom ezt, mert a regény cselekményének középpontjában a gyermekek állnak. Köztük is zömmel az állami gondozottak, akkori szóhasználattal a lelenygyerek.

A szerző ebben a faluban – nevezzük nevén –, Pápadereskén élte ezek között a gyermekek között gyermekkorát. Az időpont pedig a világháború és az utána következő, az ország és az egyének életében is sorsfordító korszak. Akár tudatos volt a téma, idő és a helyszín megválasztása, akár spontánul tört föl a szülőföld és gyermekkor iránti ragaszkodásból, jó, hogy így történt. Ugyanis a regényben olyan *leltárt* kapunk a 20. századnak éppen ezekben az években változó – és eltűnő – paraszti életének utolsó napjairól, melyeknek meg nem írása „fehér foltot” hagyott volna a magyar irodalomban.

A falu igazi közösségi társadalmá utolsó éveit éli ezekben az években. Még együtt a *nagycsalád*, ahol a gyermek mint *társadalmi lény* egyenrangú tényezője a falunak. S az iskolai nevelés mellett ekkor még érvényesül a *közösségi* nevelés. (De pozitív hatással, nem úgy mint napjainkban legtöbbször.)

A ma élő embereknek több mint a fele személyesen nem ismerte ezt a kort s annak falusi életét. Nekik már történelem e kor, s szinte kuriózum az akkori falusi élet. Ha elolvassák a regényt, igaz, hű, realista képet kapnak a dunántúli faluról, a falusi életéről – benne a mindennapi küzdeletről és a ritka szórakozásról (búcsú, lakodalom, vándorcirkusz, s a korra jellemző vidámvásárról stb.).

S hogyan írta meg mindezt a szerző?

Ha röviden kellene válaszolni rá: festői látásmóddal. Egy idézet ennek bizonyítására: „*Mintha megállt volna a nap izzó tűzgömbje az égen. Kíméletlenül égette, perzselte a mezőt. Szinte szikráztak tőle a tarlok. Úgy tűnt, talán hamarosan lánggra lobbannak a búzakévékből rakott képek.*”

Feszültség vibrált a levegőben. Pedig az égbolt tompa kékje még semmit nem sejtetett...” Íme a vihar előtti mező leírása.

A kötetet a szerző illusztrációi díszítik és teszik még élvezhetőbbé a szöveget. (Fülöp Lajos: Mesélő Bittva-part. Veszprém: Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, 1995. – 287 p.)

Toth Dezső

Szociológia vidéken. (Albert József: Terepbejáró. Szociológiai, szociográfiai és közművelődési írások. Veszprém: TIT Vajda Péter Megyei Egyesülete, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 1994. – 247 p.)

Albert József Terepbejáró című tanulmánykötetének ismertetésekor már az elején szeretném leszögezni véleményemet: tudományos művek nem csak a fővárosban szülehetnek. Ez a kötet is bizonyíték arra, vidéken élő értelmiségiektől éppúgy szülehetnek tudományos, értékes alkotások, mint a fővárosban élőktől. S az is igaz, hogy az új tudományoknak már megjelenésük idején vannak követői, művelői vidéken is. Ugyanis a kötetben közölt tanulmányok a *szociológia* tudományához kötődnek, ahhoz, mely a múlt rendszer tiltása következtében csak a 60-as évek végén jelenhetett meg nyilvánosan a hazai szinten. Akkor, amikor pl. már a lengyel szociológia világhírnevet vívott ki. Nyilván a lengyel szociológia elismertségének köszönhető, hogy a 70-es években nálunk is egyre több elméleti munka és kutatási eredményeket publikáló cikk és könyv látott napvilágot.

A szerző, aki a Veszprémi Egyetem oktatója, a megyében az első volt, aki posztgraduális képzésben megszerezte a szociológiai diplomát, s így egyéni érdeklődése szakismerettel párosult, szakemberként megkezdte vizsgálódásait e téren.

A tanulmányok több mint két évtizedet ölelnek át, hiszen a legkorábbi 1971-ben íródott, az utolsók pedig az 1994-es évszámot viselik. A témák is hasonló széles skálán mozognak, művelődés: klub, könyvtár, színház, oktatás; demokrácia: polgárosodás, választás, egyén és közösség viszonya stb.

A szerző szakmai ismertségét bizonyítja az a tény is, hogy Veszprém megyén túl is kutatott, nyilván felkérésre, s így kerülhetett be a kötetbe három olyan tanulmány is, mely megyénk határán túli területhez kötődik. (Szigetköz, Paks, Fejér megye.) A többi tanulmány helyszíne Veszprém megye – vagy volt Veszprém megye – különböző települései.

Az írások a szociológia tárgyköréhez kapcsolódnak, így természetes, hogy a legtöbb az egyén és közösség kapcsolatát, a hetvenes években már bontakozó civil szerveződések működését, tevékenységét boncolgatják. Igaz, amit az előszóban az ismert szociológus, *Ferge Zsuzsa* leírt, hogy a tanulmányokból kiolvasható a *magyar civil társadalom* története.

A kötet összes tanulmányának ismertetése helyett hadd emeljem ki azokat, melyek közvetlenül Veszprém városához kötődnek. Ezek egy része külön fejezetben *Egyetemi kísérlet* cím alatt található. A legterjedelmesebb az egyetem létrehozásáról, évtizedes működéséről, kísérleteiről szól. Anekdotába illő már létrejöttének a története, de talán érdemes *ma* odafigyelni arra, hogy *akkor* 1949-ben, (!) amikor már megszületett a döntés arról, hogy az

új műszaki egyetemet Miskolc kapja, úgy mellékesen közli Rákosi Mátyás a küldöttséggel, hogy „*még egy műszaki egyetemre szükség van*” s ezt Veszprém kapja. És létrejött a második új műszaki egyetem is.

Az egyetem és a lakosság kapcsolatáról ezt írja a szerző: „*Az egyetem végleges lakossági elfogadása 1956-ban történt meg.*” Az egyetem további történetének megírása nem egyszerűen tények közlése, hanem szociológiai elemzése egy intézménynek, működésének, s így természetesen, hogy az utóbbi éveket a „*kísérletező egyetem*” névvel illeti a szerző. Leírja, hogy a *szovjet* modelltől hogyan jutott el az egyetem a *többlepcső*s, egymásra épülő angolszász minta alkalmazásán keresztül a lényeges profilbővítésig. És amit a szerző 1988-ban még nem, vagy csak jelzésszerűen írhatott meg, az *universitásig*.

A tanulmány többek közt foglalkozik még az egyetem és az üzemek, a társintézmények valamint a város kapcsolatával. Az egyetemhez kapcsolható a fejezetcím alatt közölt két tanulmány, az egyik *Markó László* akadémikusról szól, a másik pedig a vegyész-mérnöki pálya konfliktusait szedte csokorba.

Veszprémhez kötődő tanulmány a „*színházi csatáról*” szóló. Igazi csemege a rendszerváltozás utáni időszakról, arról, hogy az elmúlt évtizedekben sokat hiányolt, csak papíron lévő demokrácia hogyan működik a gyakorlatban. Tudjuk, a témáról egy önálló könyv is megjelent. Albert József tanulmánya szinte *esszenciáját* nyújtja a demokrácia tanulásának, a döntés, és a döntések pszichológiai hátterének megmutatásával.

Tóth Dezső

Géczi János: Esszék. Orpheuszkönyvek, 1996. – 255 p.

A hagyománytól eléggé eltérően az *ouvre* esszé-termésének számba vételével kezdődik Géczi János életműsorozata. Az esszé immár sok mindenre kifogás, izig-vérig közírói darabokat, lírai életképeket, karcolatokat, de gyakran nagy ívű tudományos dolgozatokat is el látnak az esszé műfaji címkéjével. (Nem ritkán a középiskolák diákjaival is esszéket íratnak házi feladatul. Egy műfaj több évszázados sikerét és a nagyképűségét láthatjuk keveredni.)

Az olvasó – mert még akadunk, akik hajlunk az esszéolvasásra –, két akadályt kell, hogy legyőzzön, amint a könyvben halad, bukácsol, kalandozik. Az első nem is akadály, inkább szemléleti sajátosság, de annál kényszerítőbb. Magán- (és magány-) ügyeink teljesen elmosódnak, kiiktatódnak felülte a könyv lapjait. Viszont lépten-nyomon kényszerülünk belelátni Géczi János magán- (és magány-) ügyeibe. Az önreflexió e nagyszabású működése – a személytelenebb előadásmódot követelő *Tihanytörténet* lapjait kivéve – eredményezi azt az állapotot, hogy az írói szuggesztivitás révén az egyik olvasónál mintegy új, önálló érzékerv fejlődik ki, másnál meg semmi.

Legyőzendő egy másik nehézség is. Ez abból származik, hogy az esszégyűjtemény nagyobbik része azonnali választ, tisztázást, vitát igényel. Ez az írások ereje, hogy: *még most is...* Haszonpolgár (a kifejezés Géczi Jánostól való!) létünkre mi számtalanszor elmehetünk egy-egy ilyen tisztázási lehetőség mellett. Tunyaságból, kényelemszeretetből, lelki süketsegből stb. A *Xerox* című irodalomtörténeti esszé mára keserű, vagy éppen felháborító vádiratként olvasható. A *Veszprém-szobrok* lapjain pedig megjelenik az eredeti nagyságánál négyszer-ötször nagyobbra fölpumpált „*város-béka*” a maga diszfunkcionalitásá-

ban, mesebeli pöffeszkedésében. A város középiskolás diákjai a kötetbe válogatott *Veszprém-esszét* okulva forgathatják.

A Géczi-esszék általunk jelzett két akadálya nem vehető jól. Szükséges egy olyan feltétel, amely ab ovo érdekeink ellen hat. Azaz: tudunk-e önmagunk ellenében gondolkodni?

*

A főtebb papírra róttak a recenzens egyoldalúságára figyelmeztetnek. Az esszékötet nem csupán a lehetetlenségek, a rossz közérzet, az eleve esélytelenség példatára. Géczi – ezt már régen tartozom leírni –, ragaszkodik az idillhez. Akar – és tud – a számára adott tényérnyi életben idillt teremteni. Óalkatilag az öröm embere. Ezt a személyes ismeretségből eredő távolság iratja le, még inkább az esszékönyvből (is) sorjázó tények. A tájat és a történelmet egybeláttató tihanyi bedekker az ismeretek fölényes kézben tartásán túl egy szöveg mögötti gyermekesen dicsekvő mosollyal is megajándékoz. *A ház, ahol élni lehet* esszé kísérelései, természeti motívumai, az írójuk által megszabott belső rend önmagában is idilli sugárzású, de fokozza a világosságot az időre való közvetlen utalások csekély száma. A jelen, a múlt és a jövő idő természetes rendjében terjeszkednek a gyerekkor emlékei, Paloznak, szőlőmunka, kutya, számítógép, keresztospók. E kiragadott kellékhalmaz után az idézett esszé zárómondata kívánczik: „*Aztán: akkor is feszítsük ki a hálót (...), amikor zsákmányra nincs is kilátás.*” (74. p.) A pók és az író munkájának e metafórikus összekötése etikai jegyet, lehet, hogy szándéktalanul visel. De mert az anyag logikájából adódik e jelentéstöbblet, ezeket a cövekeket az olvasónak se lehet kikerülni.

Megszenvedett idillként kell számon tartanunk az író rovinji utazását rögzítő naplófeljegyzéseit, amennyiben az adriai kisváros sem tudott mást adni, mint Veszprém. E jegyzetek egy olvasat szerint amolyan „tengeri Veszprém” lehetőségével tündérkednek.

Az idillt persze nem irigyelhetjük az írótól, főleg az olyan mozgásra kényszerített szellemtől, mint Géczi. Esszéi a képzőművészettől az irodalomtörténeti portrén át az alkotáslélektanig; a grafikától a filmen és zenén keresztül a macskák és kutyája viselkedésáig áruklodnak szerzőjük sokféle irányultságáról. Tehát ennek a válogatásnak csak ritkán észlelhetőek a nyugpontjai. A mediterrán fényt és hajlatokat gyakran födi el az erupció (A költő), a szarkazmus (Veszprém-macskák), az irónia (Dalmátpor) vagy éppen az abszurd (Macskák).

Az életműsorozat első könyve *Tóth László* válogatását dicséri, a mű az Orpheus Kiadó Kft. gondozásában jelent meg.

Botár Attila

Egy jóféle olvasmány

Ha az esszé itt (és még mindig) kísérletet jelent, akkor *Kilián László* első könyvét, a *Méhlegetőt* is esszéprózának, kísérleti prózának foghatjuk fel. Rövidebben: kisebb-nagyobb magvas írások gyűjteményének hisszük a kötetet.

A költőként induló Kilián László szövegegységei széles, átvezető utakat mutatnak a film, a mese, az operalibrettóval kevert filozófiai traktátus, az esztétika, a teológia felé. Minden irányban otthonosan jár Kilián, a vékony könyv hatalmas ismeretanyagra épül,

hősei pedig egy kicsit az epikus, egy kicsit a szellemi világ lényei. Rokonszenves az író sokoldalúsága, rokonszenves az igazságkeresése. Ami a legmegkapóbb: Kilián még nem tud annyit a rózsák álneveiről, a kentaurokról, mint például Louis Borges. Az abszurdot nem éli át olyan intenzitással, mint hőse, a nagy dán filozófus, aki a Kiliánnál azonos életkorban már leírja: „... a legbiztosabb némaság nem a hallgatás, hanem a beszéd...” E könyvben viszont minden kentaurokról beszéd. De a Kilián által „kentaurozált” világlátás egyszerre bohókás, mély és siratni való. Don Juan alakja a filozófiai esszé, a mozarti opera és a szatírájáték egymásba fordításából kínál – az író szándéka szerint – újabb értelmezést. (*Sren az operában*) Ez a tehetséges kísérlet egyelőre – e sorok íróját legalábbis – arról győzi meg, hogy a híres szoknyavadász viselt dolgait Albert Camus óta új megvilágításban nem látta. Jelen szöveg inkább a kiterjesztés, elsősorban a keleti misztikák felé tágitás mozzanata miatt értékelhető. De elég, ha annyit tudunk a rózsák titkos neveiről, meg kentaurokról, hogy ezek minden munkánknál megjelennek. A *Jóka ördöge* című írás olvasásakor a szivattyú elindításával bajlódó bányász története tűnt (kentaurokról és titkos név értelmében) kifogástalanul jelenvalónak, azaz: jóféle olvasmányok.

A könyv a *Vár ucca tizenhét könyvek* sorozatának 4. kötete. Veszprém, 1995. – 115 p.

Botár Attila

Wöller István: A Tapolca vízimalmai Pápán és környékén. Pápa, 1994. – 182 p.

Újabb értékes könyvvel gyarapodott Veszprém megye, jelesen Pápa város és környéke helytörténeti irodalma.

A szerző évtizedekkel ezelőtt nem kisebb feladatra vállalkozott, mint Veszprém megye vízimalmainak számbavételére, történeti adatainak felkutatására, s helyszíni bejárással állapotuk leírására. S ennél még többre is, a még elérhető molnárok, molnárcsaládok, volt malomtulajdonosok életmódjának bemutatására.

A családok által őrzött iratok, levéltári források alapján, a mappájában őrzött térképek, alaprajzok, fotók segítségével érzékletes képet rajzol a hajdan vizekben gazdag táj vízimalmairól. Írásos források révén a 11. századig tekint vissza. Szociális érzékenysége, mindennemű mechanika iránti érdeklődése és műszaki ismeretei is segítik ebben, nem beszélve áldozatvállaló szorgalmáról, rendszerező készségéről.

Mint a Megyei Malomipari Vállalat tisztségviselője szívén viselte és szemmel kísérhette a „malmi életet”, különösképp az államosítás utáni hanyatló sorsát. Mint a honismereti mozgalom jeles tagja és múzeumi adatszolgáltató, a gyűjtőmunka módszerének ismeretében az üzemtörténet-kutatás szakértője lett.

Máig is gyarapodó dokumentum- és tárgyi gyűjteménye megbízható forrásul szolgál ahhoz, hogy – a szakirodalommal egybevetetten – felidézze a lisztőrölő molnárság szép és nehéz életét. A Tapolca vízének közel harminc – köztük kalló- és papíros – malma történetének bemutatása során megismerhetjük az épületek történetét, sorsát, a vízierő okos felhasználásának módozatait, a műszaki berendezések változatait, a szorgos kézműipar termelési eredményeit, a molnárok, molnárcsaládok és segédek sajátos patriarchális életmódját, valamint a megélhetés szolgálatában és a társadalmi életben betöltött szerepét,

amit a könyv előszava így összegez: „A malmok az életet, a kenyeret, az ipart, a kereskedelmet jelentették a város számára”.

Magát a kötetet pedig az előszó így ajánlja a ma emberének: „A könyv megtanít arra, hogy kötelez a múlt, s adósai vagyunk a történelemnek. Az örökségeket megőrizni, karbantartani, az utódoknak továbbadni kötelességünk.”

A jól és figyelemmel szerkesztett könyvből nemcsak a malmok történetét ismerhetjük meg, hanem „kislexikona” révén az őrléssel, őrléssel kapcsolatos szakmai kifejezéseket is. Gazdag fotógyűjteménye érzékletessé teszi a könyv mondanivalóját. A forrásjegyzék bőrsége alkalmas kínál bárkinek is, hogy a témában tovább kutathasson, kutatásra vállalkozzon, abban elmélyüljön. Értékeink megbecsülésére tanít, s arra is, hogy a táj elhanyagoltsága, elnéptelenedése, az „őrhelyek” lepusztulása mindannyiunknak vesztesége.

Sajnálatos, hogy az államosítás, a vízienergia fogyasztása milyen örökséget hagyott ránk, tárgyi emlékeket, mesterségbeli tudást kárhozottatott pusztulásra. Az előszó szavaival: „A Tapolca források elapadása, ... az automatika teljes térhódítása megfellebbezhetetlen ítéletet mondott az évszázados múltú vízimalmok felett”.

A Veszprémben élő szerző a malomemlékek lelkes gyűjtője a szomjazó és alig lélegző mezőgazdasági kézműiparnak nemcsak ismerője, hanem emlékeinek hűséges őrzője is. Az örvényesi vízimalom múzeumőre. Mindannyiunk számára önzetlenül gyűjti az „életet” őrlő munufaktura még fellelhető, az idő viszontagságaival dacoló makacs emlékeit, és a még arra alkalmas malomépületek utólagos hasznosításához is javaslatot ad, hogy ne kelljen *Rab Zsuzsa* *Vízimalmok* című elégijával valamennyit elsíratni.

Könyve révén a szerző megyénk helytörténeti irodalmát nemcsak gyarapítja, hanem a honismereti mozgalom értékkeremtő erejét is tekintéllyel képviseli.

A tekintélyes kiadvány alkotó szerkesztői *Huszár János* és *Kövy Zsolt*, kiadója Pápa város önkormányzata, a felelős kiadó *dr. Kovács Zoltán* polgármester, aki a kötethez előszót is írt. Készült a Jókai Mór városi könyvtár kötészeti és sokszorosító műhelyében, technikai szerkesztője *dr. Hermann István*, a tipográfia tervezője *Takács Tünde*.

A mű a „Fejezetek Pápa város történetéből” sorozat első köteteként jelent meg.

Az adatokban gazdag, mégis olvasmányos könyvet mindazoknak ajánljuk, akik a szülőföld történetét, értékeinek sorsát szívükön viselik.

Hadnagy László

Rakk Tamás: Telihold a Kilimandzsáró felett. Veszprém, 1995. – 233 p.

Híres vadászírók utódaként, azonban sajátos egyéni karakterrel vonulhat be a vadászati szépirodalomba Rakk Tamás, aki már korábbi írásaival is egyik kiemelkedő személyisége lett a hazai szerzőknek. Évtizeden át a *Nimród* című folyóiratban jelentette meg vadász-történeteit, s e novellái *A vadász* is ember címmel jelentek meg kötetként. Számos itthoni és külföldi vadászbarátság és -élmény alapozta meg a tágabb világban történő természetelvű gondolkodását. „*Mi erdész-vadászok tudunk európai módon gondolkodni és dolgozni, de remélem, megérem a kort, amikor lesz időm és elmondhatom, leírhatom az évtizedek alatt és az utolsó években tapasztaltakat*” – írta egyik korábbi munkájában.

E mostani kötet két, az 1981. és 1987. évi tanzániai utazás élményeit tartalmazza olyan szépírói eszközökkel, amely méltó párja *Fekete István*, *Molnár Gábor*, *Széchenyi Zsigmond* vagy a jóbarát, *dr. Nagy Endre* Afrika-vadász könyveinek. Ez utóbbi révén kezdődött az a nagy kaland, amely elvezette a számunkra még mindig rejtélyes földrészre, Afrika dzsungeljébe, szavannáira, ahol még állni látszik az idő: a természet a maga rekreációját szabadon éli, annak ellenére, hogy a vadászati ökoturizmus azért éket vert e romlatlanságba, de nem olyan mértékben, hogy az ember és az élővilág elidegenednének egymástól.

Molnár Gábor egyik kötetének címe: *A Bakonytól Amazóniáig*. Rakk Tamás köteté első fejezete is innen, a Bakonyból indulva mutatja be az olvasónak, hogyan is születik egy vadászút, s hogy itthon is van olyan élmény, amely elbővüli még a nagy Afrika-vadászt is, aki nagyon bölcsen mondta: *„... az élet apró szépségeit is meg kell becsülni... érdemes időt áldozni a természet apróbb érdekességeinek felfedezésére, hogy türelmetlenségünket feledve megálljunk egy kinyílt virág, egy különleges fényű alkonyat előtt.”*

A kötet más dimenzióba vezet bennünket. Más táj, más szépségek, más élmények, s főképpen: igazi vadászparadicsom. E kötet értéke nem csak a megírt szavak szépségében van, hanem abban az intellektuális élményben is, amelyet a szerző gondolatai, az etikus vadász történetei nyújtanak az olvasónak. Afrikában vadászni mindig is a kuriózumok körébe tartozott. Van valami olyan romantikája, amely megkapó, s egyben misztikus is, amely az Éden egy darabjának vágyott földje. Ezt megismerni csak el kell olvasni e könyvet, megcsodálni az eredeti fényképfelvételeket, a szép grafikákat, s átadni magunkat a megírt élmény adta önfeledtségnek.

T. J.